

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Melike YARDIMCI

ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ (1949-1950)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ

AĞRI-2018

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “ Şemseddin Günaltay Hükümeti (1949-1950)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Δ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Δ Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

27.06. 2018

Melike YARDIMCI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ (1949-1950)

Melike YARDIMCI

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ

2018, 115 Sayfa + XII

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ

Doç. Dr. Cengiz ATLI

Doç. Dr. Figen ATABEY

1946 Genel Seçimleri Türkiye’de çok partili hayatın somut bir anlam kazandığı dönem olmuştur. Bu seçim sonuçlarına göre 456 milletvekilinden 395’ini alan CHP, iktidarını korumuştur. Bu seçimden sonra yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de İsmet İnönü yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İnönü’nün yeni kabineyi kurmakla görevlendirdiği Recep Peker, bir yıl görevde kaldıktan sonra istifa etmiştir. Peker’in yerine Hasan Saka’ya, Cumhurbaşkanı İnönü tarafından hükümeti kurma görevi verilmiştir. Hasan Saka’nın da 1947-1949 arası süren iktidarının son bulması üzerine XVIII. Hükümeti kurma görevi Şemseddin Günaltay’a verilmiştir. 15 Ocak 1949-22 Mayıs 1950 tarihleri arasında görev yapan Günaltay, başkanlığı döneminde eğitim politikasına ağırlık vererek bu anlamdaki eksiği doldurmak istemiştir. İlkokullara din derslerinin konulması, İmam Hatip Kurslarının ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin açılması dönemin önemli gelişmeleridir. Ekonomi alanında 1949 Bütçesi ve siyasi alanda ise 1950 Seçimlerine giden süreçte bir yenilik olan Seçim Kanunu değişikliği dönemi belirleyen diğer politikalar olmuştur. Bir geçiş dönemi olan bu hükümet döneminin genel politikası seçim yatırımları üzerine kurulu olmuştur. 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri ile 27 yıllık CHP iktidarı son bulmuştur. Demokrat Parti iktidarının başlayacağı bu seçimlerle Günaltay, CHP içerisinde aktif siyasete devam etmiştir. 1941 yılından vefat yılı olan 1961 yılına kadar Türk Tarih Kurumu başkanlığı görevinde bulunan ve tarih, islâm tarihi, felsefe alanında çok sayıda eseri mevcut olan Günaltay, bu faaliyetleri ile hem kendi dönemini hem de sonraki dönemi etkileyen gelişmelere imza atmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1946 Seçimleri, Şemseddin Günaltay, XVIII. CHP Hükümeti Dönemi Din Eğitimi Politikası, Seçim Kanunu, 1949 Yılı Bütçesi.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
GOVERNMENT OF ŞEMSEDDİN GÜNALTAY (1949-1950)

Melike YARDIMCI

Manager of the Thesis: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ

2018, Page 115 + XII

Jury: Ph. Dr. Prof. Ahmet EDİ

Assoc. Prof. Dr. Cengiz ATLI

Assoc. Prof. Dr. Figen ATABEY

1946 General Elections multiparty era where life was a tangible sense won in Turkey. Taking 395 of the 456 deputies, the CHP protected its power. İsmet İnönü was elected President again in the presidential elections held after this election. Recep Peker, who was assigned to establish a new cabin by İnönü, resigned a year later. Instead of Peker, Hasan Saka was given the task of forming the government. On the ending of Hasan Saka's ruling power between 1947 and 1949, The task of forming the government was given to Şemseddin Günaltay. Between 15 January 1949-22 May 1950, Günaltay wanted to fill this meaning by giving importance to education policy. Giving religious lessons to elementary schools is an important development of the period when the Imam Hatip schools and the Faculty of Theology of Ankara University opened. In addition, the economy in the 1949 Budget has been another policy that sets the era of the election amendment, a novelty in the way to the 1950 Elections. The general policy of this transition period was based on election investments. May 14, 1950 General elections and the 27-year-old CHP ruling ended. With these elections that the Democratic Party government will start, Günaltay continued active politics within the CHP. From 1941 until his death in 1961, Günaltay, who was in charge of the Presidency of the Turkish Historical Society and received a large number of works, has been undergoing developments affecting his own period as well as the next period.

Key Words: 1946 elections, Şemseddin Günaltay, XVII. CHP Government Period Religion Education Policy, Election Law, 1949 Year Budget.

ÖN SÖZ

II. Dünya Savaşı sonrası gerek devletlerarası konjonktürde yer alabilmek ve gerekse yeni dünya düzenine ayak uydurabilmek adına Türkiye’de çok partili hayata geçiş çalışmaları başlamıştır. Çok partili sürecin ilk adımı olan 1946 Seçimleri akabinde, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen Recep Peker’in bir yıl sonra istifası üzerine Hasan Saka hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Hasan Saka’dan sonra ise yeni hükümeti kurma görevi Şemseddin Günaltay’a verilmiştir. Günaltay’ın bir yıl süren iktidarı, 1950 Seçimlerine giden süreçte bir geçiş dönemi olurken, dönemin icraatları, 1950 Seçimlerine bir hazırlık ve bu seçimin bir yatırımı niteliğinde olmuştur. Bu dönemde Türkiye’de siyasi, kültürel ve eğitim alanındaki gelişmeler sonraki döneme de rehberlik etmiştir. Bu anlamda özellikle din eğitimi politikasına ağırlık veren Günaltay, siyasi alanda ise Yeni Seçim Kanunu ve laiklik karşıtı durumların önüne geçebilmek için 163. Maddede değişiklik yoluna gidilmiştir. Bu çalışma ile Günaltay Hükümeti döneminde Türkiye’nin iç ve dış temel politikalarına değinilerek, 1950 Seçimlerine giden süreç ve bu süreçte yürütülen gelişmeler ele alınmıştır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde II. Dünya Savaşı’ndan Şemseddin Günaltay Hükümeti’nin kurulmasına kadar giden süreç ele alınmıştır. İkinci bölüm, Günaltay’ın iç politika faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu bölümde Günaltay Hükümeti’nin siyasî, eğitim, ekonomi ve sağlık alanındaki icraatları incelenmiştir. Üçüncü bölüm ise, Günaltay Hükümeti’nin dış politika temaslarını içermektedir.

Bu çalışma, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türk Tarih Kurumu Arşivi, Milli Kütüphane, Türkiye İstatistik Kurumu Arşivi yanı sıra Resmi Gazete, TBMM Zabıt Cerideleri, Ayın Tarihi gibi resmi kurum yayınlarından faydalanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca dönemin basını ve araştırma-inceleme eserlerden de geniş ölçüde yararlanılmıştır.

Bu vesile ile tezimin her aşamasında, birikim ve tecrübesi ile beni her zaman destekleyen ve yaptığı olumlu rehberlik ile çalışma azmimi artıran saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ’ye, tez savunmama gelerek bizi şerefliendiren sayın hocam Doç. Dr. Cengiz ATLI’ya, desteklerini esirgemeyen

saygıdeğer değerli hocam Doç. Dr. Figen ATABEY'e, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığının çalışanlarına, Türk Tarih Kurumu Arşivi'nin nazik ve ilgili personeline, maddi manevi desteklerinden dolayı babam İhsan Nuri Yardımcı, ikiz kardeşim Dr. Melik Yardımcı, Ankara'daki arşiv araştırmalarımda bana eşlik eden kardeşim Elif Yardımcı ve tüm aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ağrı-2018

Melike YARDIMCI

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	İİ
ABSTRACT	İV
ÖN SÖZ.....	V
EKLER DİZİNİ.....	X
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	Xİİ
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİNE KADAR TÜRKİYE'DE GENEL SİYASİ DURUM (1939-1949)

1.1. Türkiye'de Demokratikleşme Hareketleri.....	5
1.2. II. Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945) ve Türkiye'de Genel Siyasi Durum...	6
1.3. 1946 Seçimleri.....	9
1.4. 1946-1949 Arası CHP Hükümetleri.....	13
1.4.1. Recep Peker Hükümeti (7 Ağustos 1946-10 Eylül 1947).....	13
1.4.2. Hasan Saka Hükümetleri (10 Eylül 1947-14 Ocak 1949).....	14
1.5. Şemseddin Günaltay'ın Özgeçmişi (1883-1961)	21
1.6. Şemseddin Günaltay Hükümeti'nin Kurulması (15 Ocak 1949-22 Mayıs 1950)	22
1.6.1. Şemseddin Günaltay Kabinesi	25

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ DÖNEMİ İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

2.1. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Türkiye’de Siyasi Gelişmeler	30
2.2. Kurulan Siyasi Partiler	30
2.3. 1950 Seçimlerine Yönelik Partiler Arası İlişkiler	31
2.3.1. CHP-DP İlişkileri	31
2.3.2. CHP Döneminin Diğer Muhalefet Partisi: Millet Partisi	31
2.4. CHP’nin Seçim Propagandaları	32
2.4.1. Şemseddin Günaltay’ın Cumhuriyet Bayramı Kutlama Töreni ve Seçime Hazırlık Konuşması.....	33
2.4.2. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Yatırıma Yönelik Açılışlar ve Günaltay’ın Yurt İçi Gezileri	35
2.4.3. Partilerin Yatırıma Yönelik Seçim Kampanyaları	41
2.4.4. Çok Partili Hayat ve Seçim Kanunu İle İlgili Seçim Propagandaları	43
2.5. Seçim Kanunu ve Değişiklikleri.....	44
2.6. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi 163. Maddede Yapılan Değişiklikler	49
2.7. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Türkiye’de Ekonomi Alanındaki Gelişmeler	50
2.7.1. Hükümetin Ekonomik Faaliyetleri	50
2.7.2. 1949 Yılı Bütçesinin Yatırıma Etkisi.....	52
2.7.3. Silah Fabrikası Patlaması: Sütlüce Faciası.....	60
2.8. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Eğitim Alanındaki Gelişmeler.....	67
2.8.1. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Köy Enstitülerine Yönelik Uygulamalar	67

2.8.2. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Halk Evlerine Yönelik Yapılan Düzenlemeler	69
2.8.3. Şemseddin Günaltay'ın Eğitim Politikası	70
2.8.4. İlkokullarda Din Derslerinin Konulması.....	72
2.8.5. İmam-Hatip Kurslarının Açılması.....	75
2.8.6. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Açılması.....	77
2.9. Şemseddin Günaltay Hükümeti'nin Eğitim Dışındaki Din Politikaları	78
2.10. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Sağlık Alanındaki Gelişmeler ...	79
2.10.1. Beşinci Patoloji Kongresi (14 Mayıs 1949).....	79
2.10.2. İşçi Hastanesi'nin Açılışı	80
2.10.3. Ankara Doğum ve Çocuk Evi'nin Açılışı	81
2.10.4. Ankara Çocuk Hastanesi'nin Açılışı.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

3.1. Truman Doktrini-Marshall Yardım Planının Şemseddin Günaltay Hükümeti'ne Yansımaları	82
3.2. Avrupa Konseyi (Council of Europe) ve Şemseddin Günaltay Hükümeti ..	83
3.3. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi NATO (North Atlantic Treaty Organization)'ya Giriş Süreci.....	85
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	92
EKLER.....	102
ÖZGEÇMİŞ.....	115

EKLER DİZİNİ

EK 1.	BCA-030.10.14.8.9/ŞEMSEDDİN GÜNALTAY'IN BAŞBAKANLIĞA TAYİNİ	102
EK 2.	BCA-030.10.14.8.9/ŞEMSEDDİN GÜNALTAY'IN KABİNESİ....	103
EK 3.	BCA-030.01.12.72.7/ŞEMSEDDİN GÜNALTAY'IN CUMHURİYETİN 26. YILDÖNÜMÜ TÖRENİ KONUŞMASI.....	104
EK 4.	BCA-490.01.729.498.1/ ŞEMSEDDİN GÜNALTAY'IN 1950 SEÇİMLERİNE YÖNELİK EGE BÖLGESİ GEZİ PROGRAMI.....	105
EK 5.	BCA-030.01.00.5.24.5/ EMİLE T. RUMPP'IN ŞEMSEDDİN GÜNALTAY'A GÖNDERDİĞİ MEKTUP	106
EK 6.	TAN GAZETESİ-15 OCAK 1949/ II. HASAN SAKA HÜKÜMETİ'NİN İSTİFASI.....	107
EK 7.	AKŞAM GAZETESİ-19 OCAK 1949/ ŞEMSEDDİN GÜNALTAY'IN HÜKÜMET PROGRAMI.....	108
EK 8.	TAN GAZETESİ-25 OCAK 1949/ ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ'NİN GÜVENOYU ALMASI	109
EK 9.	AKŞAM GAZETESİ-1 ŞUBAT 1949, ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ DÖNEMİ İLKOKULLARDA DİN DERSLERİ.....	110
EK 10.	AKŞAM GAZETESİ-22 ŞUBAT 1949, ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ'NİN 1949 BÜTÇESİ	111
EK 11.	AKŞAM GAZETESİ-3 MART 1949, ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ DÖNEMİ SİLAH FABRİKASI YANGINI / SÜTLÜCE PATLAMASI	112

EK 12. CUMHURİYET GAZETESİ-11 ŞUBAT 1950/ ŞEMSEDDİN
GÜNALTAY HÜKÜMETİ DÖNEMİ -YENİ SEÇİM KANUNU..... 113

EK 13. ULUS GAZETESİ (BCA) ,ŞEMSEDDİN GÜNALTAY'IN
DENİZLİ HALKEVİ KONUŞMASI 114

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
D	: Dönem
DP	: Demokrat Parti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
S	: Sayı
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa Sayısı
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti'nin İtilaf bloğunda mı yoksa İttifak bloğunda mı bulunacağı hem ülke hem de dünya gündemini ilgilendiren önemli bir konuydu. Boğazların tam anlamıyla güvencesi için İngiltere ile bir müttefiklik gerekiyordu. Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın rolü ise gerek Orta Doğu'ya ulaşabilme gerekse Rusya ile bağlantıyı kesebilme noktasında önem arz ediyordu. Balkan Savaşları sonrasında ordu revizyonu anlamında Almanya'nın desteği görülmüştür.

Birçok ittifak planını düşünen Osmanlı Devleti, I. Dünya Harbi'nin başladığı sıralarda tarafsız kalmayı tercih etse bile savaşa her an girebilme olasılıklarını da masada hazır bulundurmuştur. Bu anlamda birçok diplomatik görüşme ve ittifak arayışı devam ederken 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile beş maddeyi kapsayan bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın imzalanması ile Osmanlı Devleti müttefik olarak Almanya'nın yanında yer almıştır. Bu antlaşma maddelerinin içeriğine bağlı olarak gelişen olaylar üzerine Osmanlı Devleti, 1 Kasım 1914 tarihinde savaşa resmen girmiştir. Osmanlı Devleti Kafkas, Çanakkale, Kanal ve Galiçya cephelerinde savaşa dâhil olmuştur.

Dengelerin İtilaf Devletleri lehine değiştiği I. Dünya Savaşı (1914-1918) sonunda Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Mondros Mütarekesi ile ülke işgallere açık hâle gelmiştir. Bu durum vatan savunmasına yönelik birçok cemiyetin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'yi başlatmak için 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkması ile Milli Mücadele hareketi somut olarak başlamıştır. Milli Mücadele'nin halkla beraber yürütülmesi amacıyla Erzurum ve Sivas başta olmak üzere birçok ilde kongreler toplanmıştır. Milli Mücadele adına hızlı kararlar alıp bunları uygulayabilmek için 1920-1923 yılları arasında I. TBMM faaliyet göstermiştir. Bu dönemde Doğu, Güney ve Batı olmak üzere üç cephede mücadeleler devam etmiştir. Batı Cephesi'ndeki son savaş olan Büyük Taarruzdan sonra imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Milli Mücadele sona ermiştir.

Mudanya Mütarekesi (3-11 Ekim 1922) devamında bir barış antlaşmasını getirmiştir¹. Ancak Lozan Barış Konferansı'na hem İstanbul hem de Ankara Hükümetlerinin birlikte davet edilmiş olması Saltanatın Kaldırılmasına giden süreci hızlandırmıştır. 1 Kasım 1922'de Saltanatın Kaldırılması ile Osmanlı Devleti resmen sona ermiştir². Bu durum rejim arayışlarını hızlandırmıştır. Milli Mücadele'nin başarı ile sonuçlanmasından sonra görevini ifa edemeyen I. TBMM oy birliği ile yeni seçim kararı olarak dağılmıştır.

25 Ekim 1923'te Fethi Bey Hükümeti'nin istifası üzerine 28 Ekim 1923 akşamına kadar yeni hükümetin kurulamaması üzerine Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa tarafından hazırlanan kanun tasarısının Meclis'te görüşülüp kabul edilmesi ile 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa tek aday olarak çıktığı seçimde oylamaya katılan yüz elli sekiz kişinin oy birliği ile Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İlk kabine İsmet Paşa tarafından kurularak Meclis Başkanlığına Fethi Bey seçilmiştir³.

Devletin yönetim şeklinin belirlenmesinden sonra bu yönetim şeklini daha kalıcı hale getirmek amacıyla siyasi, sosyal ve ekonomi başta olmak üzere birçok alanda inkılaplar yapılmıştır. Bu anlamda; Halifelik, Şeriye ve Evkaf Vekâleti kaldırılmıştır (3 Mart 1924). Çok partili sistemin ilk denemeleri olarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930) kurulmuştur⁴. Ayrıca bu yenilikler kapsamında Şapka Kanunu (1925), Teşvik-i Sanayi ve Soyadı Kanunu (1934) gibi birçok inkılap hayata geçirilmiştir.

İç politikada başarılı işlere imza atan Mustafa Kemal Paşa'nın dış politikası da sağlam bir zemin üzerine kuruluydu. Gerek sınırların korunması gerekse barışa katkıda bulunmak amacıyla birçok pakta üye olunmuştur. Bunlar; Milletler Cemiyeti, Balkan Antantı, Akdeniz Paktı ve Sadabad Paktı'dır. Ayrıca Lozan Antlaşması ile çözülemeyen sorunları çözebilmek ve Hatay'ı anavatana dahil edebilmek bu dönemin diğer dış politika meseleleridir.

¹ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2009, s. 310.

² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005, s. 487.

³ Atatürk, s. 568-577.

⁴ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s. 49,107,251.

1938 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni Cumhurbaşkanı tek aday olarak çıktığı seçimde oy birliği ile İsmet İnönü olmuştur. II. Dünya Savaşı ve çok partili siyasi hayata geçiş İnönü döneminin temel siyasetini oluşturmuştur. 1939-1945 yılları arasında devam eden II. Dünya Savaşı İsmet İnönü'yü savaşın etkilerini en aza indirmeye ve bu doğrultuda ekonomi politikalarını artırmaya sevk etmiştir. Bu siyaset doğrultusunda İsmet İnönü, Kahire ve Adana görüşmelerine katılarak savaşa dâhil olmama görüşünü bildirmiştir. Ancak Türkiye savaşın etkilerinden dolayı da olsa kurtulamamıştır. Savaş dışında kalınarak toprak bütünlüğü koruma amaçlı bir siyaset takip edilmiştir.

Mihver ve Müttefik Devletler, Türkiye'nin jeopolitik konumu itibarıyla Türkiye'yi savaşa dahil etmek isteseler de Türkiye tarafsız kalmayı başarmıştır. Doğru takip edilen dış politika ile savaşın yıkıcı etkilerinden uzak kalınmak başarılmıştır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1939 yılı Ocak ayına kadar Atatürk'ün son Başbakanı Celal Bayar ile çalışmıştır. Daha sonra ise 25 Ocak 1939 tarihinde Refik Saydam Hükümeti kurulmuştur. Refik Saydam'ın vefatı üzerine 9 Temmuz 1942 tarihinde Şükrü Saraçoğlu Başbakanlık görevine getirilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası devletlerarası konjonktürde yer bulabilmek ve yenedünya düzenine ayak uydurabilmek adına Türkiye'de çok partili düzene geçme çalışmaları başlamıştır. Çok partili hayata geçişin ilk adımı olarak 18 Temmuz 1945 tarihinde Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi kurulmuştur. Bu partinin kuruluşu öncesinde de çok partili sürecin başka bir adımı olarak 7 Haziran 1945 günü ise Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu'na "*Dörtlü Takrir*" olarak adlandırılan önerge verilmiştir. Bu önergeyi eski Başbakan Celal Bayar, Adnan Menderes, Mehmet Fuat Köprülü ve Refik Koraltan vermiştir. CHP Meclis Grubu'nda önerge kabul edilmemiştir. Bu muhalif grup CHP'den ayrılarak Celal Bayar'ın başkanlığında 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'yi resmen kurmuştur. Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasından sonra 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri ile Türkiye'de çok partili sistem başlamıştır. 1946 yılında birçok parti kurulmuşsa da bu partiler uzun ömürlü olamamışlardır.

1946 seçimlerinden sonra ise CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı İsmet İnönü 388 oy ile yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. CHP milletvekillerinden Recep Peker, yeni kabineyi kurmakla görevlendirilmiştir. Bir yıl görevde kaldıktan sonra istifa eden Peker'in yerine 9 Eylül 1947 tarihinde Hasan Saka Hükümeti kurulmuştur. Hasan Saka'nın arka arkaya kurduğu iki hükümetin yürüttüğü siyasetin memnuniyet görmemesi üzerine Hasan Saka da istifa etmek zorunda kalmıştır.

Bu çalışma, Hasan Saka Hükümeti'nin istifasından sonra XVIII. Hükümetin Başbakanı olarak görevlendirilen Şemseddin Günaltay'ın icraatları, siyasî, eğitim, sağlık ve ekonomi politikalarını ve bu politikaların sonraki döneme yansımalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Günaltay Hükümeti'nin icraatları iç ve dış politika kapsamında detaylı olarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİNE KADAR TÜRKİYE'DE GENEL SİYASİ DURUM (1939-1949)

1.1. Türkiye'de Demokratikleşme Hareketleri

Osmanlı Devleti'nde demokratikleşme hareketleri, Padişah III. Ahmet döneminde 1718 yılından başlayıp 1730 yılına kadar devam eden Lale Devri ile başlamıştır. Daha sonra III. Selim'in nizam-ı cedid olarak adlandırılan düzenlemeleriyle devam eden bu dönem⁵, II. Mahmut döneminde 29 Eylül 1808 tarihinde ayanlarla imzalanan Sened-i İttifak ile anayasal sürecin oluşması adına önemli bir adım olmuştur⁶.

Padişah Abdülmecit döneminde de devam eden bu gelişmeler ışığında 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, padişahın kendi yetkisinin üzerinde kanun yetkisini kabul etmesi ile demokrasinin ilk nüvesi olmuştur⁷. Bunu on yedi yıl sonra 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı takip etmiştir. Anayasal düzene geçişin temelini oluşturan bu gelişmeleri 1876 yılındaki I. Meşrutiyet, Kanun-i Esasi Anayasası ve 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet izlemiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı Padişah II. Abdülhamit döneminde başlayan istibdat döneminin de sonu olmuştur⁸.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile başlayan bu demokratikleşme faaliyetleri Cumhuriyet dönemine kadar sürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nde de bu süreç daha kalıcı bir hâl alarak kaldığı yerden devam etmiştir.

29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilen Cumhuriyet ile Türk devletinin yeni yönetim şekli belirlenmiştir. Bu dönemde de demokrasi adına olumlu gelişmeler olurken çok partili hayata geçiş süreci başlamıştır. 10 Eylül 1923⁹ tarihinde kurulmuş olan Halk Fırkası'nı gerek denetleyebilmek gerekse ülkede demokrasiyi

⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 92.

⁶ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun Son Nefesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 41.

⁷ Berkes, s. 213-214.

⁸ Gökhan Kömür, *Türk Siyasi Hayatında Çok Partili Siyaset Uygulamalarına Geçişini Hazırlayan Sebep ve Faktörler*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015, s. 33,34,47.

⁹ Halk Fırkası'nın kuruluş tarihini 9 Eylül 1923 olarak belirten kaynaklar da mevcuttur. Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s. 419.

güçlendirebilmek adına çok partili hayata geçiş denemeleri yaşanmıştır. Halk Fırkası'nın karşısına Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın silah arkadaşları olan Kazım Karabekir, Refet Bele, Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy'un kurduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın çıktığını görmekteyiz¹⁰. Demokrasi denemesinin ilk örneği olan bu fırka, 17 Kasım 1924 tarihinde kurulmuştur. Bu amaçla kurulan diğer bir parti de Mustafa Kemal Atatürk'ün önerisi ile Ali Fethi Okyar tarafından 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'dır. 1930 yılından 1946 yılına kadar geçen süreç tek parti düzenine dayalı bir yönetim olarak devam etmiştir¹¹. Başarılı olamayan çok partili hayata geçiş denemelerine Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı üzerine Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, 1946 Seçimleri ile kaldığı yerden devam etmiştir.

1.2. II. Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945) ve Türkiye'de Genel Siyasi Durum

Almanya'da Hitler'in ve İtalya'da ise Mussolini'nin yayılmacı politikaları dünyayı yeni bir savaşın eşiğine getirmiştir. Alman nazizmi ve İtalyan faşizminin uyguladıkları dış politika ile dünya, II. Dünya Savaşı'na sürüklenirken Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü olmuştur. Milli Şef Dönemi olarak adlandırılan bu dönem, II. Dünya Savaşı'nın cereyan ettiği yıllara denk gelmesi nedeniyle iç ve dış politikanın bu eğilimde şekillenmesini etkilemiştir. Bu dönemde, ekonomi ağırlıklı politikalar takip edilerek II. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış ancak uygulanamamıştır. İşsizliği önlemek amaçlı gençler askere alınmıştır. Savaş boyunca artan masraflar sebebiyle devlet para tedavülünü artırmak zorunda kalmıştır. Tarım politikalarına ağırlık veren hükümet, müdahaleci tedbirler almak zorunda kalmıştır.

Bu dönemde Türkiye'de siyasete bakacak olursak; 1939-1942 yılları arasında Refik Saydam Hükümeti, 1942-1945 yılları arasında ise Şükrü Saraçoğlu Hükümeti görev yapmıştır¹². Türkiye'de, savaş döneminde iç politikada Türkiye

¹⁰ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Doğan Kardeşler Yayınları, İstanbul 1952, s. 621; Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, C. 1-2, Temel Yayınları, İstanbul 2011, s. 510-511.

¹¹ Ahmet Edi, *Türk Siyasi Hayatında Prof. Dr. Rıfka Salim Burçak*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2010, s. 19.

¹² Züleyha Çakmak Aşçı, *İsmet İnönü Döneminde Uygulanan İç Politikanın İktisadi, Sosyo-Kültürel Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s. 58-59.

Cumhuriyeti'nin kuruluş amacı olan inkılapları halka tanıtmak ve halkı inkılaplarla bütünleştirmek amacıyla 1940 yılı başlarında Köy Enstitüleri kurulmuştur¹³. Ekonomi politikası kapsamında Mart 1944'te Varlık Vergisi kaldırılmıştır. Siyasi alanda ise 15 Haziran 1944 tarihinde Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun istifası üzerine Hasan Saka, bu göreve getirilmiştir¹⁴.

Türkiye, bu dönemde gerek savaşın etkilerini en aza indirebilmek gerekse tarafsız kalabilme doğrultusunda bir siyaset izlemiştir. Ancak savaşın seyrinde bu politikalarda değişiklikler olmuştur. II. Dünya Savaşı öncesi devletlerin çıkarları doğrultusunda oluşan bloklaşmalar mihver ve müttefik olmak üzere iki safta gerçekleşmiştir. Bu bağlamda İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin müttefik grubunda; Almanya, İtalya ve Japonya ise mihver grubunda yer almıştır¹⁵. Avrupa'da yaşanan bu bloklaşmaların dışında kalmaya çalışan Türkiye, 7 Nisan 1939 tarihinde İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesini kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Bu tehditlerden korunmak için Türkiye'nin iki alternatifi vardı. Birincisi, mihver devletler ile ittifaklara dâhil olmak, ikincisi ise yalnız kalmaktır. Türkiye, bu koşullarda mihver devletler ile ittifak arayışlarına yönelmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Atatürk döneminde başlayan Türk dış politikasının bir devamı olarak değerlendirilebilir¹⁶. Bu anlamda Türkiye İngiltere'ye yaklaşmış ve 12 Mayıs 1939 tarihinde yayınlanan "Ortak Beyanname" ile bu ittifak somut bir anlam kazanmıştır.

23 Ağustos 1939 tarihinde Alman-Sovyet Paktı'nın gerçekleşmesi Türk dış politikası adına şaşırtıcı bir gelişme olmuştur. Bu gelişmeler devam ederken, 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya, Polonya'yı işgal etmiştir. Daha önce imzalanmış olan ittifak antlaşmaları gereğince İngiltere ve Fransa, Almanya'dan saldırıyı durdurmasını istemişlerdir. Saldırının durmaması hâlinde ittifak antlaşması maddelerine göre hareket edeceklerini belirtmişlerdir¹⁷. Almanya'nın saldırıya

¹³ Kömür, s. 84.

¹⁴ Mustafa Ekincikli, *İnönü-Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, Berikan Yayıncılık, Ankara 2017, s. 61.

¹⁵ Bahar Eroğlu, "İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945) Türk Siyasetinin Köşe Yazıları Üzerinden İnşası: Cumhuriyet Gazetesi Örneği", *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 7, Number: 2, (2012), s. 94.

¹⁶ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 242-243.

¹⁷ Koçak, s. 261.

devam etmesi üzerine 3 Eylül 1939 tarihinde de İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Böylece II. Dünya Savaşı resmen başlamıştır. Sovyetler Birliği, 17 Eylül 1939 tarihinde Polonya'ya girmiştir¹⁸. Türkiye bu olumsuz gelişme üzerine, Fransa ve İngiltere ile 19 Ekim 1939 tarihinde İngiliz-Fransız-Türk Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalamıştır. Almanya'nın Yunanistan'ı işgal etmesi ve Bulgaristan'ın da mihver grubuna dahil olması, Türkiye'yi endişelendirmiştir. Çünkü, Türkiye'nin batı sınırları artık tehdit altında kalmıştır. Bu sebeple İsmet İnönü, 18 Haziran 1941 tarihinde Almanya ile bir saldırmazlık antlaşması imzalamıştır. Bu paktın Almanya ile imzalanmasındaki amaç Türkiye'ye karşı olası bir Alman tehdidini önleyebilmektir.

Müttefik devletlerin Türkiye'den istekleri 30 Ocak-1 Şubat 1943 tarihinde Churchill-İnönü Görüşmesi, 4-6 Aralık 1943 tarihindeki Kahire Konferansı ve İnönü-Churchill-Roosevelt Görüşmeleri ile Türkiye'ye bildirilmiştir. Bu görüşmeler Müttefiklerin Türkiye'yi savaşa dâhil etmeye ikna amaçlıdır. Bu baskılar üzerine Türkiye prensip olarak savaşa girmeyi kabul etmiştir¹⁹. Türkiye müttefik devletlerle olumlu bir politika takip etmek isterken, 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile olan yakınlık son bulmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru 4-11 Şubat 1945 tarihlerinde Roosevelt, Churchill ve Stalin'in katıldığı Yalta Konferansı ile Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş devletlerin, San Francisco Konferansı'na katılabilecekleri kararı alınmıştır. Türkiye, olası bir Rus saldırısı sebebi ile kendini güvence altına alabilmek amacıyla, savaşın sonuna doğru Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş ancak fiili olarak savaşa dâhil olmamıştır. Bu durum, muhtemel Sovyet tehdidine karşı bir önlem amaçlı olmuştur²⁰.

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamıştır. 25 Nisan 1945 tarihindeki San Francisco Konferansı'na dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Saka başkanlığındaki bir heyet katılmıştır. 26 Haziran 1945 tarihinde ise Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Daimi Adalet Divanı Statüsü imzalanmıştır. 14 Ağustos 1945 tarihinde ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'ye

¹⁸ Figen Atabey, *1939 Türk-İngiliz Fransız İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 91.

¹⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul 2012, s. 269.

²⁰ Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 29, (2010), s. 265-266.

attığı atom bombaları ile son bulan savaş ile dünyada güçler dengesi değişmiştir. 15 Ağustos 1945 tarihinde ise TBMM, Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Daimi Adalet Divanı Statüsü kararlarını kabul etmiştir²¹. II. Dünya Savaşı'nın son bulması ile faşist ve otoriter yönetimler iflas etmiştir. Bu durum ile tüm dünyada tek partili yönetimler önem kaybederken, seçime dayalı demokratik yönetimler önem kazanmıştır. ABD ve İngiltere gibi demokratik yönetim taraftarı olan müttefiklerin savaşın kazanılması, Türkiye'nin siyasal yönetimini yeniden revize etmesini ve ülkede liberal bir yönetimin gerekliliğini ortaya koymuştur²². Savaş sonrasında batı bloku içinde yer alan Türkiye, gerek uluslararası düzende liberal demokrasinin en geçerli yönetim şekli olması ve gerekse BM Anayasasının ilkelerinin devletleri demokrasi yönetimine mecbur kılması üzerine çok partili düzene geçiş adına somut adımlar atmaya başlamıştır²³.

Türkiye'nin çok partili hayata geçiş süreci, yeni dünya düzenine ayak uydurmak ve batı devletleri ile iyi ilişkiler kurmak amaçlıdır diyebiliriz. Bu geçiş sürecinin mimarı, hiç şüphesiz İsmet İnönü olmuştur. İnönü, çok partili yönetime taraftar olmasa bile dönemin konjonktürü gereği bu yönde bir politika izlemiştir.

Bu anlamda 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerine giden süreç öncesinde çok partili düzenin ilk muhalefet parti örnekleri olan Milli Kalkınma Partisi ve Demokrat Parti'nin kuruluş aşamalarını görmekteyiz.

1.3. 1946 Seçimleri

Çok partili hayata geçişin ilk denemesi olarak 18 Haziran 1945 tarihinde Nuri Demirağ²⁴, Milli Kalkınma Partisi'ni²⁵ kurmak için girişimde bulunmuş ve 18

²¹ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Okutman Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 296-297-298.

²² Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 67; İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945 tarihindeki Gençlik ve Spor Bayramı Töreninde gençliğe hitabında memlekette demokrasi sisteminin daha kapsamlı bir şekilde hayata geçirileceğini belirtmiş ve çok partili hayata geçileceğinin müjdesini vermiştir. Bkz. Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2013, s. 446.

²³ Abdulvahap Akıncı-Sefa Usta, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1, (2016), s. 279-280.

²⁴ Nuri Demirağ: 1886 Sivas-Divriği doğumlu olan Demirağ, Divriği Ziraat Bankası'nda memur iken İstanbul Hasköy Mal Müdürlüğü'ne atanmıştır. İstanbul'da Darülfünun konferanslarını takip edip tarih, edebiyat ve felsefe üzerine dersler almıştır. İstanbul'da kâtiplik, başkâtiplik, tahakkuk müfettişliği görevlerinde bulunan Demirağ, 10 Ekim 1920'de memuriyetten istifa ederek ticarete atılmıştır. Başarılı demiryolu faaliyetleri dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından "Demirağ" soyadı verilmiştir. Daha sonra havacılık alanında yatırımlar yaparak bir uçuş okulu ve uçak fabrikası

Temmuz 1945 tarihinde ise Türkiye'deki ilk muhalefet partisi resmen kurulmuştur. Bu durum demokrasi adına önemli bir adım olmuştur. Bu partinin kuruluşu öncesinde ise Cumhuriyet Halk Partisi içerisindeki muhalif grup Demokrat Parti'yi oluşturacak önergeyi vermiştir. Ayrıca bu grup, Ticaret Bakanlığı bütçesinin görüşüldüğü sırada Cumhuriyet Halk Partisi'nin Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile ilgili politikalarına eleştirilerini açıkça ortaya koymuştur. Bu muhalif grup, 7 Haziran 1945 günü Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu'na "*Dörtlü Takrir*"²⁶ olarak adlandırılan önergeyi sunmuştur. Bu önergeyi imzalayanlar; Celal Bayar, Adnan Menderes, Mehmet Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'dır²⁷. 12 Haziran 1945 tarihinde toplanan CHP Meclis Grubu önergeyi reddetmiştir. CHP, Köprülü ve Menderes'i basına verdikleri olumsuz demeçler ve parti disiplinine aykırı davranışları sebebiyle partiden ihraç etmiştir. Koraltan'ın da ihracı üzerine Celal Bayar da gerek parti üyeliği gerekse milletvekilliği görevinden istifa etmiştir. Böylece Demokrat Parti'nin alt yapısı dolaylı olarak hazırlanmıştır. Daha sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşüp bazı konularda anlaşıldıktan sonra 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti resmen kurulmuştur²⁸. CHP, DP'nin kurulduktan sonra halk arasında geniş taraftar kitlesine ulaşması endişesiyle erken seçim kararı

kurmuştur. İş hayatının istediği gibi gitmemesi üzerine siyasete atılan Demirağ, çok partili hayata geçişin temelini oluşturan Milli Kalkınma Partisi'ni kurmuştur. 1954 seçimlerinde DP'den milletvekili seçilmiş ve 1957'de de vefat etmiştir. Bkz. Osman Yalçın, "Mühürdarzade Nuri Bey'in (Demirağ) Hayatı ve Çalışmaları (1886-1957)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 44, Güz, 2009, s. 745-766.

²⁵ Milli Kalkınma Partisi: Partinin ilk genel başkanı Nuri Demirağ, iş hayatındaki talihsizliklerin sebebi olarak İsmet İnönü'yü gördüğü için onunla mücadelesini siyasete taşıyarak bu partiyi kurmuştur. 18 Haziran 1945 tarihinde resmi başvurusu yapılan parti 18 Temmuz 1945'te resmen kurulmuştur. Kurucuları; Nuri Demirağ, Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rifat Atilhan'dır. Bu parti hem devletçiliğe hem de CHP'ye muhalif bir duruş sergilemiştir. Partinin temel ilkesi kalkınma üzerine kuruludur. Bkz. Meltem Şahin, "Nuri Demirağ, Milli Kalkınma Partisi ve İlk Muhalif Parti Gazeteleri; Yurdda Kalkınma, Tez Kalkınma ve Öz Kalkınma", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 40, Bahar, (2015), s. 35.

²⁶ Dörtlü Takrir: 17 Ocak 1945 tarihinde Toprak Reformu Kanunu meclise verilmiştir. Tasarının en önemli özelliği DP'nin alt yapısını oluşturacak olmasıdır. Bu tasarıya CHP içerisinde muhalif bir cephe oluşmuştur. Bu muhalefeti oluşturacak isimler ise daha sonra DP'yi kuracak olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Mehmet Fuat Köprülü ve Refik Koraltan gibi isimlerdir. Bu tasarının oylamasına geçilmeden önce bu dört milletvekili CHP'de bir yenilik yapılmasını içeren "Dörtlü Takrir" adlı önergeyi 7 Haziran 1945 tarihinde meclise sunarak hem muhalefetlerini hem de yeni kuracakları DP'nin sinyallerini vermiş oldular. Bkz. Hüseyin Şeyhanlıoğlu, *Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Kadim Yayınları, Ankara 2011, s. 111; Mahmut Goloğlu, *1939-1945 Milli Şef Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 399-400-401.

²⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s. 533.

²⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 536; Demokrat Parti'nin 85 maddelik tüzüğünde partinin kuruluş amacı ve felsefesi detaylı olarak anlatılmıştır. Bkz. TBMM Kütüphanesi, Demokrat Parti Programı 1946, Yıl:1946, s. 1-24.

almıştır. Bu sebeple DP'nin kuruluşu akabinde 21 Temmuz 1946 tarihinde genel seçime gidilmiştir²⁹.

Çok partili sistemin ilk adımı Milli Kalkınma Partisi'nin kurulması ile atılmıştı. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri ile çok partili sistem somut bir anlam kazanmıştır. 1946 Seçimlerinde seçmenlerin % 85'i oy kullanarak bu seçime yüksek bir katılım göstermiştir. Genel olarak şehirlerde Demokrat Parti, köylerde ise Cumhuriyet Halk Partisi daha çok oy almıştır³⁰. 456 milletvekilinden 395'ini CHP, 64'ünü DP, 6'sını ise bağımsızlar almıştır. Kemal Karpat bu sayıları verirken, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kitabında Cezmi Eraslan'ın yazdığı bölümde ise CHP'nin 390, Demokrat Parti'nin 65 ve Bağımsızların 7 üyelik kazandıkları belirtilmiştir³¹. Cem Eroğul ise kitabında bu seçimlerde Demokrat Parti'nin milletvekili sayısının 62 olduğunu yazmıştır³². TÜİK verilerinde ise bu seçimlerde CHP'nin 397, DP'nin 61 ve Bağımsızların ise 7 milletvekili çıkardığı yer almaktadır³³.

“DP adaylarından 52'si avukat, 41'i toprak sahibi, 40'ı doktor, 39'u iş adamı, 15'i emekli general, 14'ü mühendis, 13'ü öğretmen ve geriye kalanları da farklı meslek dallarından olmak üzere toplam aday sayısı 272'yi buluyordu. CHP adayları ise; çoğunlukla emekli asker, tanınmış siyasi kişilikler veya yüksek idari görevlilerle, kısmen de serbest meslek sahiplerinden meydana geliyordu.

CHP bütün illerde seçime katılırken; DP; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çoruh, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt ve Van olmak üzere 16 ilde, örgütlenme fırsatı bulamadığı için, seçimlere katılamıyordu”³⁴.

Türkiye’de çok partili hayatın ilk genel seçimi olan bu seçim, CHP'nin galibiyeti ile sonuçlanmış olsa da seçim sonrasındaki birçok eleştiri seçime gölge düşürmüştür. Hukuki geçerliliği tam sağlanmamış da olsa fiili olarak açık oy-gizli tasnif uygulanmıştır. Bu durum seçimlerin adli bir teminat altına alınmadan

²⁹ Edi, s. 20.

³⁰ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.250.

³¹ Karpat, s. 250; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 534-536-538.

³² Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1998, s. 36.

³³ *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, TÜİK, Ankara 2012, s. 8.

³⁴ Ensar Yılmaz, “1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, (2010), s. 182.

yürürlüğe girmesine neden olmuştur³⁵. Bu konudaki diğer bir eleştiri de seçimden sonraki sayım işleminden sonra seçmen pusulalarının yakılması ve açık oy-gizli sayım kararıdır. Bu karar seçim kararının alınmasından sonra 5 Haziran 1946 tarihinde 4918 sayılı yasaya göre alınmıştır³⁶.

Cumhuriyet gazetesi muhabiri Metin Toker, 21 Temmuz 1946 günü Ankara’da gördüklerini gazetede köşesinde şöyle aktarmıştır: “Birtakım yerlere seçim kulüpleri yetiştirilememiş, oralardan bazılarında çarşaf çekilmiş, bazılarında o da bulunamamış, seçim sandığı bir ağacın arkasına gizlenmişti. Tasnifin yapıldığı kapalı odalara CHP’liler rahat giriyorlar, fakat başkalarına güçlük çıkarılıyordu. Biz bunları o gece Ankara köylerinde gördük. Birtakım idare amirleri kendilerinde CHP’yi kazandırmak misyonu vehmetmişler, baskı yapmışlar, dayak atmışlar, akıllarınca terör havası estirmişlerdi... Bunlar hep ters tepki yaratmıştır. İşkenceye uğrayanları DP’liler hemen o geceden itibaren merkezlerine getirip basına göstermeye başladılar...”³⁷.

Bu gelişmelerin yanında İstanbul seçim sonuçlarının açıklanma süresinin uzaması da seçimlerde hile olabileceği ihtimalini artırmıştır. İstanbul’daki sayımın uzaması üzerine Demokrat Parti’nin İstanbul seçimini kazanma ihtimalinin yüksek olduğu herkesin genel görüşü haline gelmiş. Konuyla ilgili olarak: “Muhalefet bu seçimlerde hile yapıldığını iddia etmiştir. İnönü daha sonra bu iddianın özellikle İstanbul için doğru olduğunu, Ahmet Faik Barutçu’ya söylemiştir”³⁸.

CHP, bu seçimlerle tek partili yönetimden vazgeçerek çok partili hayata geçişi benimsemiştir. Bu geçişin amacı hem iktidarı koruyup hem de demokrasiyi güçlendirmektir. Muhalefet partisi olan DP’ye sadece eleştiri görevi verilmek istenmiştir³⁹.

³⁵ Onur Çelebi, “Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 10, Winter, Ankara, (2015), s. 262.

³⁶ Şeyhanlıoğlu, s. 172.

³⁷ Çelebi, s. 262.

³⁸ Bekir Koçlar, “Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Hükümet-Muhalefet İlişkisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, (C.16, s. 754).

³⁹ Rıfkı Salim Burçak, *Türkiye’de Milli İradenin Zaferi*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1994, s. 10.

1946 Seçimlerinden sonra yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı İsmet İnönü 388 oy ile yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiş ve akabinde İnönü, Recep Peker'i yeni kabineyi kurmakla görevlendirmiştir⁴⁰.

1.4. 1946-1949 Arası CHP Hükümetleri

1.4.1. Recep Peker Hükümeti (7 Ağustos 1946-10 Eylül 1947)

1946 Genel Seçimlerinden sonra Meclisin açıldığı ilk gün Şükrü Saraçoğlu Başbakanlık görevinden istifa etmiştir. Saraçoğlu'nun yerine hükümeti kurma görevi Recep Peker'e verilmiştir. Recep Peker, hükümet programında ekonomiye ağırlık verileceğini belirtirken ithalatın önündeki engellerin kaldırılacağını ve özel sermayenin teşvik edileceğini açıklamıştır.

Recep Peker'in kabinesi ise şu isimlerden oluşmuştur:

Başbakan: Recep Peker

Adalet Bakanı: Mümtaz Ökmen

Milli Savunma Bakanı: Cemil Cahit Toydemir

İçişleri Bakanı: Şükrü Sökmensüler

Dışişleri Bakanı: Hasan Saka

Maliye Bakanı: Halit Nazmi Keşmir

Milli Eğitim Bakanı: Reşat Şemseddin Sirer

Bayındırlık Bakanı: Cevdet Kerim İncedayı

Ekonomi Bakanı: Tahsin Bekir Balta

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Behçet Uz

Gümrük ve Tekel Bakanı: Tahsin Coşkan

Tarım Bakanı: Faik Kurdoğlu

Ulaştırma Bakanı: Şükrü Koçak

Ticaret Bakanı: Atıf İnan

Çalışma Bakanı: Sadi Irmak⁴¹.

⁴⁰ Karpat, s. 258.

Çok partili hayatın ilk Başbakanı olan Peker, ekonomideki yanlış politikaları ve katı siyaseti sebebiyle iktidarda uzun süre kalamamıştır. 7 Eylül Kararları olarak bilinen TL'nin ABD Doları karşısındaki değerinin düşürülmesi bu durumun açık örneği olmuştur. Bu kararların alınma amacı, II. Dünya Savaşı sonrası bozulan ekonomiyi düzeltmek ve (İMF) Bretton Woods Antlaşması'na katılınması sebebi ile devalüasyon yetkisinin kısıtlanacak olmasıdır. Ancak bu kararlar ekonomiyi olumsuz etkileyerek, ihraç mallarının ucuza gitmesine ve ithal malların ise fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler Peker Hükümeti'ne yönelik eleştirileri artırmıştır⁴². Bir yıl görevde kalan Peker, 9 Eylül 1947 tarihinde istifa etmiştir. Peker'den sonra yeni hükümeti Hasan Saka kurmuştur. Partide uygulanacak yeniliklerin bu iktidarla hız kazanması beklenmiştir⁴³.

1.4.2. Hasan Saka Hükümetleri (10 Eylül 1947-14 Ocak 1949)

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 9 Eylül 1947 tarihinde istifa eden Recep Peker'in yerine hükümeti kurma görevini 10 Eylül'de Dışişleri Bakanı ve Trabzon Milletvekili Hasan Saka'ya vermiştir. Hasan Saka'nın Başbakanlığa getirilmesinin en önemli sebebi II. Dünya Savaşı sonrası Amerika ile olumlu ilişkiler yürütülerek bozulan ekonominin düzenlenmek istenmesidir. Bu anlamda Saka'nın gerek dışişleri bakanlığı görevinde bulunması ve gerekse daha önce Lozan Konferansı'na giden heyetin içerisinde bulunması dolayısıyla tecrübelerinden faydalanılmak istenmesidir⁴⁴. XVI. Hükümetin Başbakanı Hasan Saka'nın kabinesi şu isimlerden oluşmuştur:

Başbakan: Hasan Saka (Trabzon Milletvekili)

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Faik Ahmet Barutçu (Trabzon Milletvekili)

Devlet Bakanı: Mustafa Abdülhalik Renda (Çankırı Milletvekili)

Adalet Bakanı: Şinasi Devrin (Zonguldak Milletvekili)

⁴¹ Nilgün Nurhan (Peköz) Kara, *Türk Siyasi Hayatında Recep Peker*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1999, s. 71-72.

⁴² Fatih Öztürk, *Hasan Saka (1885-1960)*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006, s. 62-63.

⁴³ Karpaz, s.258; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 541.

⁴⁴ Öztürk, s.78.

Milli Savunma Bakanı: Münir Birsnel (İzmir Milletvekili)

İçişleri Bakanı: Münir Hüsrev Göle (Erzurum Milletvekili)

Dışişleri Bakanı: Necmettin Sadak (Sivas Milletvekili)

Maliye Bakanı: Halit Nazmi Keşmir (Tokat Milletvekili) -Şevket Adalan (İzmir Milletvekili)

Milli Eğitim Bakanı: Reşat Şemseddin Sirer (Sivas Milletvekili)

Bayındırlık Bakanı: Kasım Gülek (Seyhan Milletvekili)

Ekonomi Bakanı: Cavit Ekin (Diyarbakır Milletvekili)

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Behçet Uz (Denizli Milletvekili)

Gümrük ve Tekel Bakanı: Şevket Adalan (İzmir Milletvekili)

Tarım Bakanı: Tahsin Coşkan (Kastamonu Milletvekili)

Ulaştırma Bakanı: Şükrü Koçak (Erzurum Milletvekili)

Ticaret Bakanı: Mahmut Nedim Gündüzalp (Edirne Milletvekili)

Çalışma Bakanı: Tahsin Bekir Balta (Rize Milletvekili)⁴⁵.

Hasan Saka'nın ilk hükümetinin programı ise şöyledir:

“Başbakan Saka, hükümet programını 13 Eylül’de TBMM’de okudu. Programın girişinde, hükümetinin kuruluş sebebi ve misyonuna atıfta bulunulurken şunlar yer alıyordu: “CHP Genel Başkanının 19 Mayıs 1945 nutkundan ve 1946 Olağanüstü Parti Kurultayından sonra tek dereceli seçim, birden fazla parti hayatı ile başlayan ve Devlet Başkanının 12 Temmuz Beyannamesinde en kesin ifadesini bulan iç ve dış politika devrinde Hükümetimizin başlıca vazifesi, bu geniş demokrasi rejiminin kurucusu olan inkılapçı partimizin umdelerine dayanarak memlekette gittikçe gelişen bu sistemin ve onun temeli saydığımız siyasi emniyetin inkişafını sağlamaya çalışmak olacaktır.

⁴⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, Ankara 1998, s. 157; Süleyman Kocabaş, *İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş 1938-1950*, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 2009, s. 502-503.

Anayasa hükümlerinin ve Partimizin programının gerektirdiği gibi, bütün vatandaşların her türlü haklarından en güvenli şekilde faydalanmaları Cumhuriyet idaresinin başlıca amacıdır.

Siyasi partilerin çoğunlukta veya azınlıkta, iktidarda ve muhalefette, Devlet İdare Teşkilatı karşısında farklı muamele görmemelerini, kanunların kendilerine verdiği haklara dayanarak çalışma imkânları bulmalarını CHP Hükümeti, giriştiğimiz hayatın tabii bir icabı saymaktadır...

Şunu da açıkça belirtmeyi vazife biliriz ki, fikir ve kanaat hürriyetine hürmet göstermekte ne kadar titiz davranacak isek kanunların yasak ettiği aşırı sağcı ve aşırı solcu tahrik ve teşkillere karşı da çok uyanık ve tedbirli olmak azmindeyiz.”

Programda, dış politikanın aynen devam edeceği, kanunlarda iyileştirme yapılacağı, vatandaşın geçim sıkıntısına çare bulunacağı, her alanda üretimin teşvik edileceği, ekonomi politikada, geçmişteki CHP hükümetlerinden farklı olarak özel teşebbüsün ve yabancı sermayenin teşvik edileceği hususları yer alıyordu”⁴⁶.

Hasan Saka Hükümeti döneminde 17 Kasım 1947 ile 4 Aralık 1947 tarihleri arasında CHP'nin 7. Büyük Kurultayı yapılmıştır. Kurultay sonunda alınan kararlar ile parti programında birçok değişiklik yapılarak CHP'nin daha ılımlı bir siyaset takip etmesi kararlaştırılmıştır. Bu anlamda Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 17. maddesi kaldırılmıştır. Köy Enstitülerinin kültür derslerine ağırlık vermesi ve Halkevlerinin bütün kesimin yararlanacağı kurumlar olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca kurultayda parti tüzüğü de değiştirilmiştir. Bunların dışında değiştirilen bu tüzük kapsamında Değişmez Genel Başkanlık ve Genel Başkanlık Divanı da kaldırılmıştır⁴⁷.

Hasan Saka, Haziran 1948'de Başbakanlık görevinden istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı İnönü tarafından istifası kabul edilen Hasan Saka'ya, yeniden XVII. Hükümeti kurma görevi verilmiştir⁴⁸. 9 Haziran 1948 tarihinde kurulan II. Hasan Saka Hükümeti'nin kabinesindeki değişiklikler ise şöyledir:

Devlet Bakanı: Ali Rıza Erten

⁴⁶ Kocabaş, s. 503-504.

⁴⁷ Karpat, s. 294-295.

⁴⁸ Ayın Tarihi, 8 Haziran 1948.

Adalet Bakanı: Fuat Sirmen

Milli Savunma Bakanı: Hüsnü Çakır

Maliye Bakanı: Şevket Adalan

Milli Eğitim Bakanı: Hasan Tahsin Banguoğlu

Bayındırlık Bakanı: Nihat Erim

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Kemali Bayizit

Gümrük ve Tekel Bakanı: Emin Erişirgil

Tarım Bakanı: Cavit Oral

Ulaştırma Bakanı: Kasım Gülek

Ticaret Bakanı: Cemil Said Barlas

Çalışma Bakanı: Tahsin Bekir Balta⁴⁹

II. Hasan Saka Hükümeti, bu dönemde gizli oy-açık tasnif esasına dayalı yeni bir seçim kanunu çıkarmıştır. Bu kanuna uymayan devlet memurları için yargılama kabul edilerek, kanunun uygulanmasındaki aksaklıklar önlenmeye çalışılmıştır. Hasan Saka kendisinden beklenen ekonomi politikalarını uygulamaya geçiremeyince 14 Ocak 1949 tarihinde Başbakanlık görevinden istifa etmiştir⁵⁰.

II. Hasan Saka Hükümeti de gerek ekonomi politikalarındaki aksaklıklar ve gerekse kendi parti grubunu bile memnun edememesi üzerine Saka'nın istifası ile son bulmuştur. Parti grubu ile anlaşmazlığının temelinde Yeni Seçim Kanunu yer almıştır. Saka, bu kanunun muhalafetin işine yarayacak şekilde olmasına karşı çıkmıştır⁵¹. Dönemin bazı gazeteleri ise Hasan Saka'nın istifa sebebinin Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek ile Bayındırlık Bakanı Nihat Erim arasında geçen tartışmalara bağlarken aksini yazan gazeteler de olmuştur. Basında geniş yer bulan bu konu detaylı olarak incelenmiştir. Konu Akşam gazetesine şöyle yansımıştır:

“Hasan Saka kabinesinin istifası dolayısıyla Bayındırlık Bakanı ile Kasım Gülek arasında bu istifaya tekaddüm eden günlerde birtakım hadiseler cereyan

⁴⁹ TBMM'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, s. 163.

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, s. 542-543.

⁵¹ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam 1938-1950, C. 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 2013, s. 474.

ettiğine dair hikâyelerin ciddi sayılan gazetelerde bile yer alması işi bilenler tarafından hayretle karşılanmıştır. Mesele şundan ibaretti: Kasım Gülek'in bu işi kabul etmesi, kabul ettiğini de bizzat ajansa ve bazı gazetecilere bildirmek suretiyle temin ettikten sonra işin müşkülâtını ertesi sabah anlayarak özür dilemesi, sonra da bu vazifenin geri alınması... Bazı kararnamelerin neşri ve iptali suretine hâsıl olan gayri tabii vaziyet Meclis'te tenkidler uyandırmış ve kabinenin son toplantısında da bahis konusu olmuştur.

Bu vazife filhakika eski kabine içinde Nihat Erim'e de teklif edilmiş ise de kendisi kati olarak kabul etmekten imtina etmiştir.

Eski hükümetin son içtımasında bu mesele görüşülürken denildiği gibi Nihat Erim ile Kasım Gülek arasında hiçbir tartışma olmamış, Kasım Gülek'e yapılmış olduğundan bahsedilen ve Nihat Erim'e atfolunan istifa teklifi ise başka bir bakan tarafından lakırdı arasında pek nazikâne bir surette ileri sürülmüştür.

Tahsin Banguoğlu'nun bu mütalaasına Kasım Gülek hiçbir cevap vermemiştir. Meselenin tarzı cereyanı bundan ibarettir”⁵².

Saka Kabinesi'nin istifası, Tan gazetesinde ise farklı yansıtılmıştır. “Saka Kabinesinin Asıl İstifa Sebebi” başlıklı manşetinde olay şöyle aktarılmıştır:

“...Bundan 15 gün evvel Saka kabinesinde Ulaştırma Bakanı olan Kasım Gülek'e Devlet Bakanlığı teklif edilmiş, Kasım Gülek de bu mevzu üzerinde durmamış ve kendisi ancak 11 Ocak Salı günü Devlet Bakanlığına tayin edildiğinden haberdar olmuştur. Kasım Gülek bu yeni vazife ile birlikte Bayındırlık Bakanlığının da uhdesinde kalacağını zannetmekte idi. Bu tayin hadisesinden sonra Nihat Erim ile Kasım Gülek arasında cereyan eden bir konuşmada Nihat Erim şu şekilde bir cümle kullanmıştır:

-Kasım Gülek, elbette ki iki Bakanlık bir elde bulundurulamaz. Devlet Bakanı olunca Ulaştırma Bakanlığında ayrılman tabiidir.

Kasım Gülek yarı resmi bir şekilde yapılan bu teklifi kabul etmemiştir”.

⁵² Akşam Gazetesi, 20 Ocak 1949.

II. Hasan Saka kabinesinin istifa etmeyi düşünmediği ve Kasım Gülek ile Nihat Erim arasında yaşanan sert münakaşaların bu istifaya sebep olduğu da gazetede yer alan diğer gelişmelerdir⁵³.

Tan gazetesinin başka bir sayısında ise istifa “*Hasan Saka Nihayet Dün Gece İstifa Etti*” manşeti ile verilerek haber şöyle aktarılmıştır:

“Yeni kabineyi kimin kuracağı ancak bugün akşama kadar belli olacaktır. Başbakanlığa en kuvvetli namzet olarak gösterilen Hilmi Uran, dün akşam Ankara’ya giderken, Pendik’te bir muharririmize Başbakanlık için teklif vaki olursa kabul etmeyeceğini söyledi.

Başbakan Hasan Saka hükümetinin istifasını Cumhurbaşkanına arzetmiş ve istifa kabul edilmiştir. Yeni hükümet kuruluncaya kadar eskisi vekâleten vazifesine devam edecektir. Buna ait tezkereler aşağıdadır:

Memleketin bugünkü şartları içinde üzerine aldığı vazifeyi maddi imkânların yeterliği derecesinde ifaya çalışmakta devam eden hükümet, son zamanlarda rastladığımız bazı müşküller sebebiyle kabinenin istifasını yüce katınıza sunmayı kararlaştırmıştır. Hizmet süresince hükümetin, yüce şahsınızdan gördüğü devamlı ve kıymetli yardımdan dolayı derin şükranlarımızı ve minnettarlık duygularımızı kabul buyurmanızı istirham ederim.

Hükümetin çekilmesi teessürle kabul olunmuştur. Şimdiye kadar ifa buyurduğunuz kıymetli hizmetlerden dolayı size ve arkadaşlarınıza teşekkürlerimi takdim ederim”⁵⁴.

Tan gazetesinin aynı sayısında Saka Hükümeti’nin düşmesine sebep olan kişilerin Hasan Saka, Şevket Adalan ve Kasım Gülek olduğu belirtilerek istifa ile ilgili başka bir habere de yer verilmiştir. Haberin içeriği şöyledir:

“Evvvelki gece yarısı istifa eden İkinci Saka kabinesinin, dün gece gelen haberlere göre, evvela istifa etmediği daha doğrusu edemediği sanılırken, sonradan istifası teyyüd etti. Devlet işleri böyle acayıptir: Bazan insan idaresi uhdesine verilen hükümet muamelelerini öyle bir hale getirir, nereye varacağı iyice düşünülüp

⁵³ Tan Gazetesi, 19 Ocak 1949.

⁵⁴ Resmi Gazete, 17 Ocak 1949, S. 7107, s. 15395 ; Ayın Tarihi, 16 Ocak 1949; Tan Gazetesi, 15 Ocak 1949.

tartılmadan alınmış kararlar yüzünden memleketin vaziyeti öyle müşkülleşir ki, muhtelif kuvvetlerin tazyiki arasında ne yapacağını şaşırarak selameti istifada, çekilmekte, hatta başını alıp kaçmakta bulsa bile, muvaffak olamaz, istediği olmaz, yani bir kere çarka kaptırdığı yakasını bir türlü kurtaramaz. 2.Saka kabinesinin vaziyeti de şimdiye kadar hiçbir kabinenin başına gelmeyen böyle garip bir halden geçtikten sonra, nihayet azasının anlaşamayarak dağılmasıyla mecburi bir çekilme şeklinde hallediliverdi...

Herhangi bir Başbakanın bir siyasi partiye dayanması ve o partinin de bir çoğunluğa sahip olması demokratik bir idarede tabiidir. Ancak, o çoğunluğun da nihayet bir gün vergiyi yüklenen milletle vergiyi gelişigüzel koyan hükümet arasında kalınca, Atatürk'ün 1934 yılında Tevfik Rüştü Aras'a söylediği sözü 1949 yılında Hasan Saka 'ya da hatırlatması ihtimalini de hesaba katmak lazım gelir...

Bu hadise, son haftaya kadar olan bütün sebepleri süngerle silsek bile, yılbaşından beri kaydedebileceğimiz ve bir demokratik devlette millet itimadına dayanarak çalışmak isteyen bir hükümet için birinci ve kâfi bir istifa sebebi idi. İkinci sebep: Kazanç Vergisi sert münakaşalardan sonra, Meclisçe kabul edilmeyerek proje olduğu gibi gerisin geri çevrilmiştir. Bu hadise, demokratik bir memlekette hükümete itimat reyi vermemekle aynı kapıya çıkan ikinci ve kafi bir istifa sebebi idi. Üçüncü sebep: Kabine azasından biri –herhalde muvafakati alınmadan olacak ki- haberi olmadan, fikri sorulmadan yerinden kaldırılarak başka bir makama tayin edilmiş, tezkeresi yazılmış, yüksek tasdikten geçirilmiş...⁵⁵.

Gazetenin bu ikinci haberinde II. Hasan Saka Hükümeti'nin istifası ve bu istifaya zemin hazırlayan gelişmelerin farklı bir üslupla kaleme alındığını görmekteyiz. Ekonomik gelişmelerdeki istikrarsızlığın istifaya giden süreçte başrolü oynadığını söylemek mümkün görünmektedir.

II. Hasan Saka Hükümeti'nin istifasının ardından XVIII. Hükümeti kurma görevi Sivas Milletvekili Ord. Prof. Dr. Mehmed Şemseddin Günaltay'a verilmiştir.

⁵⁵ Tan Gazetesi, 15 Ocak 1949.

1.5. Şemseddin Günaltay'ın Özgeçmişi (1883-1961)

1883 yılında Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde dünyaya gelen Günaltay'ın ailesi, Uygur ve Çağatay Türklerinin yaşadığı Urik adlı bir köye mensuptur. Babası Müderris İbrahim Ethem Efendi, annesi ise Saliha Hanımdır. Günaltay, Üsküdar Ravza-yı Terakki Mektebi'ni ve Vefa İdadisi'ni birincilikle bitirmiştir. Daha sonra ise Darulmuallimin-i Aliye (Yüksek Öğretmen Okulu)'nin fen bölümünden 1905 yılında mezun olmuştur. Özel olarak Arapça ve Farsça dersi almış, dini ilimler okumuştur. Lozan Üniversitesi'nde ise doğa bilimleri bölümünü okumuştur. Birçok ilde ve İstanbul liselerinde matematik öğretmenliği görevinde bulunurken, kendisini tarih alanında da yetiştirmiştir. Darülfünun'un yeniden düzenlendiği sırada (1914) Edebiyat Fakültesi Türk ve İslâm Tarihi müderrisliği görevine getirilmiştir. Süleymaniye Medresesi'nde Dinler Tarihi ve İslâm Felsefesi müderrisliği yapmıştır. Üyesi olarak bulunduğu İttihad ve Terakki'den Ertuğrul (Bilecik) mebusu seçilmiştir (1915-1919). Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul teşkilatında görev almıştır (1920). Yedi dönem Sivas (1923-1950) ve bir dönem de Erzincan (1950-1954) milletvekili olarak mecliste bulunurken üniversitedeki görevine de devam etmiştir. Ayrıca bu esnada İstanbul Üniversitesi tarih profesörlüğü ve ordinaryüs profesörlüğe getirilmiştir. 1949 tarihinde CHP Hükümeti'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin 14. Başbakanı olmuştur (15 Ocak 1949-22 Mayıs 1950). Hükümeti döneminin temel icraatları ilkokullara din bilgisi derslerinin konulması, imam hatip kursları ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılması yanı sıra seçim kanununun ve laiklikle ilgili 163. Maddenin değiştirilmesi olmuştur. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nde oluşturulan Kurucu Meclis tarafından Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilmiştir. 1941 tarihinde Türk Tarih Kurumu Başkanlığına getirilerek 19 Ekim 1961 tarihindeki vefatına kadar bu görevi devam etmiştir. Günaltay'ın tarih, İslam Tarihi, felsefe alanında kaleme aldığı çok sayıda kitabı ve Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad, Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Türk Tarih Kurumu Belleten, Düşünce ve İslâm dergilerinde yayınlanmış çok sayıda makalesi

bulunmaktadır. Günaltay, ayrıca Türk Ansiklopedisi'nde müşavir ve yazar olarak çalışmıştır⁵⁶.

1.6. Şemseddin Günaltay Hükümeti'nin Kurulması (15 Ocak 1949-22 Mayıs 1950)

II. Hasan Saka Hükümeti'nin de istifası üzerine XVIII. Hükümeti kurma görevi verilen Günaltay, 15 Ocak 1949 - 22 Mayıs 1950 tarihleri arasında görev yaparken İnönü döneminin son başbakanı olmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'ni tek parti yönetiminden çok partili demokratik bir düzene taşımıştır. İsmet İnönü'nün Günaltay'ı başbakan olarak atamasında Günaltay'ın demokrat kişiliği ve medrese kökenli olmasının etkisi büyüktür⁵⁷.

Başbakan Günaltay yeni göreve tayini⁵⁸ sonrası görev yerine gelerek Başbakanlık görevlileri ve idarecilerini kabul etmesi ile tanışma merasimi gerçekleşmiştir. Eski Başbakan Hasan Saka da mesai arkadaşlarıyla vedalaşmak üzere orada hazır bulunmuştur. Diğer taraftan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, Devlet Bakanı Nurullah Sümer ve diğer bakanlar da, makamlarında göreve başlarken bakanlık çalışanlarıyla tanışmış ve tebrikleri kabul etmişlerdir. Bu esnada kabineden ayrılan eski bakanlar da mesai arkadaşlarına veda etmişlerdir. Ayrıca DP Lideri Celal Bayar da Günaltay'ı kutlama maksatlı makamında ziyaret eden isimler arasındadır⁵⁹.

Günaltay Hükümeti 24 Ocak 1949 tarihinde yeni kabineyi açıklamıştır. Hükümet, 42 aleyhte oya karşılık 349 lehte oy ile meclisten güvenoyu almıştır⁶⁰.

24 Ocak 1949 tarihinde Günaltay, Hükümet programını meclisteki şu konuşması ile açıklamıştır:

⁵⁶ Türk Tarih Kurumu Arşivi, OFS D: 54, N: 2; M. Şemseddin Günaltay, *İslâm Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihler*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991, s. 1; Kamil Şahin, "Günaltay", *İslâm Ansiklopedisi*, (C. 14, s. 287); Çoker, s. 315; Özüçetin, s. 417.

⁵⁷ Kocabaş, s. 538; Hasan Saka'nın istifasından sonra Başbakanlık için Hilmi Uran, Necmettin Sadak, Fuat Sirmen ve Nurullah Sümer gibi isimlerle görüşüldükten sonra hükümeti kurma görevi Günaltay'a verilmiştir. Bkz. Aşçı, s. 36; Ercan Yıldırım, "Kemalizm ve Türkçülük Arasında Şemseddin Günaltay'ın İslâmcılığı", *Umran Dergisi*, S. 235, Mart, (2014), s. 4.

⁵⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.14.8.9; Resmi Gazete, 17 Ocak 1949, S. 7107, s. 15395.

⁵⁹ Ayın Tarihi, 17 Ocak 1949-20 Ocak 1949.

⁶⁰ Resmi Gazete, 25 Ocak 1949, S. 7114, s. 15429; TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 15, s. 202-203; Akşam Gazetesi, 25 Ocak 1949; Tan Gazetesi, 25 Ocak 1949.

“Bugün programını okuyarak güveninizi istemek üzere yüksek kamutayın huzuruna çıkmış olan hükümetiniz, bu vazifeyi içinde bulunduğumuz şartların ehemmiyetini kavramış olmak üzerine alınmıştır.

Milletlerin beklediği huzur ve sükûna kavuşmuş olmaktan henüz uzak bulunan dünya ahvalinin, her yerde olduğu gibi memleketimiz üzerindeki ağır tesirleri devam etmektedir. Bu hal ve şartlar milli ekonomiyi, Yüksek Meclisçe de bilindiği gibi, ağır tazyik altında tutmaktadır...

Dünya sulhunun korunması yolunda büyük gayretler gösteren memleketimizin kuvvetli olmasındaki faydayı takdir eden dost Amerika Hükümeti'nin yardımıyla, hareket kabiliyeti ve harp kudreti artmakta olan kahraman ordumuzun modern silah ve araçlara intibakını sağlamaya çalışırken, bir taraftan da milli savunma işlerinin bugünün ihtiyaç ve icaplarına göre idaresi için yeni tertip ve tedbirler almak kararındayız.

Milletlerarasında iyi geçinmeyi, yeryüzünde sulh ve emniyete ulaşmayı en büyük ideal saymakta devam edecek olan yeni hükümetimiz bu uğurda kudretinin yettiği kadar çalışmaktan geri durmayacaktır. Samimi olarak bağlı bulunduğumuz Birleşmiş Milletler Kurulu'nu dünyayı bu neticeye ulaştıracak vasıtaların başında görüyoruz. Bu kurulun, bu güç ve asü vazifeyi başarır ve daha iyi işler bir hale gelmesi emelimizdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüksek Heyetinizce bilinmekte olan ve devam edegelen dış politikası aynı yolda yürüyecektir. Yüksek huzurunuzda tekrar etmek isterim ki bu siyasetin ana vasıfları ittifak ve taahhütlerimize ve dostluklarımıza bağlılık, açıklık ve dürüstlüktür.

İç politikamızda, gelişmekte ve kökleşmekte olan demokratik rejimin memleketimiz için vadettiği aydın istikbali yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle almak bizim de vazifemiz olacaktır. Tek dereceli seçim ve çok partili meclis sistemine dayanan demokrasimizin gayesi halk iradesinin en mükemmel şekilde belirmesine imkân sağlamaktır. Büyük Meclis'in geçen yıl kabul buyurduğu seçim kanunu bu maksadın elde edilmesi için ortaya konmuş ileri bir eserdir. Hükümetiniz, 1950 seçimlerinin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheye yer bırakmayacak en teminatlı bir şekilde yapılması için, ilmin ve tecrübenin telkin edeceği tedbirleri göz önünde tutmaktan geri kalmayacaktır.

İçinde bulunduğumuz demokratik hayatın kolaylıkla ve süratle gelişmesi için icap ettikçe her sahada yeni kanunlar sunmakta ve eskilerin değiştirilmesini arz etmekte tereddüt etmeyeceğiz. Bu cümleden olarak bizden önceki hükümetin üzerinde durduğu Basın Kanunu'nu biz de ehemmiyetle ele alacağız...

Türk İnkılabının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gerekli imkânları hazırlayacağız. Fakat laiklik prensibinden ayrılmamız asla imkân tasavvur edilmemelidir. Bilhassa din perdesi altında bu milleti asırlar boyunca uyuşturmuş olan hurafelerin yeni baştan belirmesine asla meydan vermeyeceğiz. Dinin siyasete ve şahsi menfaatlere alet edilmesine de müsamaha etmeyeceğiz...

Hükümet memleket iaşesini karşılamak, milli endüstriye gerekli ham maddelerle işletme malzemeleri sağlamak, döviz kaynaklarımızı kuvvetlendirmek ve iktisadi kalkınmamızın temelini teşkil etmek ve istihsalı artırmak üzere ziraatimizi beş yıllık bir gelişme programına bağlayacaktır. Devlet sermayesi ile girişilen teşebbüslerde mali imkânlarımızın müsaadesi nisbetinde, başta kömür havzası olmak üzere, madenlerimizi modern teknik vasıtalarla mücehhez, rasyonel çalışır ve istikrarlı bir döviz kaynağı teşkil eder hale getirmek için planlı olmak kararındayız...

Avrupa kalkınması için Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin girişmiş olduğu büyük ölçüde yardım hareketinden gereği gibi faydalanabilmeye azami derecede dikkat göstermek kararındayız. Hükümetiniz, bu yardımı kalkınma ve istihsalı çoğaltma işlerinde başlıca destek saymaktadır. Birleşik Devletlerin gösterdiği bu dostane anlayış neticesi hem ekonomik kalkınmamızı sağlamaya hem de bu sayede Avrupa ekonomik işbirliği teşkilatında faydalı bir unsur olmaya çalışacağız... Vasıtasız vergilerimizde girişilen ıslahat hareketini süratle gerçekleştirmek için Büyük Meclis'e sunulmuş olan Gelir Vergisi tasarılarının bir an evvel kanunlaşmasını lüzumlu saymaktayız...

Yüksek huzurunuzda hükümetin güdeceği iç ve dış politikayı ana hatlarıyla belirtmiş bulunuyorum. Eğer programımız yüksek tasvibinizi kazanırsa ve güveninizi

bizden esirgemezseniz kendimizi bütün varlığımızla yurt hizmetine vererek bu güvene layık olmaya çalışacağız”⁶¹.

Günaltay Hükümeti'nin hükümet programı incelendiğinde ılımlı, demokratik ve daha önceki hükümetlerin eksikliklerini gidermeye, onların yaptığı hataları yapmamaya yönelik bir içeriğe sahip olduğu görülebilir. Özellikle II. Hasan Saka Hükümeti'nin ekonomiyi iyi yönetememesi üzerine istifa etmesinin ardından XVIII. Hükümeti kurmakla görevlendirilen Günaltay'ın programında ekonomiye ağırlık vermesi dikkat çekmiştir. Bu anlamda Gelir Vergisi ve 1949 Bütçesi'nden bahsetmesi tesadüfi değildir. Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu'nda yeni kabinenin hükümet programı okunmuş ve 5 olumsuz oya karşı 291 olumlu oyla parti çoğunluğunun güvenini kazanmıştır.

İsmet İnönü'nün Şemseddin Günaltay'ı Başbakan olarak görevlendirmesinde CHP içindeki ayrışmayı önlemek ve Günaltay'ın muhafazakâr kimliğinin, dönemin politikasına yön verecek bir programının olması da etkiliydi. İlmi kişiliğinin de etkisi ile demokrasi anlamındaki eksiklikleri tamamlayacak bir başbakan profiline sahip olması o dönemde herkes için umut verici bir gelişme olarak algılanmıştır⁶².

1.6.1. Şemseddin Günaltay Kabinesi

24 Ocak 1949 tarihinde yeni kabineyi açıklayan Günaltay, meclisten güvenoyu alırken, XVIII. Hükümetin kabinesi şu isimlerden oluşmuştur:

Başbakan: Şemseddin Günaltay (Sivas Milletvekili)

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Nihat Erim (Kocaeli Milletvekili)

Devlet Bakanı: Nurullah Esat Sümer (Antalya Milletvekili)

Adalet Bakanı: Fuat Sirmen (Rize Milletvekili)

Milli Savunma Bakanı: Hüsnü Çakır (Samsun Milletvekili)

İçişleri Bakanı: Emin Erişirgil (Zonguldak Milletvekili)

Dışişleri Bakanı: Necmettin Sadak (Sivas Milletvekili)

⁶¹ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 15, s. 162-164; Ayın Tarihi, Ocak 1949; Akşam Gazetesi, 19 Ocak 1949-21 Ocak 1949; Tan Gazetesi, 23 Ocak 1949; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011, s. 413.

⁶² Kocabaş, s. 540.

Maliye Bakanı: İsmail Rüştü Aksal (Kocaeli Milletvekili)

Milli Eğitim Bakanı: Hasan Tahsin Banguoğlu (Bingöl Milletvekili)

Bayındırlık Bakanı: Şevket Adalan (İzmir Milletvekili)

Ekonomi ve Ticaret Bakanı: Cemil Said Barlas (Gaziantep Milletvekili)

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Kemali Bayizit (Maraş Milletvekili)

Gümrük ve Tekel Bakanı: Fazıl Şerafettin Bürge (Kocaeli Milletvekili)

Tarım Bakanı: Cavit Oral (Seyhan Milletvekili)

Ulaştırma Bakanı: Kemal Satır (Seyhan Milletvekili)

Çalışma Bakanı: Reşat Şemseddin Sirer (Sivas Milletvekili)

İşletmeler Bakanı: Münir Birsnel⁶³

XVIII. Hükümetin kabinesindeki isimler incelendiğinde genel olarak CHP'nin ılımlı siyasetçileri ve İsmet İnönü'ye yakın kişiler olması dikkat çekicidir. Bu isimlerin en önemlisi ise Nihat Erim'dir⁶⁴. Hasan Saka kabinesinde olup da bu kabinede görev verilmeyen tek isim Faik Ahmet Barutçu'dur⁶⁵. Günaltay Hükümeti'nin Kabinesi'ni daha detaylı tanıtmak gerekirse;

Şemseddin Günaltay: 1883 Kemaliye doğumludur. Üsküdar'daki Ravza-i Terakki Mektebi'nden sonra eğitimine Vefa İdadisi ve Yüksek Darülmualimin Fen bölümünde devam etmiştir. Lausanne Üniversitesi'nde de tabiiyat eğitimi almıştır. Birçok idari görevde bulunan Günaltay, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Türk Tarihi ve Akvam-ı İslamiye Tarihi müderrisliği ve Süleymaniye Medresesi Tarihi Edyan ve

⁶³ BCA, 030.10.14.8.9; *TBMM'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*, s.169; Kocabaş, s. 540-541; Akşam Gazetesi, 16 Ocak 1949; Tan Gazetesi, 17 Ocak 1949; Ayn Tarihi, 16 Ocak 1949; Resmi Gazete, 17 Ocak 1949.

⁶⁴ Nihat Erim: Tek partili hayatın devam etmesi gerektiğini savunan ve çok partili hayat için gerekli demokratik ortamın henüz oluşmadığını savunan Erim, tarafını belli ederek İsmet İnönü'nün yanında yer almıştır. Recep Peker Hükümetinin güven oylamasında 35 aleyhte oy kullanan milletvekili arasında yer almıştır. II. Hasan Saka Hükümeti'nde Bayındırlık Bakanlığı, Şemseddin Günaltay Hükümetinde ise Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. 1950 Seçimlerinde ise meclise girememiştir. Bkz. Kadri Unat, *Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim'in Siyasi Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2008, s. 14.

⁶⁵ Yaşar Özüçetin, "M.Şemseddin Günaltay'ın Hayatı, İlmi, İdari ve Siyasi Faaliyetleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, s. 423.

Felsefe-i İslamiye müderrisliği görevleri sonrasında Darülfünun İlahiyat Fakültesi Reisliği görevinde bulunmuştur.

İkinci Büyük Millet Meclisi'ne Sivas Milletvekili olarak dâhil olmuştur. Meclis Başkan Vekili olarak mecliste bulunan Günaltay, XVIII. Hükümette bir yıl başbakanlık yapmıştır. 1950 Seçimleri ile Erzincan Milletvekili seçilerek aktif siyasi yaşamına devam etmiştir. Ayrıca yaklaşık 21 yıl Türk Tarih Kurumu başkanlığı yapmıştır. Gerek tarih gerekse İslam Tarihi ve felsefe alanında kaleme aldığı birçok eseri mevcuttur⁶⁶.

Nihat Erim: 1912 Kandıra doğumlu olan Erim, İstanbul Hukuk Fakültesi mezunudur. Paris Hukuk Fakültesi'nde doktora yapmıştır. Ankara Hukuk Fakültesi'nde Amme Hukuku Doçenti olarak tayin edilerek 1941'de aynı alanda profesör olmuştur. 1943 yılında Dışişleri Bakanlığı hukuk müşavirliği görevinde bulunmuştur. 1945 yılında ise San Francisco Konferansı'na katılmıştır. İzmit'ten milletvekili seçilerek II. Hasan Saka Kabinesi'nde Bayındırlık Bakanı olarak görev yapmıştır⁶⁷.

Nurullah Esat Sümer: 1899 İzmir doğumludur. Berlin Yüksek Ticaret Okulu mezunudur. Sümerbank Genel Müdürlüğü yapmıştır. Milletvekili seçilerek 1944 yılında Şükrü Saraçoğlu Hükümeti'nde Maliye Bakanlığı yapmıştır.

Fuat Sirmen: 1899 İstanbul doğumludur. PTT Mektebi Lisesi'ni bitirdikten sonra PTT Baş Müdürlüğü kaleminde memur olarak göreve devam etmiştir. Memuriyeti devam ederken 1924 yılında Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Tahsil için Roma'ya giden Sirmen 1931'de Hukuk Doktoru olarak ülkesine dönmüştür. Ankara Cumhuriyet Savcılığı görevini ifa ederken milletvekili seçilmiştir. Şükrü Saraçoğlu Kabinesi'nde Ekonomi Bakanı ve II. Hasan Saka Kabinesi'nde ise Adalet Bakanı olarak görev almıştır.

Hüsni Çakır: 1892 Hopa doğumludur. Mülkiye Mektebi mezunudur. Birçok idari görevde bulunduktan sonra Samsun'dan milletvekili seçilerek Refik Saydam Hükümeti'nde Ekonomi Bakanlığı ve II. Hasan Saka Kabinesi'nde ise Milli Savunma Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur.

⁶⁶ Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 317-318; Akşam Gazetesi, 16 Ocak 1949.

⁶⁷ Akşam Gazetesi, 18 Ocak 1949.

Emin Erişirgil: 1891 İstanbul doğumludur. 1912 yılında Mülkiye Mektebi'nden mezun olmuştur. İstanbul Sultanisi 'ne öğretmen olarak atanmıştır. Siyasal Bilgiler Okulu Müdürlüğü, Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekan Vekilliği bulunduğu görevlerden birkaçıdır. 1943 yılında milletvekili seçilerek II. Hasan Saka kabinesinde Tekel Bakanı olarak görev yapmıştır⁶⁸.

Necmettin Sadak: 1890 Isparta doğumludur. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Fransa'da Siyasi İlimler eğitimi almıştır. Darülfünun 'da İçtimaiyat Profesörü olarak görev yaparken Sivas'tan milletvekili seçilmiştir.

İsmail Rüştü Aksal: 1911 Pamukova doğumludur. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Ticaret Bakanlığı ve Teftiş Heyeti Başkanlığı yapmıştır. Ayrıca Londra Elçiliğinde mali müşavir olarak görev yapmıştır. 1945'te İzmir'ten milletvekili seçilmiştir.

Hasan Tahsin Banguoğlu: 1904 Drama doğumludur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunudur. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi iken Bingöl'den milletvekili seçilerek II. Hasan Saka Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır.

Şevket Adalan: 1901 İzmir doğumludur. Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur. Maliye Bakanlığında da görev alan Adalan, Teftiş Heyeti Başkanı görevinde iken İzmir'den milletvekili seçilmiştir. I. ve II. Hasan Saka Hükümeti'nde Maliye Bakanı olarak görev yapmıştır.

Cemil Said Barlas: 1905 İstanbul doğumludur. İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Etibank hukuk müşaviri iken milletvekili seçilmiş ve II. Hasan Saka kabinesinde Ticaret Bakanı olmuştur.

Kemali Bayizit: 1903 Maraş doğumludur. İstanbul Tıbbiye 'den mezun olmuştur. Antalya Halkevi Başkanı iken milletvekili seçilerek II. Hasan Saka Hükümeti'nin Sağlık Bakanı olmuştur.

Fazıl Şerafettin Bürge: 1899 İstanbul doğumludur. Tıbbiye mezunu olan Bürge doktorluk mesleği yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisi içinde de çeşitli görevlerde bulunmuştur. Kocaeli'den milletvekili seçilmiştir.

⁶⁸ Akşam Gazetesi, 18 Ocak 1949.

Cavit Oral: 1904 Adana doğumludur. Almanya Yüksek Ziraat Okulu ve Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur. Seyhan CHP idare heyeti ve belediye üyesi olduğu sırada milletvekili seçilmiştir. II. Hasan Saka kabinesinde Tarım Bakanı olarak görev yapmıştır.

Kemal Satır: 1911 Adana doğumludur. Tıp Fakültesi mezunu olan Satır doktorluk mesleği yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisi vilayet idare heyeti ve halkevi başkanlığı da yapmıştır. 1943 yılında Seyhan milletvekili seçilerek meclise girebilmiştir⁶⁹.

Reşat Şemseddin Sirer: 1943 Sivas doğumludur. Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çeşitli görevler almıştır. Yüksek Öğretim Genel Müdürü olduğu 1943 yılında milletvekili seçilmiştir. Recep Peker ve I. Hasan Saka kabinesinde görev alan Sirer, Saka Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur.

Görüldüğü üzere Günaltay Kabinesi eğitim seviyesi yüksek başarılı siyasetçilerden oluşuyordu. Daha önceki hükümetlerde bakanlık yapmış tecrübeli siyasetçilerin seçilmesi de dikkate değerdir. Bu anlamda kabinede birçok seçkin meslek grubunu görmek de mümkündür⁷⁰.

⁶⁹ Akşam Gazetesi, 18 Ocak 1949.

⁷⁰ Akşam Gazetesi, 18 Ocak 1949.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ DÖNEMİ İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

2.1. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Türkiye’de Siyasi Gelişmeler

2.2. Kurulan Siyasi Partiler

1946 Seçimlerinden sonra CHP’ye muhalif birçok parti kurulmuştur. Uzun ömürlü olamayan bu partilerin kuruluş amacı hükümeti eleştirmek ve hükümetin denetlenmesini sağlamaktır. Ayrıca bu partilerin kuruluşu ile demokrasi daha sağlam bir zemine oturmuştur.

Bu partilerin ilk örneği 18 Temmuz 1945 tarihinde Nuri Demirağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi’dir. Çok partili hayatın somut bir anlam kazandığı bu parti aktif bir muhalefet politikası yürütememiştir.

CHP’den ayrılan muhalif bir grubun kurduğu diğer bir parti ise 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti’dir. Celal Bayar, Adnan Menderes, Mehmet Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’ın kurduğu parti ana muhalefet partisi olarak CHP’ye karşı aktif bir seçim politikası izlemiştir.

14 Mayıs 1946 tarihinde kurulan muhalif parti ise Türkiye Sosyalist Partisi’dir. Parti Esad Adil Müstecaplıoğlu, Macid Güçlü, İ. Kabacıoğlu ve Aziz Uçta tarafından kurulmuştur.

19 Haziran 1946 tarihinde kurulan diğer bir muhalif parti ise Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’dir. Partinin kurucuları; Dr. Şefik Hüsnü Değmen, Fuad Bilge, Stefo Papadopulos, Ragıp Vakdar, Habil Amado, Aydın Vatan, Haraç Akman ve Mümtakim Ölçmen’dir⁷¹. Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’nin de siyasette uzun ömürlü olmadığı görülmektedir. Bu anlamda bu partiler de aktif bir muhalefet politikası takip etmemiştir.

⁷¹ Kömür, s. 114, 115, 120.

2.3. 1950 Seçimlerine Yönelik Partiler Arası İlişkiler

2.3.1. CHP-DP İlişkileri

Günaltay, Başbakanlık koltuğuna oturduğu sırada iktidar ile muhalefet partisi DP ilişkileri altın çağını yaşıyordu. İki parti özellikle dış politikanın seyri ve sağ-sol akımlara karşı ortak politika takip ederek bu olumlu havayı devam ettirmişlerdir. Bu dönemde DP'nin CHP'ye karşı katı bir muhalefet izlemediğini de görmekteyiz. Buna DP'nin kendi içindeki bölünmüşlük ile uğraşması sebep olarak gösterilebilir. Uzun süre böyle devam eden ilişkiler, DP'nin 1949 yılı Haziran ayında yapacağı genel kongreye kadar bu atmosferde devam etmiştir. DP, 20-25 Haziran 1949 tarihinde topladığı II. Büyük Kongre ile CHP'nin onay vermediği bir karar almıştır. Bu karar, 1950 Genel Seçimlerinde adli teminat sağlayamayan partinin seçimlere katılmaması gerektiğiydi. Ayrıca kongrenin son günü “*Milli Teminat Misakı*” adıyla bildiri yayımlayan DP, 1946 Seçimlerine benzer bir hilenin yaşanması durumunda CHP'nin bu durumun sonuçlarına katlanacağını belirtmiştir. CHP, bu bildirin halkı galeyana getirdiğini savunarak, hukuk devleti anlayışına ters olduğunu söylemiştir. Bu gelişmeler iki parti arasında iplerin tamamen kopmasına sebep olmuştur⁷².

Günaltay, kabinesini kurduktan sonra, 28 Ocak 1949 tarihinde DP Genel Merkezi'ne bizzat giderek muhalefetin isteklerini dinlemiştir. Bu görüşme içeriğine binaen 10 Şubat 1949 tarihinde Nihat Erim başkanlığında bir komisyon oluşturularak Seçim Kanunu ve Basın Kanunu değişikliği konularında bir çalışma başlatılmıştır. Komisyonun, 10 Mart 1949 tarihinde Bakanlar Kurulu'na sunmuş olduğu Seçim Kanunu, 16 Şubat 1950 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir. Kanun tek dereceli, genel, eşit, gizli oy-açık tasnif, çoğunluk sistemi ve adli teminatın sağlanmasını içeriyordu. 341 oy ile kabul edilen bu kanun ile CHP bir nevi kendi sonunu kendisi hazırlamıştır. 1950 Genel Seçimleri de bu durumu teyit eden bir netice olmuştur⁷³.

2.3.2. CHP Döneminin Diğer Muhalefet Partisi: Millet Partisi

Dönemin diğer bir muhalefet partisi de, 20 Temmuz 1948 tarihinde Demokrat Parti'den ayrılan milletvekillerinin kurduğu Millet Partisi'dir⁷⁴. Bu partinin

⁷² Murat Karataş, “Cumhuriyet Halk Partisi'nin Siyasal İktidar Anlayışı (1946-1950)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S. 29, s. 513-514.

⁷³ Karataş, s. 515-516.

⁷⁴ Lewis, s. 412.

kurucuları⁷⁵ ise liberal kesimi temsil ettiklerini savunmaktaydılar. Parti, hem CHP'ye hem de DP'ye karşı katı bir muhalefet izlemiştir. Partinin seçkin bir kurucu kadrosu olmasına rağmen geniş bir taraftar kitlesine ulaşamamıştır⁷⁶. 14 Mayıs 1950 Seçim Sonuçları bu durumu teyit eder nitelikte olmuştur. Parti, % 3,1 oy oranı ile sadece 1 milletvekili çıkarabilmiştir⁷⁷. MP, Seçim Kanunu oylamasında ise aleyhte oy kullanmıştır. Çünkü bu parti, nisbi seçim sistemine karşıydı. Ancak MP'nin 10 aleyhte oyuna rağmen kanun 341 oyla kabul edilmiştir⁷⁸.

2.4. CHP'nin Seçim Propagandaları

CHP'nin 1950 Seçimlerine giden süreçteki önemli politikaları tarih ve din büyüklerinin türbelerinin ziyarete açılması, ibadet ve ayinlerin serbest yapılmasıdır. Ayrıca işçilere sendika kurma hakkı tanınmış, cemiyet ve dernek kurulmasına izin verilmiştir. Basın Yayın Kanunu'nda değişiklik yapılarak sansür kaldırılmıştır. Siyasi partilere propaganda izni verilmiştir. Hükümetin bu anlamdaki diğer bir icraatı da İstiklal Mahkemeleri'nin kaldırılması olmuştur⁷⁹. Hükümetin bu faaliyetleri seçim yatırımı kapsamında uyguladığı politikalar olmuştur.

CHP seçimlere giden süreçte gezi ve radyo konuşmaları ile hazırlanmıştır. Bu anlamda İnönü; Kırıkkale, Beypazarı, Malatya, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Maraş, Adana, Mersin, Konya, İzmir, Manisa, Balıkesir, Biga, Bursa, İzmit ve İstanbul'da seçim mitingleri düzenlemiştir. İnönü, konuşmalarında genel olarak iki konuya temas etmiştir. Birincisi, anayasanın demokratik ilkelere göre yenilenmesi, ikincisi de rejimin yapılanması konularıdır⁸⁰. Ayrıca seçim beyannamesi de yayımlayan parti, Ulus gazetesi aracılığı ile de seçim propagandasını yapmıştır.

Günaltay da kendi aday olduğu çevreler dışında seçim gezileri ve mitingler yapmıştır. Günaltay, bu mitinglerle seçimin sağlıklı yapılabilmesi için hükümetin

⁷⁵ Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen (emekli hariciyecisi), Hikmet Bayur (tarih profesörü), Kenan Öner (hukukçu), Mustafa Kendli (doktor), Osman Nuri Köni (hukukçu), Sadık Aldoğan (emekli general), Osman Bölükbaşı. Bkz. Karpat, s. 507.

⁷⁶ Ayın Tarihi, 13 Aralık 1949; Karpat, s. 507.

⁷⁷ Selahaddin Bakan-Hakan Özdemir, "Türkiye'de 1946-1950 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.14, S.1, (2013), s. 382.

⁷⁸ Karataş, s. 516; Alaaddin Koç, *Mehmed Şemseddin Günaltay'ın Laiklik Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s. 62.

⁷⁹ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 8, s. 720.

⁸⁰ Süleyman Güngör, "14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs, S. 21, (2010), s. 196-198.

aldığı tedbirleri halka anlatmıştır⁸¹. Her iki parti de İstanbul'da aktif bir seçim politikası takip etmiştir. Bu anlamda afişler asılıp beyannameler dağıtılmıştır. Hem CHP hem de DP radyolarda bu yönde konuşmalar yapmıştır⁸².

2.4.1. Şemseddin Günaltay'ın Cumhuriyet Bayramı Kutlama Töreni ve Seçime Hazırlık Konuşması

Günaltay, Cumhuriyet'in 26. yıldönümü sebebiyle Cumhuriyet Bayramı kutlama töreninde halka bir konuşma yapmıştır. Günaltay, bu tören vesilesi ile halka hitabında seçime giden süreçte hükümet politikalarını ve vaatlerini anlatmıştır:

“Cumhuriyetin 26 ıncı yıldönümü Bayramını kutlama törenini derin ve heyecanlı duygular içinde açıyorum. Büyük Bayram, aziz Türk Milletine kutlu olsun. 26 yıl evvel, 29 Ekim 1923 de kurulan Cumhuriyet rejimi ile Türkiye eski telakkilerden sıyrılarak içtimai ve siyasi bakımdan çağdaş milletler arasında şerefli mevkiini almıştı. Geçirdiğimiz yıllar, milletin yükselmesine, memleketin ilerlemesine imkân, tarihimize de şeref veren devrimlere sahne olmuş, baştanbaşa bir hamle ve mücadele devri olan bu kısa zamanda asırlara sığmayan inkılaplar yapılmış, geçilmez sanılan engeller aşılmış, emin adımlarla bugün bulunduğumuz merhaleye erişilmiştir. Bu merhalenin yeni bir tezahürü, bu yıl içinde Avrupa Milletleri camiasına filen girmemiz oldu.

Türkiye bugün medeniyet ve rejim bakımından mütekâmil Garp Milletleriyle müsavi hak ve salahiyetle aynı masa etrafında yer almış bulunuyor. Bu şerefli neticeyi, Büyük Atatürk inkılabına, Sayın İnönü'nün bu inkılapları yerleştirmek ve yaşatmak yolundaki iymanlı ve sürekli mesaisine ve nihayet bu iki ünlü vatan evladının ilham aldıkları ve dayandıkları Büyük Türk Milletinin olgunluğuna medyunuz...

Bizden evvel bu yola girmiş olan milletlerin karşılaşmış oldukları müşküllerle bizim de uğraşmamız pek tabiidir. Fakat dünya demokrasi tarihi bize mâniaları aşmak, müşkülleri yenmek hususunda öğretici kıymetli örnekler vermektedir... Bunu yapabileceğimize milletçe inanmalı, Devlet Reisimizi örnek tutarak bu uğurda gereken geniş görüşlülüğümüzü, müsamahalı azmimizi çelikleştirmeliyiz.

⁸¹ Güngör, s. 196-198.

⁸² Milliyet Gazetesi, 6 Mayıs 1950.

Milletlerin iç durumlarını sarsmak yolundaki dış tahrikler ile iktisadi, içtimai ve siyasi türlü buhranlar yüzünden bütün dünya huzursuzluklar içinde kıvranıyor. Bazı memleketlerde bu tahriklerin ateşlediği iç boğuşmaların devam edip gittiğini görüyoruz. Bu sebepten, büyük küçük bütün milletler emniyetlerini korumak için azim külfetlere katlanmış bulunuyorlar. Dünyanın bu şartları karşısında biz de zaruri olarak bütçemizin ve emeğimizin büyük kısmını korunma ve savunma ihtiyaçlarına ayırmak zorunda kalıyoruz...

Çok partili demokrasi rejiminin imkân vereceği zararlı cereyanlara karşı başlıca mesnedimiz, şan ve şeref kadar ibret ve intibah maceralarıyla da dolu olan uzun tarihimizin vatandaşlarda yarattığı olgunluk ve sağduyudur. Büyük, küçük her Türkün bu olgunluğu, akliseliminin irşadından şaşmaması ve nihayet baştanbaşa, bütün dünyayı tehdit eden tehlikenin azametini kavramış olması sayesinde demokrasi rejiminin açtığı serbest imkânlardan fürce bularak demagojik ve sinsî usullerle vatandaşlar arasına nifak sokmak, husumet mikropları yaymak, nizam ve huzurun bekçisi olan kanunları hiçe indirmek suretiyle devletin temelini çürütmek yolundaki gayretlerin akamete mahkûm kalacağına şüphe etmiyoruz...

Dost Birleşik Amerika Devletinin şükranla karşıladığımız yardımıyla son yılda iktisadi, zirai ve sınaî sahalarda genişleyen ve hızlaşan kalkınma faaliyeti, vatandaşlar için engin nisbette mesai imkânları hazırlamaktadır...

Sözlerimi bitirirken, bir daha kutladığım Büyük Bayramımızı, daha mes'ut ve daha refahlı günlerin takip etmesini diler, hepimize, iyilik, esenlik ve bol neşe temenni ederim”⁸³.

Cumhuriyet Bayramı kutlama töreni kapsamında halka hitap eden Günaltay, Mustafa Kemal Atatürk'ten itibaren kendi dönemine kadar Türkiye Cumhuriyeti'nde gelişen ve yükselen değerlere de değinerek kendi hükümetinin kat ettiği yolu detaylı olarak aktarmıştır.

⁸³ BCA, 030.01.12.727.1; Aynı Tarihi, 22 Ekim 1949.

2.4.2. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Yatırıma Yönelik Açılışlar ve Günaltay'ın Yurt İçi Gezileri

Günaltay, 1950 Seçimlerine giden süreçte birçok sergi ve açılışa katılarak, halka vaatleri hakkında brifing vermiştir. Bu kapsamda ilk olarak fabrika açılışlarını görmekteyiz. Denizli iplik fabrikasının temel atma törenine katılan Günaltay'ın açılış töreni ile ilgili Ulus gazetesinde yer alan haberi ise şöyledir:

“...Bozkurt istasyonunda Denizli valisi Abbas Demir, Denizli, Muğla ve Aydın bölgesi parti müfettişi Halki Cura milletvekillerinden Nallı Koçluka, Hamdi Berkman, Jandarma Komutanı ile çeşitli teşekküller mümessilleri Başbakanı karşılayarak kendisine iltihak ettiler.

Saat 10.20 de Denizli istasyonuna girildi. İstasyonda Denizlilerin içten gelen pek samimi muhabbet gösterileri ile karşılandı. Şehir bandosu bir taraftan milli marşını çalarken Aydından gelen heyet de Başbakana takdim ediliyordu. Heyetlerin başında Aydın valisi Ethem Yetkiner, milletvekili Neşet Akkor ve CHP Başkanı bulunuyordu. İstasyonla fabrika temelinin atılacağı yere kadar olan yolları Denizlililer hınca hınç doldurmuş bulunuyor ve her tarafta “hoş geldiniz” sesleri yükseliyordu. Bütün Denizlililer temel atma töreninin bulunduğu mahalle akıyordu. Tören Sümer Bank Genel Müdürü Cevat Adıgün'ün bir konuşması ile açıldı...”⁸⁴.

Genel Müdür, Günaltay ve beraberindeki heyete teşekkür ederek fabrikanın 113 bin metrekarelik saha üzerinde kurulacağını belirtmiştir. Ayrıca bu fabrikanın Denizli ve civarının pamuk ipliği ihtiyacını karşılayacağını ve 1700 ton pamuk kullanılarak 1600 ton iplik imal edileceğini de sözlerine eklemiştir⁸⁵.

Günaltay'ın katıldığı diğer bir açılış da Halkapınar Pamuklu Fabrikasının temel atma törenidir. Bu temel atma töreninde Günaltay'ın iç ve dış siyasete dair açıklamaları olmuştur. Ayrıca Günaltay, İzmir'de Hamburg benzeri büyük bir liman yapılacağını müjdesini de vermiştir. Bu temel atma töreninin basına yansması ise şu şekildedir:

“Dün gece Aydın Halkevinden ayrıldıktan sonra Başbakan Şemseddin Günaltay şehirde kısa bir dolaşma yapmış ve Belediyede şerefine verilen ziyafette

⁸⁴ BCA, 030.01.12.72.8.1.

⁸⁵ BCA, 030.01.12.72.8.1.

hazır bulunmuştur. Davetliler arasında Cumhuriyet Halk Partisine mensup birçok seven ve Demokrat Parti Genel İdare Kurulu üyesi, Kütahya Milletvekili Adnan Menderes ile Aydın Demokrat Parti İl İdare Kurulu Başkanı Etem Menderes de hazır bulunmuşlardır.

Saat 22.55'te Aydın'dan ayrılan Başbakan bu sabah İzmir yolundaki istasyonlarda civardan gelen heyetler tarafından karşılanarak selamlanmıştır. Şemseddin Günaltay bu heyetlerle ayrı ayrı görüşmüştür..."

Ayrıca aynı gazete Başbakan'ın İzmir'de yapılması düşünülen liman ile ilgili açıklamalarını da şu şekilde manşetine taşımıştır:

"Başbakanın açıkladığına göre İzmir'de Hamburg örneği büyük bir liman yapılıyor. Yakında inşasına başlanacak olan yeni limanda en modern yükleme, boşaltma vasıtaları bulunacak, bu arada bir de muazzam silo kurulacak"⁸⁶.

Günaltay'ın seçim yatırımı olarak katıldığı diğer bir açılış da Ekim 1949 tarihli İstanbul Sergisi'dir. Serginin açılış konuşmasını yapan Günaltay, ülkenin mali yönden kalkınmasında sergi gibi etkinliklerin olumlu katkısına değinerek bu anlamda inşa ettirdiği sergi binasını da tanıtmıştır. Bu binanın inşasında çaba gösteren İstanbul Belediyesi ile Ticaret ve Sanayi Odası'na teşekkür etmiştir. Bu sergideki bazı ürünlerin devlet hissesine ait olduğunu belirtmiş ve ekonomiyi canlandırmak adına serginin önemine değinmiştir. Hükümetin ekonomide geldiği noktayı da özetleyen Günaltay, iyi temennilerle sözlerine son vermiştir⁸⁷.

Başbakan Şemseddin Günaltay'ın, Batı Anadolu seçim gezileri tesadüfi değildir. Demokrat Parti'nin güçlü olduğu bu bölgede CHP politikaları özellikle halka anlatılmak istenmiştir. Bu kapsamda Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan seyahat raporlarının içeriği şu şekildedir:

"Sayın Başbakanımız Şemseddin Günaltay ve İşletmeler Bakanı Sayın Münir Birsal 8.II.949 Salı günü saat (15) de şehrimizi şereflelendirmişlerdir. Teşriflerinden birkaç gün önce haberdar olduğumuz için idare kurulumuz derhal faaliyete geçmiş ve sayın misafirlerimizi layık oldukları şekilde karşılama işlerini tanzim ve idare etmek üzere bir komite teşkil edilmiştir.

⁸⁶ BCA, 030.01.12.72.8.1.

⁸⁷ Ayın Tarihi, 22 Ekim 1949.

1)Vali, Parti Müfettişi, Belediye Başkanı ve İl İdare kurulumuz Başkanından müteşekkil bir heyet sayın misafirlerimizi Akhisar'da karşılamışlardır.

2)Komitenin tertip ve ihzarı vechile gerek şehir halkından, ocak ve Bucak teşkilatımızdan ve gerekse civar köylerden ve her ilçeden kalabalık kafileler halinde gelen partili arkadaşlar ellerinde milli ve altı oklu Bayraklar, Göğüslerinde altı oklu parti rozetleri olduğu halde muntazam kafilelerle Parti il merkezi önünden hareket edip Anafartalar ve Milli kuvvetler caddelerini takiben önlerinde Bando muzikalarla partimize yakışır bir vakar ve şerefle caddeleri doldurarak istasyona gelmişler ve Sayın Başbakanımızı getirecek hususi trenin vuruduna intizaren meydana mevki almışlardır.

3)Tren tam saat (15) de Gara Girmiş ve misafirler şiddetli alkış tufanı ile karşılanmıştır.

4)Sayın Başbakanımız ve İşletmeler Bakanı refakatlerindeki zevatla birlikte Doğruca Halkevini teşrif buyurmuşlardır. Karşılama törenine iştirak eden muazzam partili ve Halk kitlesinin Halkevi salonuna alınması imkânsızlığı karşısında hoparlör tesisatı ihtiyaten Balkona da yapılmış bulunduğundan Sayın Başbakanımız Balkondan Halka hitaben Tam metni Anadolu ajansında verilen kıymetli nutuklarını irat buyurmuşlardır. (Başbakanın Halkevi Balkonundan konuşması sırasında alınan fotoğrafları ile kıymetli irşadlarını büyük bir alaka ile takip ederek dinleyen muazzam kalabalıktan bir gurubu tesbit eden fotoğraflardan birer tanesi ilişik olarak sunulmuştur. Bu fotoğrafların birer nüshaları da Ulus ve Anadolu gazetelerine ayrıca gönderilmiştir.)

5)Başbakanın hitabesi bir saat kadar devam etmiştir. Hitabenin sonlarına doğru hava birden bire furtuna ve yağmuru çevirmiştir. Hafif yağmura rağmen Halk nutkun sonuna kadar dağılmamış ve dinleyiciler arasından köylü vatandaşlardan bir kısmının (Yaşa varol, Ayağınız uğurlu geldi, bize beklediğimiz bereketli yağmuru da getirdiniz) dedikleri duyulmuştur.

6)Halkevindeki konuşmayı müteakip mutad ziyaretler yapıldıktan sonra sayın misafirlerimiz otomobillerle parti il merkezini şereflelendirmişlerdir ve burada yapılan tertibata göre ilçelerden gelen heyetler büyük toplantı salonuna alınmıştır. Salon ittisalindeki bir oda da Başbakanımızın ilçe heyetlerini kabul buyurmaları için izhar

edilmiş bulunduğundan alfabe sırasile her ilçe heyeti ayrı ayrı Başbakanımızın huzuruna alınmış ve kendilerile kısa konuşmalar yapılmıştır. İlçe heyetlerinin ayrı ayrı kabul resimleri bittikten sonra yine Büyük salonumuzu ve koridorları dolduran yüzlerce partili ile hep bir arada Genel bir konuşma yaparak çok kıymetli irşadlarda bulunmuşlardır.

7)Akşam Belediye tarafından Atatürk park Gazinosunda hazırlanan Yemekte Sayın Misafirlerimizle birlikte ilçelerden gelen heyetlerde hazır bulunmuşlardır. Yemek gayet samimi bir hava içinde yenmiş Belediye Başkanı tarafından Sayın Başbakanımıza teşekkür havi kısa bir söylevden sonra Kıymetli misafirlerimize değerli ve irşadkar cümlelerle mukabelede bulunarak yemek sona ermiştir.

8)Tam yemekten kalkılıpta ayakta konuşulduğu bir sırada, ilçelerden gelen heyetleri ve partili arkadaşları taşıyan otobüslerden Edremitlilere ait bir otobüsün daha şehir içinde bir kaç yerde taşlandığı esefle haber alınmıştır. Hadiseye bizzarur Sayın Başbakanımız da muttali olmuşlar ve faillerinin derhal bulunması için ilgililere şiddetli emirler vermişlerdir.

9)Gece saatlerce zabıta ve adliye tarafından yapılan takibat sonunda gayrیرهşit birkaç çocuk yakalanmış ise de yapılan incelemede tecziyeyi mucu bir durum yoktur diye ertesi gün serbest bırakılmışlardır.

10)Geceyi şehrimizin Garındaki hususi trenlerinde geçiren kıymetli misafirlerimiz 9.II.949 Çarşamba günü sabahı saat (8) de Çanakkale 'ye müteveccihe şehrimizden ayrılmışlardır.

II) Çanakkale ilinden 10.II.949 perşembe günü saat (20.45) de dönen misafirlerimiz doğruca istasyonda emirlerine hazır bulunan trene rakiben saat (21.15) de tavşanlı ve Kütahya istikametinde müteveccihen şehrimizden ayrılmışlardır.

12)Misafirlerimizi istikbal için parti cephesinden alınan muazzam tertibatla sokakları doldurup taşıran altıoklu vatandaş kitesini gören Demokrat parti mensupları şaşalamışlar ve hiç ümit etmedikleri bu manzara karşısında küstahça

neşriyatta bulunmuşlardır. (II ve I2 Kasım, 949 tarihli iki adet Balıkesir postası) gazetesini ilişik olarak sunulmuştur”⁸⁸.

Başbakan Şemseddin Günaltay Akhisar gezisi ve bu gezi esnasında yaşanan gelişmeleri içeren bu rapor CHP İl İdare Kurulu Başkanı Avukat Togrul Tamer’in imzası ile yayınlanmıştır.

“Başbakanımız Sayın Şemseddin Günaltay beraberlerinde işletmeler Bakanı, Parti bölge müfettişimiz, Denizli, Aydın, İzmir ve Manisa Milletvekilleri olduğu halde 6 Kasım 1949 Cumartesi günü şehrimizi ziyaret buyurmuşlardır.

Başbakanımızı vali Etem Yetkiner, Milletvekilimiz avukat Neşet Akkor ve İl İdare kurulu üyelerinden avukat İhsan Uzmanla birlikte Denizli’den karşıladık. Sayın Başbakan ilimiz sınırına girdiklerinden itibaren bütün istasyonlarda kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanmış ve uğurlanmıştır. İstasyonlarda tirenin kısa tevakkufu müddetince halka hitap eden Sayın Günaltay aynı zamanda dilekleri de cevaplandırmışlardır.

Nazilli’de trenden inerek basma fabrikasına gidilmiş, fabrika gezilmiş ve burada işçilerle konuşan Başbakanımız kendilerine hitap etmişler, bu hitapları işçiler üzerinde çok iyi ve müsait tesir yapmış ve tasvip sedalarile alkışlanmışlardır. Fabrikadan sonra Sümer mahalle ocağımızı ziyaret eden başbakanımız Partililerle konuşmuş ve bu konuşmadan Partili arkadaşlarımız çok mütehasşis olmuşlar, sevinç ve ihtisaslarını heyecanlı sözlerle izhar etmişlerdir.

Başbakan ve beraberlerinde bulunan zevat, Aydın’a saat 18 de hava karardıktan sonra geldikleri halde, kendilerini istasyonun içini ve dışını dolduran ve istasyondan Halkevine kadar olan sahayı da işgal eden çok kalabalık şehirli köylü bir halk çoğunluğu karşılamıştır...

Bundan sonra bütün ilçe ve bucaklardan gelen heyetleri kabul ederek konuşmuşlar, şehirde küçük bir gezinti yaptıktan sonra Belediye tarafından şereflerine tertiplenen yemeğe şeref vermişlerdir. Yemekde D.P. Kütahya Milletvekili Adnan Menderes’le D.P. Aydın İl Başkanı Etem Menderes de bulunmuşlardır.

⁸⁸ BCA, 490.01.729.498.1.

Davete Milli Kalkınma Partisi Başkanı (esastan bu partinin kendisinden başka mevcudiyeti yoktur) icabet etmiş, Millet Partisi başkanı gelmemiştir.

Yemekten önce şehirde küçük bir gezinti yapan Başbakan daha sonra Partiye gelerek İlin her tarafından gelen Partililerle tanışmış ve umumi dilekleri dinliyerek cevaplandırmışlardır.

Bu ziyaret, temas ve konuşmalarile Aydın Partilileri ve halk üzerinde büyük ve müsbet tesirler bırakan Sayın misafirimiz saat 22.30'da aynı tezahüratla uğurlanarak İzmir'e hareket buyurmuşlardır.

Başbakanımızın konuşmalarının Demokrat ve Millet Partililer üzerinde de çok iyi tesir yaptığı devam eden akislerinden anlaşılmaktadır.”

Günaltay'ın seçime yönelik olan Ege gezileri ve bu gezi programları akabinde onuruna verilen yemeği Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki CHP Aydın İl İdare Kurulu Başkanı Ekrem Çiftçi imzalı bu raporda da detaylı olarak görmek mümkündür⁸⁹.

Günaltay'ın Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Kütahya, Balıkesir gezilerini içeren programı CHP Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu tarafından bir dilekçe ile CHP İl İdare Kurulu Başkanlığına sunulmuştur. Dilekçe “Sayın Başbakanımızın Ege bölgesinde yapacakları seyahat programı bağlı olarak sunulmuştur. Bilgi edinilmesini diler, sevgiler sunarım” ifadelerini içeriyordu⁹⁰.

Başbakan Günaltay'ın Başbakanlık Arşivi'nde yer alan 1950 Seçimlerine yönelik Ege Gezilerini içeren 1949 yılı Kasım ayı seyahat takvimi ise şu şekildedir:

Tablo 2. 1: Şemseddin Günaltay'ın Ege Gezileri⁹¹

Tarih	Saat	Yer
<i>4 Kasım Cuma</i>	<i>14.45</i>	<i>Ankara'dan hareket</i>
<i>5 Kasım Cumartesi</i>	<i>10</i>	<i>Denizli</i>
<i>5 Kasım Cumartesi</i>	<i>18</i>	<i>Aydın</i>

⁸⁹ BCA, 490.01.729.498.1.

⁹⁰ BCA, 490.01.729.498.1.

⁹¹ BCA, 490.01.729.498.1.

6 Kasım Pazar	10	İzmir
7 Kasım Pazartesi	10	Manisa
7 Kasım Pazartesi	17	Balıkesir
8 Kasım Salı	10	Kütahya'ya gitmek üzere Tavşanlıya
8 Kasım Salı	14.30	Kütahya'ya muvasalat
8 Kasım Salı	20.55	Ankara'ya hareket
9 Kasım Çarşamba	7.20	Ankara'ya muvasalat

Günaltay, bu illerin dışında seçim yatırımları kapsamında temaslarda bulunmak üzere beraberinde İşletmeler Bakanı Münir Birsal, Sümerbank ve Etibank Umum Müdürleri ile Karabük'e gitmiştir. Zonguldak Valisi Daniş Yurdakul ve yoğun bir halk ilgisi ile karşılanan Günaltay, ardından Kastamonu'ya gitmiştir⁹².

Günaltay ayrıca, İşletmeler Bakanı Münir Birsal, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Çalışma Bakanı Reşat Şemseddin Sirer, bazı Sivas ve Erzincan milletvekilleri, Sümerbank, Etibank, Toprak Ofis Umum Müdürleri ile birlikte seçime giden süreçte incelemelerde bulunmak üzere Sivas'a ve yine kabinesindeki bazı bakanlarla İstanbul'a gitmiştir⁹³.

2.4.3. Partilerin Yatırıma Yönelik Seçim Kampanyaları

1 Mart 1950 tarihinde alınan genel seçim kararı 4 Mart 1950 tarihinde Yüksek Seçim Kurulu tarafından oylanarak kabul edilmiştir. Seçim tarihinin belli olması akabinde partilerin seçim kampanyaları da başlamıştır⁹⁴.

Günaltay Hükümeti seçime hazırlık sürecinde ekonomi alanında Toprak Mahsulleri Vergisi, Varlık Vergisi ve İhracat Vergisi'ni kaldırmıştır. Ayrıca Toprak Reformu Yasası'nda da değişiklikler yapmıştır. Tüm bu uygulamalar seçim yarışında DP ile olan rekabeti minimuma indirebilmek amaçlı yapılmıştır.

Buna karşılık DP ise seçim propagandalarında üretimi artıracığını, özel sermayeyi geliştireceğini, vergileri azaltacağını, ekonomide hükümet tekelinin

⁹² Ayın Tarihi, 10 Nisan 1950.

⁹³ Ayın Tarihi, 23 Aralık 1949; İkdam Gece Postası Gazetesi, 31 Aralık 1949.

⁹⁴ Çağatay Benhür, "14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, (2007), s. 62-63.

kaldırılacağını vaat ederek ekonomi eksenli bir çalışma yürütmüştür. Ayrıca ülkenin birçok yerinde mitingler yaparak demokrasi gereksinimini halka anlatmıştır⁹⁵. DP Genel Başkanı Celal Bayar, bu kapsamda Eskişehir, Kayseri ve Çankırı’da halka hitap ederken, Günaltay Hükümeti’ni eleştirel bir söylemde bulunmuştur⁹⁶.

Günaltay, Ege gezileri kapsamında İzmir’de, İşletmeler Bakanı Münir Birsell ve Vali Osman Sabri Adal ile beraber bir basın toplantısı düzenlemiştir. Günaltay sözlerine, Ege Bölgesi insanının İyonya medeniyetinin etkisinden dolayı çok zeki ve kabiliyetli olduğunu belirterek başlamıştır. Bu sebeple bu bölgenin tarihçi, fikir adamı yetiştirmeye müsait bir medeniyete sahip olduğunu belirtmiştir. Daha sonra gazetecilerin sorularını almıştır. Bu anlamda hayat pahalılığı, pamuk, zeytin, incir ve üzüm fiyatlarındaki artışın sebebi sorusuna şu sözlerle açıklık getirmiştir:

“Harp zamanının temin ettiği kazançları sulh zamanında beklemek imkânsızdır. Bütün dünya normale doğru gitmektedir. Bizde de öyle olacaktır. Para kıymetini düşürmek için aldığımız kati karar sırasında ticari vaziyetimizi çok geniş ve esaslı surette tetkik ettim. Bahsettiğiniz mahsullerin fiyatlarının büyük bir düşüklük göstermesine imkân yoktur... Esasen bu işletmelerin kurulmasından maksat memleket ihtiyacını mümkün olduğu kadar ve ucuz şekilde temin etmekten ve o yola doğru bir çalışma istikameti verilmiştir...”

Bence pahalılığın en büyük sebeplerinden biri nakliyatın, bilhassa deniz vasıtaları nakliyatının serbest olmamasıdır. Şimdi Deniz Yolları vasıtaları haricinde herhangi bir vatandaşa ait bir gemi ancak bir yere uğramakta ve tek bir hamule almaktadır. Bunu kaldırıyorum. Armatörler de deniz yollarının haklarına malik olacaklardır. Binaenaleyh armatörler istedikleri limanlardan istedikleri yerlere götürebileceklerdir. Bunun pahalılığın önlenmesinde büyük rolü olacağına kaaniim” demiştir. Daha sonra basının İzmir Enternasyonal Fuarına ek bir fuar düşünülüp düşünülmediği sorusunu ise *“Hükümet böyle bir şey düşünmemiştir”* sözleri ile yanıtlamıştır. Konuşmasının sonunda ise Yeni Basın Kanunu’na değinen Günaltay,

⁹⁵ Bakan, Özdemir, s. 381-382.

⁹⁶ Zafer Gazetesi, 29 Mayıs 1949-26 Mayıs 1949-15 Mayıs 1949.

bu konudaki çabasını ve kanunun hangi hakları içerip hangi kolaylıkları sağladığını anlatmıştır⁹⁷.

Günaltay, Mayıs 1949 tarihinde İstanbul'da düzenlediği bir basın toplantısında gündemi değerlendirirken bu konuya da değinerek hayat pahalılığının sadece ülkeyi değil dünyayı ilgilendiren bir mesele olduğunu, tüm dünyanın bu konuya eğildiğini ve çözüm aradığını belirtmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının akabinde yaşanan sürecin buna zemin hazırladığını ve kışın uzun sürmesinin hayat pahalılığını artırdığını da aktarmıştır. Ayrıca hayvan sahiplerinin gerekli tedbirleri almaması sebebiyle hayvanların çoğunun ölmesinin de üretimi olumsuz etkilediğini söylemiştir⁹⁸. Günaltay'ın hayat pahalılığı mevzuunda Ticaret Bakanı ile uzlaşmadığı ve ayrıca kısa yoldan zenginleşen bir kesim olduğunu, bu noktada vatandaştan destek istediği bir konuşmasına “*Birkaç yılda milyoner olmanın yolunu tutanlar vardır. Bunlarla mücadele için vatandaşların yardımını bekliyorum*” sözleri ile yansımıştır⁹⁹.

2.4.4. Çok Partili Hayat ve Seçim Kanunu İle İlgili Seçim Propagandaları

Günaltay, 14 Mayıs 1949 tarihinde İstanbul'da bir basın toplantısı düzenleyerek seçime giden süreçte çok partili hayatın önemi ve gerekliliğine değinerek şu açıklamayı yapmıştır:

“Biz büyük bir inkılabı girmiş bulunuyoruz. Bu inkılabın önemi üzerinde birçok zümre tenvir edilmemiştir. Bunun ehemmiyetini belirtmek için size bir hatıramı anlatacağım. (Başbakan Serbest Fırkanın kuruluşu münasebetiyle kendisini Yalova'ya ve sonra da Dolmabahçe'ye davet ettiğini anlatmış ve neticede bu demokrasi tecrübesi muvaffak olamayınca Atatürk'ün:

Görüyorsun ya; daha bu işe vakit gelmemiş!” dediğini gazetecilere hikâye etmiştir.) Bugün partiler teşekkül etti. İnsafsızca hücumlar yapıldı; fakat memleketin huzur ve sükûnu sarsılmadı. Demek ki, Atatürk'ün beklediği zaman şimdi gelmiştir. İşte sizinle bilhassa bu mesele üzerinde konuşmak istiyorum. Fikirlerde ve ruhlarda gereken inkılabı yapmak için münevver zümrenin aynı hedefte birleşmesinde zaruret vardır. Burada birbirimizden şüphe edersek, birbirimizi çelmelersek, akıbet

⁹⁷ BCA, Ulus Gazetesi, 030.01.12.72.10.2.

⁹⁸ Ayın Tarihi, Mayıs 1949.

⁹⁹ Tan Gazetesi, 31 Mayıs 1949.

memleket hesabına zararlı olur. Demokrasiyi yerleştirmekte münevver zümre rehberlik vazifesiyle de mükelleftir” ...¹⁰⁰ sözleri ile çok partili hayat için her türlü zeminin oluştuğunu ve bu düzenin hayata geçirilmesi için gösterilmesi gereken çabayı anlatmıştır.

Seçim Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra CHP ve DP başta olmak üzere tüm partiler hummalı bir seçim çalışmasına girmiştir. İktidarının devam edeceğini düşünen CHP için 1950 Seçim Sonuçları beklenen gibi olmamıştır. Bu süreçte CHP, “...Türkiye’de demokrasinin öncüsü, kurucusu biziz ve bu bir kurtuluş hareketidir, sizi kurtaracağız...” propagandasını kullanırken, DP ise Seçim Kanunu'nun kendisine olumlu bir şekilde döneceğinden emin olarak “...Demokrasinin Sakarya Zaferi bu Seçim Kanunudur... Artık sandıktan DP zaferle çıkacaktır...” söylemini kullanmıştır¹⁰¹.

Günaltay, gazetelerin başyazarlarına 14 Mayıs 1949 tarihinde yaptığı konuşmasında iki konuya temas etmiştir. İlk olarak seçim konusundaki çabasını şu sözlerle özetlemiştir: “Bu memlekette demokrasiyi yerleştirmek için herkese emniyet veren bir seçim yapmağa azmettim”. Daha sonra ise memurların seçim sırasında parti etkisi ve baskısı altında kalmaması için kanun ile bu durumun düzenlenmesi gerektiğini belirterek şöyle devam etmiştir: “Memurlar bitaraf olunca partizanlık olmaz. Devlet değirmenine fesat karışmaz. Partileri iltizam edenlere gelince, onlar yapacağım kanuna göre, mutlaka cezalandırılacaklardır” ...¹⁰². Günaltay bu demeci ile demokrasinin ülke için önemine değinirken, seçimin bu ortamı oluşturacağına da değinmiştir.

2.5. Seçim Kanunu ve Değişiklikleri

21 Ocak 1949 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu daha güvenilir bir siyaset yürütebilmeyi, memleket asayişini düzenlemeyi ve en önemlisi seçim kanununda gerekli değişiklikler yapılmasını görüşmüştür. Devletin ekonomi işlerinin düzenli

¹⁰⁰ Tan Gazetesi, 14 Mayıs 1949; Zafer Gazetesi, 14 Mayıs 1949.

¹⁰¹ Yüksel Kaştan, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP’nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 129.

¹⁰² Tan Gazetesi, 14 Mayıs 1949.

hale getirilmesi, ithalatın ve matbuat kanunlarının tadil edilmesi de toplantıda görüşülen diğer konu başlıklarıdır¹⁰³.

Değişikliğe gidilmesi düşünülen Seçim Kanunu tek dereceli, eşit, gizli oy-açık tasnif, adli denetim ve çoğunluk sistemini içeren bir kanun tasarısıdır. Bu yeni sistem her bölgede oyların çoğunluğunu alan partinin adaylarının milletvekili seçilmesini, geriye kalan oyların da iptal edilmesini kapsıyordu¹⁰⁴. Ayrıca kanunun içerdiği diğer bir yenilik de Ankara'da bir Yüksek Seçim Kurulu oluşturulmasıdır. İl ve ilçelerdeki seçim kurullarının başkanlarının YSK¹⁰⁵ tarafından seçilmesi ve kurul başkanlarının hâkimlerden seçilmesi, il ve ilçe sandık kurullarında partileri temsil eden 3 üyenin de bulunması görüşülen kanun tasarısının diğer özelliklerindedir¹⁰⁶.

13 Mayıs 1949 tarihinde Seçim Kanunu ve akabinde yapılacak seçim ile ilgili basın toplantısı düzenleyen Günaltay, Eylül ayında seçim yapılacağını belirtmiştir. Muhalefet partilerinin bu kanun ile ilgili eleştirilerine de değinen Günaltay, bu kaygıları önleme noktasında adli teminatın sağlanacağını söylemiştir. Bu amaçla Yargıtay, Danıştay, Üniversite ve Barolardan seçilecek bir komisyon oluşturulacağını da sözlerine eklemiştir¹⁰⁷. Günaltay, İzmir, Manisa ve Denizli Halkevi'ndeki halka hitabında seçim kanununun önemi ve gerekliliğinden bahsederek teşkil edilen bu komisyona değinmiştir. Bu komisyonun vereceği kararın Meclise sunulduktan sonra kanun şeklini alacağını belirtmiştir¹⁰⁸. Günaltay seçim gezileri kapsamında ziyaret ettiği halkevleri hitabında Seçim Kanunu'na da değinerek: “...*Vatandaşa halk idaresinde kendi hissesi olduğu kanaatini yerleştirmek için bir seçim kanunu vücuda getirmek birinci hedefim olmuştur. Bunu tamamiyle milli bir kanun haline getirmek için memleket mütehasıslarından mürekkep bir heyet teşkil ettirdim. Asırlarca evvel demokratik bir idareye girerek binbir tecrübe yapmış olan milletlerin seçim kanunlarını bu heyet önüne koydum. Onlar memleketin de ihtiyaçlarını göz önüne alarak bir proje hazırladılar. Bununla da iktifa etmedim.*

¹⁰³ Tan Gazetesi, 22 Ocak 1949.

¹⁰⁴ Aydemir, s. 478.

¹⁰⁵ 16.02.1950 tarihli Yeni Seçim Kanunu ile Yüksek Seçim Kurulu oluşturulmuştur. Bkz. <http://www.ysk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2018.

¹⁰⁶ Naim Sönmez, “Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, (2013), s. 439, 458.

¹⁰⁷ Şerafettin Pektaş, *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul 2003, s. 247.

¹⁰⁸ BCA, 030.01.12.72.9.2.

Memleketin yüksek bilginlerinin tetkikine sundum. Danıştay, Yargıtay ve üç büyük şehrin baroları üyelerinden ve iki üniversitenin profesörlerinden seçilen bir heyet bugün mesaisine devam etmektedir. Heyetten çıkacak proje Büyük Millet Meclisine sunulacak, incelemelerden sonra kanun şeklini alacaktır. Bu suretle memleket birinci temel olan anayasa kadar kıymetli bir kanuna malik olacaktır. Bu kanun aynı zamanda seçimin emniyet altında yapılması esaslarını temin edecektir...”¹⁰⁹ açıklamasında bulunmuştur.

Bakanlar Kurulu'nun görüştüğü Seçim Kanunu tasarısında oy kullanabilme şartları ise şöyledir:

- 1-Seçme hakkına sahip vatandaşın ad-soyadını kütüğe doğru geçirmiş olması,
- 2-Seçimlerin adli teminat altında yapılması,
- 3-Gizli oy-açık tasnif ilkelerine dayalı olması,
- 4-Seçim günü huzur ve güven ortamının sağlanması,
- 5-Seçimi tarafsız bir heyetin sonuçlandırmasıdır¹¹⁰.

Bu kanun tasarısına göre kısıtlı olanlar, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanlar, kamu hizmetinden yasaklı olanlar oy kullanamazlardı (8.Madde). Ayrıca zabıta görevlileri, subaylar, askeri memurlar, askeri öğrenciler ve silahaltındaki erler de oy veremeyecekti (9.Madde)¹¹¹.

Günaltay, 16 Aralık 1949 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun görüştüğü bu kanun tasarısını Meclis'e sunmuştur. Bu kanun tasarısı 7 Şubat 1950 tarihinde meclis gündemine alınmış ve 16 Şubat 1950 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. Mecliste görüşülen tasarı oylamaya katılan 346 milletvekilinden 336'sının olumlu oyu ile kabul edilmiştir¹¹².

Bu kanun tasarısı ile ilgili basına yansıyan haberlere bakılacak olursa;

İstanbul'da düzenlediği basın toplantısında Günaltay, gündeme dair gelişmeler, Seçim Kanunu için yürütülen çalışmalar ve komisyon çalışmaları hakkında bilgi verirken sözlerine şöyle devam etmiştir: *“Demokrasi rejiminin*

¹⁰⁹ BCA, 030.01.12.72.8.1.

¹¹⁰ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 24, s. 158.

¹¹¹ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 24, s. 154.

¹¹² TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 24, s. 161; Sönmez, s. 457.

yerleşmesi için ilk temel Seçim Kanunudur. Ondan sonra tecelli edecek iradenin ahenkli surette yürümesini temin etmeliyiz”¹¹³.

Konu ile ilgili İkdam Gece Postası gazetesinin haberi ise şöyledir: “Tasarıyı inceleyecek karma komisyon bugün toplanıyor. Yeni Seçim Kanununu incelemek üzere Meclis Anayasa, Adalet ve İçişleri Komisyonlarından ayrılan Karma Komisyon bugün ilk toplantısını yapmaktadır. Gerek ilmi heyetin ve gerek hükümetin tasarıları matbu olarak bugün üyelere verilmiştir. Bugünkü toplantıda bir başkan ve bir sözcü seçilecektir. Başkanlığa Mümtaz Ökmen’in, sözcülüğe de Muhittin Baha Pars’ın intihabı muhtemeldir”¹¹⁴.

“Seçim Tasarısının Mühim Bir Maddesi” başlıklı haber ise şöyle devam etmiştir: “Siyasi partiler, teşkilat kuramadıkları bölgelerden aday gösteremeyecekler. Bu husus Karma Komisyon’da sert tartışmalara yol açtı, tadid teklifleri kabul edilmedi”¹¹⁵.

“Yeni seçim kanununda değişiklikler yapıldı. Karma Komisyon dün hükümet tasarısının 3.maddesini görüştü. Yapılan değişikliğe göre nüfusu 150 den fazla olan her köy bir sandık bölgesi sayılacak”¹¹⁶.

Seçim Kanunu’nun birinci müzakeresinin sona erdiği 11 Şubat 1950 tarihinde Celal Bayar, Günaltay ile görüşmüştür. Günaltay bu görüşmede Bayar’a: “Bundan ve eldeki kanunlardan sonra Meclisi tutmak mümkün değil... Milletvekilleri dağılacaklar” demiştir. Günaltay’ın bu sözleri yeni bir seçimin sinyalleri olarak anlaşılmıştır. Artık seçim hazırlıklarının startının verileceğini belirten Bayar ise; “Seçim mücadelesi başlamıştır. Biz bir noktada anlaşmalıyız. Seçimlere gireceğiz. Ne olursa olsun gireceğiz. Teşkilatımıza bunu telkin etmek lazım... Girmemek fikri, hatta şüphesi, bizi zayıflatır” sözleri ile durumu değerlendirmiştir¹¹⁷.

Cumhuriyet gazetesinin 11 Şubat 1950 tarihli sayısında ise seçim kanunu ile ilgili birinci müzakerenin sona erdiği gün yaşanan diğer gelişmeler şöyle aktarılmıştır:

¹¹³ Ayın Tarihi, Mayıs 1949.

¹¹⁴ İkdam Gece Postası Gazetesi, 23 Aralık 1949.

¹¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ocak 1950.

¹¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ocak 1950.

¹¹⁷ Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük, Demokrat Parti’nin Kuruluşu*, Yay. Haz. Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 386.

“Seçim tasarısının birinci müzakeresi sona erdi. DP nin Yüksek Seçim Kurulunun yetkilerine dair olan teklifleri ittifakla kabul edildi. Seçimlerde itirazlarda bulunacak kimselerden teminat parası alınması için teklifler yapıldı. Fakat vatandaşın şikâyet hakkını kayıt altına alan bu teklifler kabul edilmedi”¹¹⁸.

16 Şubat 1950 tarihinde Günaltay ve Bayar arasında bir görüşme olmuştur. Bu görüşmenin konusu ise yapılacak seçimin tarihi ve Bayar’ın bu anlamdaki kaygılarından oluşuyordu. Görüşmenin içeriği şu şekildedir:

Bayar: *“Seçim zamanı bizim için ehemmiyetlidir. Hazırlık yapacağız. Eğer, denildiği, seçim 23 Nisan’da olursa, hazırlık için vakit bulamayız. Partimizin hayati bir meselesidir bu...”*

Günaltay: *“Niye telaş ediyorsunuz? Aynı müşkülât bizim için de var”.* Günaltay’ın bu sözlerine karşılık Bayar kaygılarını şu şekilde ifade etmiştir.

Bayar: *“Evet, sizin için de var. Ama bu görünüştedir. Mesela 946 seçimlerinde Erzurum’a aday listelerimizi götürecek posta tayyaresi (uçacağı) kalkmamıştı. Sizler ise, askeri tayyare ile gönderdiniz. Biz doğru, yanlış, bunda bir suinîyet sezdik...”¹¹⁹.*

17 Şubat 1950 tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberinde ise 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilen seçim kanunu şu şekilde yankı bulmuştur:

“Meclis Yeni Seçim Kanununu kabul etti. Halkçılarla Demokratlar beyaz, Milletçiler kırmızı oy verdiler, netice 10’a karşı 341 ile alındı. Müzakere tamamlandıktan sonra yalnız iki milletvekiline söz verileceğinden kanundan yana Adnan Menderes, kanuna karşı da HP li bir milletvekili konuştu...”¹²⁰.

CHP, bu seçim kanunu ile kendisini tasfiye edecek bir kanun hazırlamıştır diyebiliriz. Çoğunluk sistemini kapsayan bu kanun akabinde yapılan 14 Mayıs 1950 Seçimleri ile 27 yıllık CHP iktidarı son bulmuştur.

¹¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Şubat 1950.

¹¹⁹ Ağaoğlu, s. 387.

¹²⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Şubat 1950.

2.6. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi 163. Maddede Yapılan Değişiklikler

Günaltay Hükümeti döneminde dinsel akımların çoğalmasından dolayı Türkiye Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163. maddelerinin değiştirilmesi kararı alınmıştır. Özellikle 163. madde içeriği dolayısıyla büyük ses getirerek parti içerisinde büyük bir muhalefet oluşturmuştur. Yasak koyucu olarak adlandırılan bu maddelere muhalefet cephesinde DP de yer almıştır. Mecliste yapılan görüşmeler sonunda 163. maddenin değiştirilmesi kararı alınarak bu değişiklik yasalaşmıştır¹²¹.

Günaltay'ın bu eleştirilere yönelik parlamento konuşması bir cevap niteliğinde olmuştur: *“Vatan duygusu ile bütün arkadaşlar, getirilen kanunun lüzumuna inanıyorlar. Komünizme aleyhtar bulunuyorlar. Memlekete her ne suretle olursa olsun bir irticanın baş göstermesini istemiyorlar. Memlekette irtica yoktur diyorlar. Bunu ben de kabul edeyim. Fakat arkadaşlar irtica komünizm siması altında tezahür edebilir ve edildiği zamanları görmüşüzdür. Vaktiyle inkılaplar yapıldı. Bugüne kadar irtica olmadı diyorlar. Birçok hadiseleri unuttukları anlaşılıyor. Birbirini veyl eden irtica kıyıamlarının vuku buldukları zamanları da unutmamalı ki, Takrir-i Sükûn Kanunu yürürlükte bulunuyordu. İrtica ve ihtilaller için İstiklal Mahkemeleri kurmak imkânı mevcuttu. Bütün bunlara rağmen bu isyanlar oldu... Sayın arkadaşlarım; evvela şunu belirtmek istiyorum ki, bu kanun demokrasiyi yaşatmak için geliştirilmiştir. Demokrasi, bir memlekette sükûn olursa herkes serbestçe fikir ve kanaatini söyleyebiliyorsa o vakit yaşar”*¹²². Günaltay'ın bu konuşmasını değerlendirecek olursak; 163. maddenin sadece laiklik endişesi ile değil de demokrasinin zeminini sağlamlaştırmak için atılmış bir adım olduğunu da söyleyebiliriz.

Tartışmalara konu olan 163. Maddenin içeriği ise şu kapsamdadır:

“Laikliğe aykırı olarak, devletin sosyal veya ekonomik veya siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla cemiyeti tesis, teşkil, tanzim veya sevk ve idare eden kimse, sekiz yıldan on beş yıla

¹²¹ Koç, s. 63; Bayram Ali Çetinkaya, “Tek Parti Döneminin “İslâmcı” Başbakanı: M. Şemseddin Günaltay”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, (1998), s. 8.

¹²² TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 20, s. 596.

kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır. Böyle cemiyetlere girenler veya girmek için başkalarına yol gösterenlere beş yıldan, on iki yıla kadar ağır hapis cezası verilir.

Laikliğe aykırı olarak, devletin sosyal ve ekonomik veya siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla veya siyasi amaçla veya siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeylere alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse beş yıldan on yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır... ”¹²³.

Bu madde laiklik karşıtı her hareketi, dine dayalı cemiyet kurmayı ve dini kullanarak siyaset yapmayı cezai yaptırımlarla engellemeye yöneliktir¹²⁴.

16 Haziran 1949 tarihinde kabul edilen bu kanun uzun bir süre yürürlükte kalarak 12 Nisan 1991 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır¹²⁵.

2.7. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Türkiye’de Ekonomi Alanındaki Gelişmeler

2.7.1. Hükümetin Ekonomik Faaliyetleri

Günaltay Hükümeti’nin genel ekonomi faaliyetlerini şöyle sıralayabiliriz;

a. Memlekete çok sayıda traktör getirtilerek, bunlar çiftçiye uzun vadeler ve uygun taksitlerle verilmiştir.

b. Karadeniz Bölgesi’ndeki bütün limanlar büyütülmüştür. İzmir Limanı ve diğer bazı limanlarda da denenen bu proje ile hazırlık çalışmaları başlatılmıştır.

c. Hayvancılığa önem verilerek, doğuda büyük çaplı bir et konserve kombinasyonu kurulması çalışmaları başlatılmıştır.

d. Vatandaşa tohumluk dağıtılarak, mevsim şartları (kuraklık vb.) nedeniyle sıkıntı yaşayan bölgelere gıda temini sağlanmıştır.

e. Deniz ticareti, deniz, kara ve hava araçlarında revizyona gidilmiştir. Ayrıca su gücünden enerji temini projesine başlanmıştır.

¹²³ Zeki Hafızoğulları, “Laiklik ve TCK’nun 163. Maddesi Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 42, S. 1, Ocak, (1987), s. 213-218; Koç, s. 65.

¹²⁴ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 20, s. 696-697.

¹²⁵ İlhami Ayrancı, *Bir Tarihçi Olarak M. Şemseddin Günaltay*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 42.

f. Bu dönemde birçok dokuma, iplik fabrikaları ve hastaneler açılmıştır¹²⁶.

g. Gelir Vergisi Kanunu çıkarılarak halkın geliri az olan kesimi sosyal refaha kavuşmuştur. Günaltay, Haziran 1949 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmada hükümetinin faaliyetleri hakkında brifing verirken Gelir Vergisi'nin sosyal adalete katkısını anlatmış ve sözlerine şöyle devam etmiştir: *“Yeni kanunda küçük esnaf ile muayyen bir kısım kazançlar büsbütün vergiden muaf tutulmuş, zirai kazançlardan da vergi alınmaması kabul edilmiştir. Bu suretle zirai kalkınmamız imkanı da kolaylaştırılmıştır. Bu kanuna göre köylülerimiz gelir vergisinden muaf olacakları gibi kitap şeklinde eser yazan fikir adamlarımız da verginin şümülünden hariç kalacaklardır”*¹²⁷. Günaltay bu hitabı ile hükümeti döneminde yürürlüğe giren Gelir Vergisi'nin halka nasıl yansıtacağını anlatmıştır.

h. Bu dönemde birçok köylü ve çiftçi toprak sahibi olmuştur¹²⁸.

Ayrıca Toprak Mahsulleri Genel Müdürü 50 bin ton buğday için Şam'a giden Toprak Mahsulleri Ofis Alım ve Satış Müdürü Sabri Ilgaz ile Suriye'de 26 Kasım 1949 tarihinde bir satın alma antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma kapsamında buğdaylar Türkiye sınırı üzerindeki ofis alım merkezlerine gönderilmiştir. 230 TL ton fiyatı olan buğday bedeli Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na yatırılmıştır. Suriye de bu paraya karşılık Türkiye'den bal ithal edecektir. Bu antlaşma Suriye ile Türkiye arasında imzalanan önemli bir ticaret antlaşmasıdır¹²⁹.

Bu dönemdeki diğer bir ekonomi politikası ise; Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu değişikliğidir. 28 Mayıs 1949 tarihli Bakanlar Kurulu kararı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Şemseddin Günaltay ve kabineden birçok bakanın imzası ile yürürlüğe girmiştir. Bu kararın yürütme yetkisi ise Maliye Bakanlığına verilmiştir. Bu değişiklik, Maliye Bakanlığı'nın Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğünü, Devlet Havayolları Genel Müdürlüğünü ve diğer bazı seyahat acentelerini yolculardan döviz satın alma yetkisinin olması ile ilgilidir¹³⁰.

¹²⁶ Ayın Tarihi, 4 Aralık 1949.

¹²⁷ Tan Gazetesi, 11 Haziran 1949.

¹²⁸ Ayın Tarihi, 4 Aralık 1949.

¹²⁹ Ayın Tarihi, 2 Aralık 1949.

¹³⁰ Resmi Gazete, 4 Haziran 1949, S. 7224, s. 16245.

2.7.2. 1949 Yılı Bütçesinin Yatırıma Etkisi

Günaltay Hükümeti, yeni kabinenin programını okurken denk bir bütçenin oluşturulacağını ve tasarruf esasının gözetileceğini açıklamıştır. Bu anlamda yeni hükümetin bütçesinin nasıl şekil alacağı hükümet programında yer almıştır. Memleketin ihtiyaçları esas alınarak bir malî kalkınma planı oluşturulması gerekliliği de programda ekonomi konusunda değinilen diğer konulardandır¹³¹.

Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal, 1949 Bütçesi kapsamında açıklamalarda bulunarak 119 milyon liralık açığın dâhili istikrazla kapatılacağını belirtmiştir. Bütçe görüşmeleri kapsamında tartışmalar gece yarısına kadar devam etmiştir¹³².

Bu görüşmelerin basına yansımaları ise şöyle olmuştur:

“Büyük Millet Meclisi bugün saat 15 te toplanarak bütçeyi görüşmeye başlayacaktır. Son şeklini alan bütçe 1.371.740.422 lira üzerinden hesaplanmış, gelirler de 1 milyar 251 milyon 502 bin 894 lira olarak tahmin edilmiştir. Açık olan 119 milyon 937 bin 533 lira kanunları gereğince yapılacak uzun vadeli iç istikrazlarla kapatılacaktır.

Meclisin bugünkü oturumunda Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal, bütçenin ana hatları hakkında açıklamalarda bulunacak, müteakiben de bütçenin heyeti umumiyesi üzerinde görüşülecektir. Maliye Bakanının izahatı dinlendikten sonra Demokrat ve Millet partileri sözcüleriyle Müstakil Demokratlar görüşlerini belirteceklerdir.

Bütçe müzakerelerine her gün sabahtan itibaren devam edilecek, gerekirse geceleri de toplanacaktır. Bu yıl da çok hararetli olacağı anlaşılan bütçe müzakerelerinin 27 Şubat’a kadar bitirileceği umulmaktadır”¹³³.

Maliye Bakanı Aksal daha sonra vergi sistemine değinerek şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Vergi sistemimizin milli gelirdeki artışları kavramak ve takip etmek hususunda kıfayetli bir hale getirilmesi zaruridir. Vergilerimizin vasıtalı ve vasıtasız vergiler arasındaki dağılışını düzenlemek, adaletsizliklerini bertaraf etmek,

¹³¹ Akşam Gazetesi, 19 Ocak 1949.

¹³² Tan Gazetesi, 22 Şubat 1949.

¹³³ Akşam Gazetesi, 21 Şubat 1949; Tan Gazetesi, 21 Şubat 1949; Tan Gazetesi, 16 Şubat 1949.

verimlerini artırmak maksadıyla girişilen reformun mihverini gelir vergisi teşkil etmektedir. Kurumlar ve esnaf vergileri bu vergi manzumesine dâhil bulunmaktadır. Bu tasarılar üzerinde komisyonca yapılan tetkikler bitmiş olduğundan, yakında yüksek heyetinize sunulacaktır”...

Rüştü Aksal, sözü tekrar umumi bütçe vaziyetine intikal ettirdikten sonra, bugünkü şartlar içinde karşılaşılan mali güçlüklerin ana sebebinin, duyulan ihtiyaçlarla, mevcut imkânlar arasında ahenkli bir münasebetin kurulamaması olduğunu anlatmış ve daha adil ve verimli bir vergi sistemine geçebilmek için başlanmış olan sefahat hareketinin tacil edilmesi lazım geldiğini söyleyerek izahatını şöyle bitirmiştir:¹³⁴

“Diğer taraftan ve derhal üzerine eğilmek izah eden meseleler olarak devlet hizmetlerini zamanın şartlarına göre bir revizyona tabi tutmak, hizmetler arasında ehemeni mühimmeye tercih etmek ve nihayet amme hizmetini görmek mesuliyetini üzerine almış bulunan her vazifelinin en az masrafla en fazla hizmeti ifa etmesi şeklinde tarifini bulan tasarruf terbiye ve zihniyetini kökleştirmek hükümetimizin gelecek bütçenin ihtarı ve şimdi tasvibinize arz edilen bütçenin tatbikatı sırasında başta gelen kaygımızı teşkil etmektedir”.

Maliye Bakanı Aksal’ın açıklamalarından sonra Demokrat Parti adına Adnan Menderes, Millet Partisi adına Sinop Milletvekili Suphi Batur ve Müstakil Demokratlar adına da Ahmet Oğuz söz alarak hükümetin yürüttüğü yanlış ekonomi politikasını ve akabinde gelişen hayat pahalılığı hakkında eleştirilerini sunmuşlardır. Toplantıya ara verilip gece saat yirmi birde tekrar toplanan meclis diğer milletvekillerinin söz alması ile görüşmelere devam etmiştir¹³⁵. Bu eleştiriler üzerine söz alan Günaltay, 1949 Bütçesi’ne muhalif milletvekillerine Meclis kürsüsünden şu sözlerle cevap vermiştir: “...Demokraside iktidar idare etmekle, muhalefet de murakabe yapmakla mükelleftir. Bu bakımdan Kamutaydaki muhalefet gruplarını iktidarın kusurlarını arayan göz, noksanlarını söyleyen ağız olarak kabul etmek icab eder. Bu icaba inanmış bir Başbakan olarak karşı partiler temsilcilerinin mütala ve tenkidlerini büyük bir dikkatle takibettim. Faydalı fikirleri, haklı tenkidleri kaçırmamaya itina gösterdim. Fakat itiraf ederim ki, bütün dikkatime rağmen,

¹³⁴ Akşam Gazetesi, 22 Şubat 1949.

¹³⁵ Akşam Gazetesi, 22 Şubat 1949.

istediğim kadar faydalanmak imkanını bulamadım. Çünkü tenkidlerden faydalanabilmek için memleket işlerinin, tabii rüyet mekanizması için fitratın bahşettiği ziya altında ve normal adese ile murakabe edilmesi icabeder...”¹³⁶. Akşam gazetesinin “1949 Bütçesi Hazırlandı, Meclise Veriliyor” başlıklı haberinde bütçe için yapılan çalışmaların tamamlandığı ve bütçe ile beraber devlet dairelerinde uygulanacak tasarruf tedbirleri ve değişiklikler yer almıştır. Bu anlamda düşünülen tedbirler şu şekildedir:

“1-Ekonomi Bakanlığına bağlı olan Sanayi Tetkik Kurulu Başbakanlık yüksek murakabe heyetine bağlanacaktır.

2-Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü lağvedilecek, petrol işletmesi namı ile yeni bir teşekkül kurulacaktır.

3-Etibank tasfiye edilecektir.

4-Kömür satış ve tevzi müessesesi lağvedilecek, tevzi işi Zonguldak’taki işletme müdürlüğüne verilecektir.

5-Adalet Bakanlığı ceza ve tevkif evleri umum müdürlüğü lağvedilecek ve bu işler ceza işleri umum müdürlüğüne bağlanacaktır.

6-Bütün bakanlıkların tetkik, müşavere, danışma kurulları tesbit edilerek Başbakanlığa bağlanacaktır.

7-Bütün Bakanlıkların hukuk müşavirlikleri yerine Başbakanlığa bağlı bir heyet kurulacaktır.

8-Ticaret Bakanlığı teşkilatlandırma umum müdürlüğü tamamen lağvedilmekle beraber kooperatif faaliyetinin devamı için küçük sanat organizasyonunun da iştirakiyle yeni ve ihtiyaca uygun bir kuruluş meydana getirilecektir.

9-Binofardizasyon müdürlüğü kaldırılacak, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları tek müsteşara bağlanacak, levanra, evrak, hukuk müşavirlikleri, zat işleri gibi

¹³⁶ Tan Gazetesi, 1 Mart 1949.

müşterek vazifeler tek servis tarafından ifa olunarak fazla teşkilat ve memurlar tasfiye olunacaktır”¹³⁷.

Akşam gazetesinin 5 Şubat 1949 tarihli haberinde bütçe görüşmeleri “949 Bütçesindeki seksen milyonluk açık kapatıldı” başlığı ile verilerek Maliye Bakanı Aksal’ın açığı kapatmak için aldığı tasarruf tedbirlerinin izahı ile devam edilmiştir. Haberin içeriği ise şu şekildedir:

“Halk Partisi Meclis Grubu bugün saat 17.20 de Trabzon Milletvekili Faik Barutçu’nun başkanlığında ikinci açık oturumunu yapmıştır.

Grubun bu toplantısında Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal, hükümet tarafından geri alınan kazanç, lüks ve yol vergilerinin bütçede husule getireceği 80 milyon liralık açığın ne suretle kapatılacağı hakkında geniş izahat vermiş ve bu hususta sorulan muhtelif sualleri cevaplandırmıştır.

80 milyon liralık açığın bir kısmının sağlanan yeni gelir kaynaklarıyla, bir kısmının da yeni tasarruf tedbirleriyle karşılanacağını söyleyen Maliye Bakanı evvela elde edilen yeni gelir kaynaklarına temas etmiş ve 949 yılı gelir tahminlerinde geçen iki aylık devre içinde bazı fazlalıkların görüldüğünü, benzin fiyatlarına 11 kuruşluk bir zam yapılması hakkındaki tasarının ticaret komisyonunda kabul edilerek bugün maliye komisyonunda konuşulacağını bildirmiş ve böyle bir vergiye niçin lüzum görüldüğüne işaret ederek tatbik edilen yol programının aksamaması için böyle bir zammın zaruri olduğunu belirtmiştir.

Tasarının kanunlaşmasıyla yılda 11 milyon liralık bir gelir sağlanacağını, fakat bu yıl 15 Şubat’tan sonra tatbik edileceği için bunun ancak 15 küsur milyon liralık bir gelir getireceğini bildiren İsmail Rüştü Aksal, alınan bu tasarruf tedbirlerinin yol işlerine hiçbir tesiri olmayacağını, bilhassa kaydetmiştir. Müteakiben 948 yılında tekel gelirlerinden tahmin fazlasının da 1949 yılı bütçesine varidat olarak alınacağını bildiren Bakan, kazanç ve buhran vergilerinden 3 ila 5 milyon bir tahmin fazlası bulunduğunu, hizmet erbabının kazanç vergisinden de 700 bin liralık bir fazlalık elde edildiğini prim farklarının da bir milyon lira sağladığını söyleyerek hizmeti aksatmadan mülhak bütçelerde yapılacak yüzde bir buçuk

¹³⁷ Akşam Gazetesi, 3 Şubat 1949.

*tasarruflarla bir buçuk milyon lira sağlandığını ve alınan bütün tedbirlerle yeniden 36 milyon 251 bin 270 lira bir varidat elde edildiğini bildirmiştir*¹³⁸.

Maliye Bakanı Aksal, ayrıca gider bütçesinde nasıl bir kısıtlamaya ve tasarrufa gidildiğini de açıklamıştır. Bu anlamda devlet iç borçlarında indirim gitmeyi kararlaştırdıklarını ve Bayındırlık Bakanlığı yol vergisinde de uygulanan indirimi açıklamıştır. Bu indirim kapsamında her yıl verilen 8 milyon lirada da indirimle gidildiğini aktarmıştır¹³⁹. 1949 Yılı Bütçesi'nin tasarruf esasına dayalı, mali kalkınmayı öngören bir program dahilinde hazırlandığını görmekteyiz.

1949 Bütçe Müzakerelerindeki son görüşmeler sabaha kadar devam ederek Günaltay'ın hitabı ile sona ermiştir. Bu son görüşmelerde muhalefet partilerinin sözcüleri sırası ile söz alarak Günaltay Hükümeti'nin ekonomi politikalarını eleştirmiş ve bu politikalar konusunda tartışmışlardır. Şükrü Saraçoğlu'nun başkanlığında devam eden bu görüşmelerde önce Sağlık, Gümrük ve Tekel Bakanlığı daha sonra ise Tarım, Ulaştırma ve Çalışma Bakanlığı bütçeleri görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Devam eden görüşmelerde muhalefet partilerinin sözcüleri Tekel Bakanlığı'nın lağv edilmesi ile masraf olarak tasarrufa gidilebileceğini söylemişlerdir. Gümrük ve Tekel Bakanı Şerafettin Bürge de söz alarak hem eleştirileri cevaplamış hem de bakanlık bünyesinde yapılan icraatlardan bahsetmiştir. Daha sonra Gümrük ve Tekel Bakanlığı bütçesi oylanarak kabul edilmiştir.

Öğleden sonra ise Tarım Bakanlığı bütçe görüşmeleri ile oturuma devam edilmiştir. Demokrat Parti adına söz alan Hasan Polatkan halkının çoğunluğunun geçimini çiftçilikle sağlayan hükümeti tarıma az ödenek ayırdığı konusunda eleştirmiştir. Polatkan daha sonra sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Son 10 yıl içinde Halkevlerine yalnız umumi muvazeneden 24 milyon lira tahsilat verilmiştir. Bir Saraçoğlu Mahallesi için 15 milyon lira, bir tek opera binasının tadiline 5 milyon lira harcanmıştır. Meclis binasının inşasına 40 milyon lira sarfedilmektedir. Memleketimizin bugünkü hayat şartları içinde ali sayılabilecek bu binalara sarfolunan milyonlara kimyevi gübre veya ziraat aletleri, fabrikaları kurarak her şeyden önce milletimizin iktisadi kalkınmasının temin olunması, ondan

¹³⁸ Akşam Gazetesi, 5 Şubat 1949.

¹³⁹ Akşam Gazetesi, 5 Şubat 1949.

sonra muhteşem binaların inşasına gidilmesi daha doğru olmaz mıydı? Bunlar, imkânsız işlerden midir? dedi” ...

Maliye Bakanı'nın sözlerinden de anlaşıldığı gibi İkinci Hasan Saka Hükümeti'nin Meclis'e getirdiği 949 bütçe tasarısı ile yeni tasarı arasında büyük bir fark yoktur. Saka Hükümeti'nin hazırladığı tasarının hüviyetinde esaslı bir değişiklik yapılmamış, bütçe açığı olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Sadece kazanç, yol ve lüks vergileri tasarıları geri alınmış ve yeni kabine bütün gayretini bu tasarıların geri alınmasından doğan 80 milyon liralık açığın kapanmasına teksif etmiştir. Neticede benzin fiyatlarına yapılan zam, gelir tahminlerinin bazı kalemlerindeki artışlar ve giderlerdeki bazı kesintilerle bu 80 milyonu kapatmak mümkün olmuştur. Buna mukabil bütçe 119.937.533 liralık açığını muhafaza etmiştir”.

Meclise sunulan 1949 Bütçesi'nin masraflar kısmını detaylı incelemek gerekirse şu veriler aktarılabilir:

Tablo 2 .2: 1949 Bütçe Giderleri

<i>Memur aylıkları</i>	<i>577.838.670</i>	<i>Yüzde 42.12</i>
<i>Yönetim giderleri</i>	<i>33.749.834</i>	<i>Yüzde 2.48</i>
<i>İdare hizmetleri</i>	<i>439.173.342</i>	<i>Yüzde 31.37</i>
<i>Borçlar</i>	<i>114.908.309</i>	<i>Yüzde 8.37</i>
<i>Yardımlar</i>	<i>65.374.134</i>	<i>Yüzde 4.76</i>
<i>Sermaye, kredi, tesfiller</i>	<i>149.190.828</i>	<i>Yüzde 10.92</i>

1949 ödeneklerinin devlet daireleri kapsamında başta Büyük Millet Meclisi olmak üzere diğer tüm bakanlıklara ayrılan tutarının ise 1.771.700.427 lira olduğu söylenebilir¹⁴⁰.

Bütçe müzakereleri görüşülürken Kur'an'ın tercümesi, adliye teşkilatı konularında yapılan müzakereler tartışmalara sahne olmuştur. Diyanet işleri bütçesi görüşülürken Diyanet İşleri'nin yayınladığı bir kitabın olumsuz tesir uyandırdığı ve yüzde 95'i Müslüman olan Türk milletinin Kur'an'ı neden kendi dilinde

¹⁴⁰ Akşam Gazetesi, 23 Şubat 1949.

okuyamadığı eleştirileri üzerine mecliste sesler yükselmiştir. Birçok milletvekili söz isterken, burası medrese değil eleştirileri duyulmuştur. Günaltay kürsüye gelerek:

“Laik bir devletin laik bir meclisinde bir arzuniyen herhangi bir dinin esasları üzerinde konuşması doğru değildir. Bir dinin esasları üzerinde konuşmak, o dinin âlimlerine aittir. Memleketin ihtiyacı ne ise onları İlahiyat Fakültesi’nden yetiyecek arkadaşlar ve diğer din bilginleri tesbit eder. Bu memlekette yaşayan insanların akidelerine tecavüz etmeye hiç kimsenin hakkı yoktur” sözleri ile eleştirilere cevap verirken, beğenilmeyen din kitabının da incelendikten sonra toplatıldığını belirtmiştir. Günaltay’ın açıklamaları ile ortam sakinleşirken, bütçe görüşmelerine kaldığı yerden devam edilmiştir. Bu görüşmelerde Diyanet İşleri bütçesi de kabul edilmiştir¹⁴¹.

1949 Bütçe Görüşmelerinin tamamlanması üzerine Akşam gazetesinde *“Bütçe çıktı”* başlıklı bir yazı kaleme alan Adnan Adıvar eleştirel bir üslupla şunları aktarmıştır:

“ ... “Bütçe çıktı” cümlesinin verdiği haberi bekleyen insanlar ve bilhassa işler vardır. Her gün bütçenin müzakeresini ta encümenden itibaren takip edenler, hele bütçe komisyonunun bazı kadrolarda yaptığı ufak tefek, adeta sembolik tasarrufların da Meclisçe iade olduğunu duyanlar bu cümlelerin sihir ve füsünuna erişmişlerdir. Evet, bütçe çıktı fakat nasıl? Daha umumi heyete gelmeden rüzgârı bir hükümet devirdi. Yeni hükümet iki vergi layihasını geri aldı; birkaç masrafı tehir etti. Tekrar müzakere başladı ve bir haftada umumi heyet tam ve maddi manasıyla geceyi gündüze katarak çalıştı ve bütçeyi çıkardı ...

Komisyonunda bütçe müzakeresine başlanır başlanmaz komisyonun ekseriyeti, çok kabarık gördükleri bütçe üzerinde tasarruflar yapmak için bir tali komisyon teşkilini kabul etti. Hüsnü niyetlerinden asla şüphe sair olmayan beş zattan mürekkep olan bu tali komisyon bir haftada birçok tasarruf tekliflerini müdafaa etmesine karar verildi. Fakat hemen hiçbiri kabule mazhar olamadı... Meclise sevk olundu. Meclis müzakereleri esnasında gazetelerin hep bir ağızdan vardığı değişmez formül şu idi: filan bütçede filan ve filan milletvekilleri konuştuktan sonra vekilin verdiği izahat üzerine maddelerin müzakeresine geçildi ve bütçe kabul olundu. Meclis de

¹⁴¹ Akşam Gazetesi, 24 Şubat 1949.

söylediğimiz gibi geceyi gündüze katarak hemen hiçbir tatil yapmadan bütçeyi çıkardı. Yalnız bu arada birkaç milletvekili söyleyecekleri sözleri kürsüden söyleyebildiler ve mamefih bildiler ki itirazlarına kimse kulak asmayacak ve bütçe aynen çıkacaktır...¹⁴².

Günaltay Hükümeti'nin 1949 bütçe görüşmeleri bu gelişmeler ışığında cereyan etmiştir. Uzun süre devam eden müzakereler sonunda görüşülen maddeler kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. Basında da geniş yer bulan bu görüşmelerde hükümetin geniş çaplı tasarruf tedbirleri aldığını görmekteyiz.

Maliye Bakanlığı tarafından yürütülen ve 24 maddeden oluşan 1949 Yılı Bütçe Kanunu Mecliste yapılan görüşmeler sonucunda 1 Ocak 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁴³. 1949 Bütçe Kanununda kurumlara ayrılan giderler aşağıda verilen tablodaki gibidir:

Tablo 2.3 : 1949 Yılı Bütçesi Kurum Giderleri¹⁴⁴

Daireler	Lira
Büyük Millet Meclisi	10 524 623
Cumhurbaşkanlığı	1 047 500
Sayıştay Başkanlığı	1 989 657
Başbakanlık	3 460 550
Danıştay Başkanlığı	1 004 896
Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	3 708 272
İstatistik Genel Müdürlüğü	1 671 021
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü	2 243 787
Diyanet İşleri Başkanlığı	2 859 215
Adalet Bakanlığı	41 707 997

¹⁴² Akşam Gazetesi, 1 Mart 1949.

¹⁴³ Resmi Gazete, 1 Mart 1949, S. 7144, s. 15610.

¹⁴⁴ Resmi Gazete, 1 Mart 1949, S. 7144, s. 15610.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	6 178 405
Milli Savunma Bakanlığı	460 450 000
İçişleri Bakanlığı	19 722 472
Emniyet Genel Müdürlüğü	33 467 260
Jandarma Genel Komutanlığı	42 937 214
Dışişleri Bakanlığı	13 427 499
Maliye Bakanlığı	109 684 148
Milli Eğitim Bakanlığı	160 697 843
Bayındırlık Bakanlığı	10 987 262
Ekonomi Bakanlığı	11 325 509
Ticaret Bakanlığı	3 278 830
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	52 529 908
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	19 357 540
Tarım Bakanlığı	34 211 949
Ulaştırma Bakanlığı	3 801 783
Çalışma Bakanlığı	1 760 900

2.7.3. Silah Fabrikası Patlaması: Sütlüce Faciası

Zeytinburnu ve Sütlüce’de olmak üzere iki silah fabrikası olan Nuri Paşa¹⁴⁵ , Haziran 1946 tarihinde Zeytinburnu Fabrikasını kapatarak, sadece Sütlüce

¹⁴⁵ Nuri Killigil: 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Savaşı, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı’nda Trablusgarp ve Kafkas Cephesi ve ayrıca Türk İstiklal Savaşı’nda Doğu Cephesi’ndeki askeri faaliyetleri olan bir komutandır. Birinci Dünya Savaşı’nda Trablusgarp Cephesi’ndeki Afrika Grupla Komutanı, Kafkas Cephesi’nde ise Kafkas İslam Ordusu Komutanı görevlerinde bulunmuştur. Cumhuriyet döneminde ise Zeytinburnu ve Sütlüce fabrikalarında silah, mermi vb. malzeme imalatında bulunmuştur. Enver Paşa’nın kardeşidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde meclis içinde görev almış şahsiyetlerden biridir. Bkz. Nejdet Karaköse, *Askeri, Siyasi ve Silah Sanayicisi Kişiliği İle Nuri Paşa (Killigil)*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2010, s. 24,36,41,111,315; Murat Bardakçı, “Aradan tam 62 yıl geçti ama kendi 11

Fabrikası'nda üretime devam etmiştir. Özel sektör olarak savunma sanayisi bağlamında devlete çok fazla hizmet etmiş bu fabrikalarda silah, havan vb. mühimmat imalatı da yapılmıştır. Bu mühimmatlar Mısır, Suriye ve Pakistan gibi ülkelere de imal edilerek satılmıştır¹⁴⁶. Günaltay Hükümeti döneminde meydana gelen, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'ya ait olan Sütlüce Silah Fabrikasındaki patlama birçok can kaybına neden olmuştur. 2 Mart 1949 tarihinde meydana gelen Sütlüce Faciası Akşam gazetesinin 10 Mart 1949 tarihli haberine göre 30 kişinin ölümü ile sonuçlanmıştır¹⁴⁷. Bu patlamanın sebebi aradan geçen bu kadar süreye rağmen henüz aydınlatılamamıştır. Murat Bardakçı bu durumu 2011 yılında Habertürk Gazetesi'ndeki "*Örtbas mı Edildi?*" başlıklı yazısında şu şekilde aktarmıştır: "*2 Mart 1949'da, öğleden sonra saat beşi on geç, Sütlüce'deki fabrikada ardarda patlamalar meydana geldi ve neredeyse tamamı havaya uçtu. İlk patlama atelyede olmuş, daha sonra cephane deposu da yok olmuştu ve patlamalar iki gün boyunca devam etti. Nuri Paşa da o sırada fabrikada idi... Ceset parçaları Sütlüce'nin yüzlerce metre ilerisine yayılmıştı ama günlerce aranmasına rağmen Nuri Paşa'nın cesedine ait hiçbir şey bulunamadı. Kaç kişinin can verdiği bile belirlenemedi, ölü sayısı resmi raporlara "27" olarak geçti ve Nuri Paşa'nın yerine sembolik olarak boş bir tabut defnedildi"...*

Soruşturma raporlarında patlamanın sebebi laboratuvardaki bazı maddelere sıçrayan elektrik kıvılcımı sebebi¹⁴⁸ ile olduğu yazılıyor olsa da halk, bir sabotaj ihtimali üzerinde duruyordu. Meclis'e de gönderilen bu konuda bazı milletvekilleri de olayın üstünün kapatıldığı görüşünde idiler¹⁴⁹.

Birçok kayıpla sonuçlanan ve uzun süre gündemde kalan Sütlüce Faciası dönemin gazetelerine ise şu şekilde yansımıştır:

"Sütlüce Karaağaç'ta Nuri paşaya ait silah fabrikasında vukua gelen infilak faciası tahkikatına dün de devam edilmiştir. Dün geç vakit, alakalılar infilak sahasına girilmeyeceğine ve henüz enkaz arasında araştırma yapılamayacağına

Eylül'ümüzü hala aydınlatamadık", <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/670635>, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2018.

¹⁴⁶ Karaköse, s. 320-322.

¹⁴⁷ Akşam Gazetesi, 10 Mart 1949.

¹⁴⁸ Yapılan araştırmalar sonucunda yangının, kapsüllerin muhafaza edildiği dolaptaki ısının fazla olmasından kaynaklanmış olabileceği de belirtilmiştir. Bkz. Ayın Tarihi, 3 Mart 1949.

¹⁴⁹ <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/670635>, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2018.

karar vermiş bulduklarından, vaziyette esaslı bir değişiklik olmamış gibidir. Dün bulunduğu yanları cesetlerden maada, fabrika kimyageri İbrahim Altay'ın cesedi de bir duvar dibinde bulunmuş ve Eskişehir'den gelen doktor kardeşi tarafından teşhis edilmiştir. Facia kurbanlarının sayısı 17 ye yükselmiştir. Halen Beyoğlu zükür, Gümüşsuyu ve Cerrahpaşa hastanelerinde dördü ağır olmak üzere 16 vatandaş tedavi altında bulunmaktadır. Fabrika sahibi Nuri Paşanın cesedi, el'an bulunamamıştır. Fabrika civarında bulunan ve infilakı müteakip tahliye edilen evlere girilmesine müsaade edilmiştir. Henüz fabrika sahasına kimsenin sokulmasına müsaade edilmemektedir"¹⁵⁰. Bu patlamayı araştırmak için üç farklı grup görevlendirilerek olayın etkilerinin azaltılması sağlanmıştır. Depolardaki mermilerin taşınması, fabrika civarındaki enkazın toplanması ve patlamamış maddelerin temizlenmesi bu gruplara verilen görevlerdir. Dönemin İstanbul Savcısı B. İhsan Köknel bu durum hakkında basını bilgilendirmiştir. Savcı olayla bizzat ilgilendiğini ve ona yardım eden arkadaşları ile kapsamlı bir inceleme ve araştırma yaptıklarını aktarmıştır. Ayrıca olay yerinde halen patlayıcı madde bulunması sebebiyle infilak alanına henüz giremediklerini, silah ve patlayıcı madde uzmanlarından oluşan bir heyetin konu ile görevlendirildiğini belirterek sözlerine devam etmiştir. Ortalıkta bulunan ve parçalanmış halde olan cesetlerin morga gönderildiğini ve olaydan hafif yaralar ile kurtululardan alınan ilk ifadeler doğrultusunda yangının kimyahane bölümünden çıktığının düşünüldüğünü belirtmiştir. Fabrikanın idare kısmındaki kayıtlar ile kasa ve hesaplarına da el konulduğunu belirten Savcı Bey, arkadaşlarının hastanede yaralıları bizzat ziyaret ettiğini de belirten bir açıklama yapmıştır¹⁵¹.

İşçi Sigortaları Kurumu İstanbul Şube Müdürü Nedim Güven ve İşçi Sigortaları Baş Müfettişi Mehmet Tanyeli de bir açıklamada bulunarak patlamada ölenlerin ailelerine ve yaralılara maaş bağlanacağını beyan etmişlerdir.

Bu fabrikada pres servisinde çalışan ve alnından aldığı küçük bir yara ile patlamadan kurtulan Reha Akbulut adlı işçi o anda yaşadıklarını şu sözlerle dile getirmiştir: *"Yangının çıktığını duyunca 8-10 arkadaşım ile birlikte ambardan barutları çıkarmağa koştuk. Kucakladığımız fiçileri fabrikanın ön tarafına taşıdık. Fakat yangın bir taraftan genişliyordu. Barutların yanında daha fazla durmanın*

¹⁵⁰ Akşam Gazetesi, 4 Mart 1949.

¹⁵¹ Akşam Gazetesi, 4 Mart 1949.

tehlikeli olduğunu düşünerek kaçışmağa başladık. Birden aklıma pardösüm geldi. Doğru soyunma odasına girip pardösümü aldım ve tekrar koşmağa başladım. İşte o anda büyük bir infilak oldu. Kendimi yerde buldum. Havada demir ve tahta parçaları uçuyordu. Kendimi toparlayınca yeniden koştum. Alnımdan kanlar akıyordu. Beni eczaneye götürdüler. Ben böylece kurtuldum. Arkadaşlarımı bir daha göremedim”¹⁵².

Akşam Gazetesi’nin başka bir sayısında ise; Adnan Adıvar, köşe yazısında olayla ilgili eleştirel bir yazı kaleme alarak her felaketin kaza ve kadere bağlandığını belirterek Sütlüce Faciasının da aynı kapsamda değerlendirilmesinin yanlış olduğunu aktarmıştır. Bu olayın bir doğa olayı olmadığını da yazarken şahıslardan kaynaklı ihmallerin etkisini de vurgularken eleştirel bir dille eksikliklere değinmiştir. Adıvar’a göre bu olayda hükümet ve belediyenin sorumluluğu daha fazladır. Bu anlamda gerekli mercilerden izin alarak fabrika açan idareciyi suçlamanın doğru olmadığı kanaatindedir. Silah, fişek, gülle gibi mühimmat yapımını içeren bir fabrikanın şehir içinde olması en büyük riski barındırmaktadır. Ayrıca fabrikanın teftiş raporlarının da tekrar incelenmesi gerektiğini ve olayın sorumlularının tespit edilmesi gerektiğini belirterek yazısına son vermiştir¹⁵³.

Gazetenin aynı sayısının başka bir haberinde ise ölenlerin sayısının 25’e ulaştığı ve 22 işçinin halen kayıp olduğu yazmaktadır. Yine haberde fabrika sahibi Nuri Paşa’ya ait elbise, ayakkabı parçaları ve muhtıra defteri bulunduğu da yer almıştır. Bu patlamada hayatını kaybedenlerden bir kısmı için düzenlenen tören de gazetede şu şekilde yankı bulmuştur:

“Sütlücedeki Nuri Paşa Fabrikası infilakı esnasında vazife başında şehit olan altı itfaiye erinden cesetleri bulunan beşi için son hazin bir cenaze töreni yapıldı.

Saat 12.30 da bayraklara sarılmış beş tabut Bayezit Camisi avlusuna getirilmişti. Bu sırada Bayezit meydanında ve caminin avlusunda kesif bir halk kitlesi, şehitlere son ihtiramı yapmak üzere toplanmış bulunuyordu. Cenaze namazını müteakip binlerce kişinin gözyaşları arasında tabutlar, camiden çıkarıldı ve saat 17.40 ta önde süvari polisi ve onu takiben bir deniz birliği, deniz bandosu, itfaiye

¹⁵² Akşam Gazetesi, Mart 1949.

¹⁵³ Akşam Gazetesi, 5 Mart 1949.

bandosu, itfaiye müfrezesi, polis müfrezesi ve bir inzibat müfrezesinden mürekkep cenaze alayı üniversite kapısı önünden hareket etti. Tabutlar, çelenklerin arkasında halkın elleri üzerinde taşınyordu. Cenaze törenine Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütü Kırdar, İstanbul Cumhuriyet Savcısı İhsan Köknel, Emniyet Müdürü İsmail Hakkı Baykal, Şehir Meclisi üyeleri, resmi daireler müdürleri, siyasi partililer temsilcileri ve çok kalabalık bir halk kitlesi iştirak ediyordu...”¹⁵⁴.

Olay mahalline Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır da gelerek fabrika civarının patlayıcı maddelerden temizlenmesi ve enkaz kaldırma çalışmaları hakkında uzmanlardan bilgi almıştır. Ayrıca akşama doğru İçişleri Bakanı Emin Erişirgil yanında Vali ve Belediye Başkanı Doktor Lütü Kırdar ve Emniyet Müdürü İsmail Hakkı Baysal ile facia yerine gelerek incelemelerde bulunmuştur. İçişleri Bakanının incelemeleri devam ederken Birinci Ordu Kurmay Başkanı Tuğgeneral Kamil Eregör de bu inceleme heyetine dâhil olmuştur. İçişleri Bakanının kendisinden infilak sahasının temizlenmesi için heyet sayısının artırılması talebini de olumlu karşılayarak bu işle ilgileneceğini belirtmiştir. İçişleri Bakanı Erişirgil, adli inceleme kapsamında Savcı İhsan Köknel’den bilgi almıştır. Savcı, fabrikada bulunan lav dolabının bir hareketlilik esnasında patlamaya hazır olduğunu olayın tanıklarından aldığı bilgilere dayanarak söylerken sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Diğer taraftan yangın çıkan yerde soba yanmaktadır. Sobadan sıçrayan ateşin de böyle bir faciaya sebebiyet vereceği şahitler tarafından söylenmektedir. Fakat biz daha ziyade fen adamlarının mütalarına itibar etmek mevkiindeyiz. Bu sebeple henüz hadisenin sebebini kesin olarak tayin etmeğe imkân yoktur” demiştir.

İçişleri Bakanı daha sonra bu faciada şehit düşen itfaiye çavuşunun ailesini ziyaret ederek taziyelerini iletmiştir. Merhumun annesinin zor durumda olduklarını belirtip ağlaması üzerine de Bakan, gerek devlet gerekse duyarlı halk olarak kendilerine her türlü yardımın yapılacağını ve mağdur edilmeyeceğini belirtmiştir. Bakan, daha sonra ise Cerrahpaşa Hastanesi’ne giderek yaralıları da ziyaret etmiştir.

Ayrıca devam eden araştırmalarda ölü sayısının 27 ye ulaştığı ve enkaz altında 7 ceset daha olabileceği tahmin edilmektedir. Bakan Erişirgil, incelemeleri sırasında Vali ve Belediye Başkanı Lütü Kırdar’a “fabrikanın aldığı ruhsatnamede

¹⁵⁴ Akşam Gazetesi, 5 Mart 1949.

“mevaddı infilakiye” işiyle meşgul olacağı kaydı bulunup bulunmadığını sormuş vali de: “Bizden alınan ruhsatnamede fabrikanın mevaddı infilakiye işiyle meşgul olacağı hakkında bir kayıt ve inzahat yoktur” diyerek cevap vermiştir¹⁵⁵.

Emekli General Nuri Killigil’e ait Sütlice Fabrikası patlamasında şehit düşen işçiler için Çalışma Bakanlığı ve işçi sendikaları tarafından kapsamlı bir cenaze töreni düzenlenmiştir. Bayezit Camisi’ndeki cenaze namazı akabinde Edirnekapı Şehitliği’nde defin işi gerçekleştirilecektir. Ayrıca olay yerinde devam eden enkaz temizleme çalışmaları da hız kesmeden devam etmiştir, bu esnada kimliği belirlenemeyen bir ceset daha bulunmuştur¹⁵⁶.

Patlama ile ilgili tahkikat devam edilirken Savcı Yardımcısı Yavuz Fındıkgil, oluşturduğu heyete danışarak fabrikanın sağlam olan bölümüne girilip girilemeyeceğini görüşmüştür. Bu heyet girilebileceğine dair karara vardıldıktan sonra idare kısmındaki evrakların çıkarılmasına karar verilmiştir. Ayrıca savcılık tarafından el konulması gereken belgelerin tasnifine çalışılmıştır. Savcı verdiği beyanda bütün temizleme işi bittikten sonra adli işlemin netleşeceğini aktarmıştır.

Olay yerinde Amerikalı bir uzman gözetiminde istihkâm okulu öğretmenleri de detaylı olarak inceleme yapmışlardır. Bu çalışmalar sırasında Nuri Paşa’ya ait bir kravat bulunmuştur. Olay mahallinin tamamen temizlenmesi çalışmaları devam ederken Savcı Yardımcısı Yavuz Fındıkgil, ilgililerin ifadelerini almayı sürdürmüştür. İçişleri Bakanı Emin Erişirgil de konuyla ilgili kapsamlı bir basın toplantısı düzenleyerek kamuoyunu bilgilendirmiştir.

İdari soruşturmanın da sürdüğü olay ile ilgili Belediye zabıtası talimatnamesinin 252. maddesine göre Nuri Paşa fabrikasının iş konusunun itfaiyeye de yüklenmiş olmasına rağmen fabrika kayıtlarında buna rastlanmaması ve fabrikanın itfaiye incelemesinden geçmediği de incelemeler sonucunda anlaşılabilmiştir. Yine yapılan incelemeler neticesinde Nuri Paşa’nın olaydan iki gün önce İş Bankası’ndan altmış bin liralık kredi çektiği de anlaşılmıştır.

Eskişehir Demokrat Parti Milletvekili Kemal Zeytinoğlu patlama ile ilgili hükümete sözlü soru önergesi vermiştir. Bu soru önergesi şu konuları içermektedir:

¹⁵⁵ Akşam Gazetesi, 6 Mart 1949.

¹⁵⁶ Akşam Gazetesi, 7 Mart 1949; Tan Gazetesi, 5 Mart 1949.

“1- Sütlücede Nuri Paşa mühimmat fabrikasında vuku bulan infilak hadisesinde hakiki sebep nedir?

2- Ölü ve yaralı olarak kazazede adedi ne kadardır?” ...¹⁵⁷.

Olayla ilgili devam eden tahkikat kapsamında üniversite profesörlerinden oluşturulan heyet adliyeye giderek Savcı İhsan Köknel’in makamında bilgilendirmede bulunmuşlardır. Daha sonra ise bu heyet olay yerine gelerek incelemeye devam etmişlerdir. Bu incelemelerde Milli Savunma Bakanlığı uzmanlarından da yararlanılması da düşünülmektedir.

Patlama yerindeki enkaz temizleme çalışmalarında birkaç kol ve bacak parçaları da bulunmuştur¹⁵⁸.

Sütlüce Faciası tahkikatı artık son aşamaya gelmiştir. Bu tahkikatı yapan heyette Askeri Fabrikalar Grup Müdürü Tuğgeneral İbrahim Oktan ve beraberinde yüksek kimya mühendisleri ve elektrik, makine profesörlerinden oluşan alanında deneyimli akademisyenler vardır. Ellerindeki bilgiler ışığında son incelemelerini yapan ekibin yanısıra savcı yardımcılarında Yavuz Fındıkgil ve Cahit Türemay da soruşturmalarına son halini vermeye çalışmaktadırlar.

Nuri Killigil’in fabrikasında 158 müstahdem çalıştığı da kayıtlara geçen diğer bilgiler arasındadır. Ölü ve yaralıların net olarak tespit edilmeye çalışıldığı araştırmalarda ölmüş oldukları kabul edilenlerle birlikte 30 kişinin hayatını kaybettiği belirlenmiştir. Yaralı sayısı ise 26 olarak tespit edilmiştir. Bunlardan 15 i hastaneye kaldırılmış, 11 kişi ise ayakta tedavi görmüştür.

Patlama esnasında fabrika sahibi Nuri Killigil ve beraberindeki fabrika çalışanlarından oluşan bir grubun da cesetleri tam teşhis edilecek şekilde ele geçmemesi dolayısıyla öldüklerine kanaat getirilmiştir. Bu durumda facianın insan kaybı soruşturmaları da tam anlamıyla sona ermiştir. Patlamanın asıl sebebinin tespit edileceği son adli incelemeler ile olay tamamen netlik kazanacaktır¹⁵⁹. Olayın üzerinden uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, günümüze kadar gelen süreçte olayın asıl sebebinin tam olarak netlik kazanmadığını görmekteyiz.

¹⁵⁷ Akşam Gazetesi, 8 Mart 1949.

¹⁵⁸ Akşam Gazetesi, 9 Mart 1949.

¹⁵⁹ Akşam Gazetesi, 10 Mart 1949.

2.8. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Eğitim Alanındaki Gelişmeler

Günaltay Hükümeti'nin iç politikasının ağırlık noktasını oluşturan temel icraatlara bakılırsa, eğitimin ilk sırada geldiği görülebilir. Daha önce faaliyette olup, gerek yeterli öğrenci sayısına ulaşamaması ve gerekse dönemin şartları gereği kapanan birçok eğitim kurumu bu dönemde yeniden açılmıştır. Dönemin ağırlıklı eğitim politikası ise din eğitimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunun yanı sıra halk evleri ve köy enstitülerinin bu hükümet dönemi düzenlemeleri de eğitim politikası kapsamındaki boşlukları doldurmuştur.

2.8.1. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Köy Enstitülerine Yönelik Uygulamalar

Cumhuriyetin kalkınabilmesi için İsmet İnönü döneminde eğitim alanındaki çalışmalar ilk sırada yer almıştır. Bu alanda özellikle okuryazar oranının az olduğu köyler için düşünülen çözüm Köy Enstitüleri olmuştur¹⁶⁰. Eğitim sistemindeki temel problemleri ele almak amaçlı 17-29 Temmuz 1939 yılında Ankara'da toplanan I. Maarif Şurası'nda ele alınan ilköğretim sorunu ile köylerin sadece eğitim ile değil zirai olarak da eğitilmesi kararı alınmıştır. Bu karar bir nevi köy enstitülerinin kurulma kararı olmuştur diyebiliriz.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün talimatı ile Maarif Vekaleti tarafından Köy Enstitüsü Kanun Taslağı hazırlanarak, 17 Nisan 1940 tarihinde Mecliste yapılan oylama ile 426 milletvekilinden 278'inin oyu ile kabul edilmiştir. Celal Bayar, Adnan Menderes ve Mehmet Fuat Köprülü de dahil olmak üzere 148 milletvekili oylamaya katılmamıştır¹⁶¹. Köy Enstitülerinin kurulma amacı ise nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı köylere eğitim hizmeti vermek ve verilecek zirai eğitim ile de tarım ekonomisinin sağlam bir temele dayanmasını sağlamaktır. Bu enstitüler ile kırsal kesimde yaşayan halkın her konuda gelişmesi hedeflenmiştir¹⁶².

¹⁶⁰ Adalet Görgülü Aydoğdu, "Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Hayatına Katkısı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ağustos, (2016), s. 394.

¹⁶¹ Esra Mindivanlı Akdoğan, *Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum 2016, s. 20,38.

¹⁶² H. Emre Oktay, *Türk Tarihinin Kayıp Yılları İnönü Dönemi*, Akis Kitap Yayınları, İstanbul 2013, s. 150.

Köy Enstitülerinin kronolojik gelişimine bakılacak olursa; 1940 yılında kurulan enstitüler 1946 yılında bozulma süreci yaşamıştır.

21 Mayıs 1947 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Peker, bu enstitüler için Meclise sunduğu kanun tasarısında üretimi düzenlemek amacıyla arazi verilmeyen ya da arazi verilmiş olsa bile üretime geçemeyen köylüye üretim tazminatı adıyla yardım verilmesi kararını almıştır. 1947 yılının sonlarında ise Yüksek Köy Enstitüleri kapatılmıştır. Peker Hükümeti'nin diğer bir gelişmesi de Köy Enstitülerinin kurucusu ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in yerine Reşad Şemseddin Sırer'in getirilmesi olmuştur. Bu durum, köy enstitülerinin politikalarının değiştirilmesi amacını taşımıştır.

1948 yılında Köy Enstitülerinin temeli olan eğitim kurslarına son verilmiştir.

CHP'nin son hükümeti olan Günaltay döneminde, 16 Eylül 1949 tarihinde Meclise sunulan kanun teklifi ile köy enstitüsü mezunu öğretmenler ile diğer öğretmen okullarından mezun öğretmenlerin aynı statüye tabi olması görüşülmüştür. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu, çıkartılan bir yasa ile enstitülere sadece köy çocuklarının alınması uygulamasını değiştirmiştir. Böylece belediye ve kasabalardaki ilkokul mezunları da enstitülere alınmıştır. Ayrıca bu dönemde 1950 Seçimlerine yönelik olarak dini hassasiyetler gözetilerek ilkokullara din dersleri konulmuştur¹⁶³.

Günaltay, hükümeti döneminde ayrıca Köy Enstitüleri ile ilgili olarak köy eğitiminin standardının yükselmesi için bölge okullarının açılmasını önermiştir. Köy çocuklarına hem eğitim hem de zirai öğretim vermenin gerekliliğine değinmiştir.

1950 yılından sonra ise bu enstitülerde karma eğitim uygulamasına son verilmiştir.

Demokrat Parti döneminde, 27 Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı kanunla kapatılan Köy Enstitüleri yasal olarak tarihe karışmış ve İlköğretim Okulları ile

¹⁶³ Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 35-36, Mayıs-Kasım (2005), s. 280.

birleştirilmiştir¹⁶⁴. Enstitülerin kapatılma gerekçesi ise karma eğitim uygulamasının eleştiri toplaması, köylerdeki aydınlanma ile eski alışkanlıkların ortadan kalkması ve enstitü yayınları ile yapılan komünizm propagandası iddiaları olmuştur¹⁶⁵.

2.8.2. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Halk Evlerine Yönelik Yapılan Düzenlemeler

1931 yılında Türk Ocakları kendini feshederken bütün mal varlığı CHP'ye devredilmiştir. 10-18 Mayıs 1931 tarihlerinde toplanan CHP'nin III. Büyük Kongresi'nin en önemli gündem maddesi kapatılan ocakların yerini doldurabilecek bir kurum oluşturulması gerekliliği olmuştur. Bu anlamda yapılan çalışmalar sonucu düzenli eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanında halk eğitimini de düzenleyebilmek, inkılapları, altı ilkeyi halka anlatmak ve halk-devlet bütünleşmesini sağlayabilmek amaçlı halkevleri açılması kararlaştırılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar sonucunda 19 Şubat 1932 tarihinde ilk aşamada 14 il olmak üzere halkevleri açılmıştır¹⁶⁶. Zamanla sayıları artan halkevleri Dil-Tarih-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İhtimai (Sosyal) Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayım, Köycülük, Müzecilik ve Sergileme olmak üzere birçok alanda faaliyet vermiştir¹⁶⁷.

1932-1951 yılları arasında faaliyette bulunan halkevlerinin çalışma hızını engelleyen en önemli gelişme ise II. Dünya Savaşı nedeniyle ülkede ekonomik tedbirlere ağırlık verilmesi olmuştur.

Çok partili hayata geçişin ilk adımı olarak 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi, 1946 yılında ise Demokrat Parti kurulmuştur. Demokrat Parti'nin muhalefet partisi olarak Meclise girmesi ile halkevleri eleştirilerin odağında yer almıştır. Çünkü halkevleri CHP'nin kuruluşu olarak görülüyordu.

1949 yılında yeniden açılan Türk Ocakları, halk evlerine devredilen mal varlıklarını geri istemiştir. Maddi yardımları ciddi olarak azalan halkevleri, 14 Mayıs

¹⁶⁴ Ziyet Bahadır, *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi*, (Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 1994, s. 57, 61, 69, 70, 72.

¹⁶⁵ Aysal, s. 278.

¹⁶⁶ Yavuz Özdemir-Elif Aktaş, "Halkevleri (1932'den 1951'e)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, (2011), s. 244-248.

¹⁶⁷ Aşçı, s. 138-139.

1950 Seçimleri ile iktidar DP'ye devredilmiştir. DP döneminde, 8 Ağustos 1951 tarihinde halkevleri kapatılmıştır¹⁶⁸.

Günaltay, hükümeti döneminde 1950 Seçim çalışmaları kapsamında gerek temaslarda bulunmak gerekse halka brifing vermek amaçlı İzmir, Manisa ve Denizli Halkevlerine gitmiştir¹⁶⁹. Cumhurbaşkanı İnönü ise 1949-1950 arası dönemde Zonguldak, Tokat, Erzurum, Adana ve Bursa halkevlerini ziyaret ederek halka hitap ederek, seçim çalışmalarını anlatmıştır¹⁷⁰.

2.8.3. Şemseddin Günaltay'ın Eğitim Politikası

Ord. Prof. Dr. Mehmed Şemseddin Günaltay'ın eğitime verdiği öneme bakılacak olunursa ilk olarak bu alanda kaleme aldığı birçok kitaptan¹⁷¹ ve Türk Tarih Kurumu'ndaki faaliyetlerinden de anlamak mümkündür. Aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ders veren Günaltay'ın akademik kimliği döneminin eğitim icraatlarına da olumlu yansımıştır.

Günaltay, eğitimi bir insanlık sorunu olarak görerek insanı eğitimle birlikte düşünmemiz gerektiğini vurgulamıştır. Eğitim tarihini bireyin akli ve hissiyle bütün olarak ele alarak eğitimin insanın bu bütünlüğünü tamamlayan bir parça olarak görmüştür. İnsanın tek bir yönüyle değerlendirilmeye çalışılmasının yanlış olduğunu belirtmiştir. Bu noktada eğitim biliminin insanı ilgilendiren diğer bilimlerle olan alışverişinin bireye katkılarını ve insanın eğitim ile akli ve fikri olarak refaha ulaşacağını düşünmektedir. Ayrıca Günaltay, gerek örgün gerekse yaygın eğitimin iyileştirilmesi noktasında alınacak tedbirleri belirtirken din eğitiminin de gerekli olduğunu düşünmektedir¹⁷².

¹⁶⁸ Özdemir, Aktaş, s. 256,258,259,260.

¹⁶⁹ BCA, 030.01.12.72.9-030.01.12.72.8.1-030.01.12.72.10.1.

¹⁷⁰ İlhan Turan, *İsmet İnönü, Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944-1950*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2003, s. 269, 275, 277, 404, 433.

¹⁷¹ Günaltay, 30'dan fazla eser kaleme almıştır. Bunlardan eğitimle alakalı bazı kitapları şunlardır: *İslam'da Tarih ve Müverrihler*, *Tarih-i Edyan*, *Mufasssal Türk Tarihi*, *İslam Tarihi*, *İslam Dini Tarihi*, *Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri*, *Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi*, *Tarih Lise 1*. Ayrıca *Sebil'ür-Reşad*, *Sırat-ı Müstakim*, *İslam Mecmuası*, *Belleten* ve *Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi dergilerinde* de birçok makale kaleme almıştır. Bkz. Necmi Uyanık, "Modernist-İslamcı Bir Aydın Olarak M.Şemseddin (Günaltay) ve Eğitim Kurumlarına Bakışı (1883-1961)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, Konya (1998), s. 218.

¹⁷² Muhammed Şevki Aydın, "Mehmed Şemseddin Günaltay'ın Eğitim Anlayışı", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, S. 5, (1988), s. 248-249.

Günaltay, gelecek neslin eğitim ve öğretimini sağlam temellere dayandırması için izlenecek yolları ise şöyle sıralamıştır:

“1-Eski yanlış tesirlerden kurtararak, iradi bir kuvvetle nesli faal hayata hazırlamak,

2-Pedagojinin en yeni esasları aile terbiyesi ile birlikte öğretilmelidir.

3-Verilecek eğitimle çocuğun fikri temayüllerinin gelişmesini sağlamak,

4-Ahlaki esaslar mutlak öğretilmelidir.

5-Programlar düzenli olmalı.

6-Usul (metod) bilen muallimler gereklidir.

7-Eğitim ve öğretimde mutlaka bir hedef ve mefkûre gözetilmelidir.

8-İradi terbiyenin yanında pratik talim de yapılmalıdır.

9-Korkmadan teşebbüs yolu öğretilmelidir.

10-Verimli bir çalışma gereklidir.

11-Eğitimde milletin sosyal tarzı göz önünde bulundurulmalıdır.

12-Eğitimde unvan değil, vazife ön planda olmalıdır”¹⁷³.

Günaltay’ın Başbakanlığı öncesi eğitime verdiği önem yukarıdaki gibi olduğuna göre, başbakanlığı dönemi eğitim politikası ve icraatlarına bakıldığında ise; bunlar üç başlık altında toplanabilir: ilkokullarda din derslerinin konulması, imam-hatip kurslarının ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin açılmasıdır¹⁷⁴.

Günaltay Hükümeti’nin eğitim alanındaki önemli bir faaliyeti de Meclis’te görüşülerek 23 Mart 1950 tarihinde kabul edilen 5632 sayılı kanun ile Ankara’da Milli Kütüphane’nin kurulmasıdır¹⁷⁵.

¹⁷³ Uyanık, s.231.

¹⁷⁴ Metin Heper, *İsmet İnönü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 181; Yaşar Özüçetin, *Mehmet Şemsettin Günaltay’ın Hayatı İlmî, İdari, Siyasi Faaliyetleri*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, s. 72.

¹⁷⁵ Filiz Meşeci Giorgetti-Betül Batır, “İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları”, <http://www.academia.edu>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2018.

2.8.4. İlkokullarda Din Derslerinin Konulması

Din eğitimi anlamındaki ilk icraatın ilkokullarda din dersleri konulması olduğunu söyleyebiliriz. Hasan Saka Hükümeti'nin 3 Ocak 1949 tarihli meclis toplantısında Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu¹⁷⁶, ilkokullarda okutulacak din derslerinin zamanının henüz belirlenmediğini, bu derslerin program içeriklerini okulların hazırlayacağını belirtmiştir¹⁷⁷.

Bu eğitim politikası kapsamında Günaltay Hükümeti döneminde dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu, ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına din bilgisi dersleri konulması ile ilgili genelgeyi valilere göndermiştir.

Genelge, eğitimin 15 Şubat 1949'da başlamasını, din dersi alınıp alınmamasının velinin isteği doğrultusunda olacağını, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun onayladığı kitaplarla eğitim verilmesi gerektiğini içermektedir.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu, ilkokullarda ihtiyari olarak gösterilecek din dersleri hakkında valiliklere aşağıdaki tamimi göndermiştir. Genelgenin içeriğine bakacak olursak;

“15 Şubat 1949 tarihinden itibaren ilkokullarında ihtiyari olarak din dersleri gösterilecektir. Mevzunun hassasiyeti dolayısıyla aşağıda işaret ettiğim cihetleri göz önünde bulundurarak bu derslerin tatbikatı ile bizzat alakadar olmanızı rica ederim.

1-Anayasamızla teyit olunan vicdan hürriyetinin tabii bir icabı olarak vatandaşlarına çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için imkân hazırlanması gerekli bulunmuş ve Müslüman Türk çocuklarına din derslerinin okul dersanelerinde ve her okulun kendi öğretmenleri tarafından okutulması uygun görülmüştür. Ancak bu dersler programda mevcut ders saatleri sayısını azaltmamak kaydıyla ve mahallin şartlarına göre çocukların devamını mümkün kılacak saatlerde gösterilecektir.

¹⁷⁶ Hasan Tahsin Banguoğlu: 10 Haziran 1948-22 Mayıs 1950 tarihleri arasında hem II. Hasan Saka hem de Şemseddin Günaltay hükümetleri döneminde Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. İmam-hatip kursları ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılması döneminde eğitim adına yaptığı önemli icraatlardandır. Bkz. İlker Dere, “Tek Parti Döneminde Din Eğitiminin Yolunu Açan Bakan: Hasan Tahsin Banguoğlu”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 35, (2016), s.185-186.

¹⁷⁷ Ayın Tarihi, 3 Ocak 1949.

2-Laik bir devlet olan Cumhuriyetimizin öğretim müesseselerince hiçbir din ve mezhebe ait bilgilerin mecburi olarak öğretilmesi bahis mevzuu olamaz. Bu itibarla din derslerinin ihtiyari olması esastır. Hiçbir öğrenci ve öğretmen bu dersleri okumak ve okutmak hususunda zorlanmayacaktır. Din derslerinin sınıf geçme durumu ile ilgisi olmayacaktır.

3-Din dersleri ilkokulların 4 ve 5. sınıflarında haftada ikişer saat olmak üzere gösterilecektir. Bu derslerin Diyanet İşleri Başkanının reisliğinde toplanan özel komisyonca hazırlanmış ve Talim ve Terbiye Heyetince tatbiki uygun görülmüş olan müfredat programına bağlı olarak gönderiyorum. Başlangıç olmak üzere bu yıl programın birinci kısmı ilkokulların 4 ve 5. sınıflarında aynı anda okutulacaktır.

4-Öğrenci velileri çocuklarının din derslerine devamını arzu ettiklerini yazılı olarak okul idarelerine bildireceklerdir. Öğretmenler bu öğrencilerin derslere devamını kontrol edecekler ve devamsızlık halinde velilerini haberdar edeceklerdir. Bundan böyle okula yeniden kaydolacak öğrencilerin velileri, çocuklarının din derslerine devam edip etmeyeceğini beyan edeceklerdir.

5-Derslerde Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanıp Başkanın reisliğinde toplanan öneri komisyonca incelendikten sonra Talim ve Terbiye Heyetince okullarda ihtiyari olarak okutulması uygun görülen “Din Dersleri” adlı kitap okutulacaktır. Bir nüshasını birlikte sunduğum bu kitap okullara gönderilmiştir. Bundan böyle de Talim ve Terbiye Heyetince okutulması uygun görülecek kitaplar da din derslerinde okutulabilecektir.

6-Düşünce, inanış veya mezhep ayrılıkları dolayısıyla çocuklarını din derslerine göndermeyen ailelerle gönderenler arasında veya bu derslere devam eden çocuklarla etmeyenler arasında yersiz münakaşalara ve kırgınlıklara yer verilmeyecektir.

7-İlk dereceli Türk özel okullarında din dersleri yukarıda açıklanan şekilde gösterilecektir. Azınlık okullarında din derslerinin, usulüne göre tanzim edildikleri şekilde devam olunacaktır”¹⁷⁸.

¹⁷⁸ Akşam Gazetesi, 1 Şubat 1949.

Din derslerinin kaynak ders kitaplarının hazırlanma süreci ve içeriğinin düzenlenmesi gibi konularda birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan “Müslüman Çocuğun Kitabı” ilk din dersi kitabı olarak düşünülmüşse de içerik olarak alınan eleştiriler üzerine okutulmasından vazgeçilmiştir. Bunun üzerine 1949-1950 eğitim-öğretim yılının din dersi kitabı dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki¹⁷⁹ nin yazdığı “Din Dersleri”¹⁸⁰ olmuştur. Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu da din dersleri verilmesi ile ilgili yayınladığı genelgede bu ders kitabını belirtmiştir¹⁸¹.

Bu derslerin içeriğine bakacak olursak;

4.Sınıfta “Sevgi, Müslümanlık ve Ahlak”,

5.Sınıfta ise “İman ve İmanın Şartları, Allah’a Karşı Kulluk Görevlerimiz” ünitelerinden oluşmaktadır¹⁸².

1949-1950 eğitim-öğretim yılındaki veriler incelendiğinde 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin 414.447’sinden (gayrimüslim öğrenciler de bu sayıya dâhildir) sadece 5779 öğrenci bu dersleri almak istememiştir¹⁸³.

Din derslerinin verilme gerekçesi ise hükümet programında açıklanarak, din öğretiminin isteğe bağlı olmak şartıyla vatandaşın çocuğuna verilebilmesi için her

¹⁷⁹ Ahmet Hamdi Akseki: 1947 Antalya-Akseki doğumlu olan Ahmed Hamdi Akseki, 7 yaşında camide mukabele okumuştur. 14 yaşında Karamanlı Süleyman Efendi Medresesi’nde tahsiline devam etmiş, daha sonra ise Medresetü’l Mühassısında 3 yıl eğitim görerek doktora eğitimini tamamlamıştır. Daha sonra Heybeliada Mekteb-i Bahriye-i Şahane ’ye Akaid-i Diniye hocası olarak atanmıştır. Buradaki ders kitabı “Dini Dersler” 3 cilt şeklinde Sebilürreşad Kütüphanesi’nde bastırılmıştır. Medreselerin müfredat programlarını da düzenleyen Akseki, 1924 yılında Diyanet İşleri Müşavere Heyeti azalığı, 1939 yılında Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı, 1947 yılından vefatına kadar ise Diyanet İşleri Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. Bkz. <http://www.diyanet.gov.tr/tr.TR/Person/President+Detail/27/ahmet-hamdi-akseki>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2018; Hamza Aktaş, “Yavrularımıza Din Dersleri” Kitabında Ahmet Hamdi Akseki’nin Öğretim İlkeleri”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/7, Spring , Ankara, (2016), s.51. Kaleme aldığı eserlerinden bazıları şunlardır: Bilinmesi Lazım Olan Meseleler (1916), Dini Dersler (1921-1923), Ahlak Dersleri (1924), Köylüye Din Dersleri (1928), İslam (1928), İslam Dini (1933), Ramazan Armağanı, Yavrularımıza Din Dersleri (1941), Öğretmen ve Öğrencilere Yardımcı Açıklamalı Din Dersleri (1949), Din Dersleri (1949). Bkz. Abdullah Kahraman, “Zor Zamanda Yapılabileceklerin En İyisini Yapan Bir İslam Alimi: Ahmed Hamdi Akseki (1887-1951)”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 6, (2005), s. 299-300-301.

¹⁸⁰ Kerim Yavuz, “Din Eğitimi ve Öğretiminde A.Hamdi Akseki’nin Yeri”, Ahmet Hamdi Akseki (Sempozyum), Ankara, 2004, s. 68; Akşam Gazetesi, 1 Şubat 1949.

¹⁸¹ Koç, s. 60.

¹⁸² Eyüp Şimşek, “Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, (2013), s. 398.

¹⁸³ Koç, s. 59.

türlü imkânın sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca laiklik ilkesinden taviz verilmeyeceği, hurafelere izin verilmeyeceği ve dinin siyasete alet edilmesine izin verilmeyeceğine de değinilmiştir¹⁸⁴. Laiklik ilkesinden taviz verilmeyeceğini Günaltay'ın şu konuşması da teyit eder niteliktedir: *“Laik bir devletin laik meclisinde hiçbir dinin esası hakkında hiçbir ferdin konuşma hakkı yoktur. Biz burada, din kurucu bir heyet değiliz. Devletin siyasi, içtimai, idari, iktisadi ve kültürel esaslarını ve milletin müdafası vasıflarını düşünmek ve nizamlamakla mükellefiz”*¹⁸⁵.

2.8.5. İmam-Hatip Kurslarının Açılması

İmam Hatip mekteplerinin tarihçesine bakacak olursak; Cumhuriyet döneminde ilk olarak 1924 yılında dört sınıflı olarak açılan bu mekteplerin sayısı 29 idi. 1925 yılında 26, 1926 yılında 20 ve 1927 yılında ise ikiye kadar düşmüştür. 1930 yılına kadar bu şekilde eğitim-öğretime devam eden mektepler, daha sonra talebe bulamadığı için kapanmıştır¹⁸⁶.

II. Hasan Saka Hükümeti döneminde CHP Van Milletvekili İbrahim Arvas tarafından 14 Ocak 1948 tarihinde Meclise verilen *“Diyamet İşleri Başkanlığınca İmam ve Hatip ve Vaiz Okulları Açılması ve Üniversitede İlahiyat Fakültesi Kurulması”* hakkında kanun teklifi ile imam hatip mekteplerinin ve ilahiyat fakültesinin açılması istenmiştir¹⁸⁷. Bu kanun teklifini görüşmek üzere 10 Şubat 1948 tarihinde bir komisyon oluşturulmuştur. İmam hatip kurslarının açılması kararı alınarak 30 Aralık 1948 tarihinde bu kursların programları da belirlenmiştir. Bu kursların faaliyete geçmesi ise Günaltay Hükümeti döneminde olmuştur¹⁸⁸. Konya Milletvekili Fatin Gökmen ve 16 arkadaşı ise 2 Şubat 1948 tarihinde *“Diyamet İşleri Başkanlığınca İmam, Hatip ve Vaiz okulları açılmasına ve hayrat hademesinin Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmesine dair”* kanun teklifi vermiştir¹⁸⁹. CHP, din

¹⁸⁴ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 15, s. 162-164; Birgül Bozkurt, “Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte CHP ve Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1946-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, IX/ 20-21, Bahar-Güz, (2010), s. 221.

¹⁸⁵ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 16/2, s. 451.

¹⁸⁶ Ayın Tarihi, 3 Ocak 1949.

¹⁸⁷ TBMM Zabıt Cerideleri, D.8, C.9, s. 22-23.

¹⁸⁸ Doğan Duman, “1950 Seçimleri Öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Politik Bir Manevrası Olarak İmam Hatip Kursları”, *Belgi Dergisi*, S.10, Yaz, (2015), s. 1354.

¹⁸⁹ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 10, s. 3; H. Seçkin Çelik, “Gerçek Doxa’ya Karşı: İnönü Dönemindeki Laikliğe İlişkin Politikaların Yeniden Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu 2017 Özel Sayısı, s. 147.

eğitimi alanındaki politikalarına ağırlık vererek bu alandaki çalışmaları hızlandırmıştır.

Daha sonra İmam Hatip Okulları'na dđnüşecek olan İmam-Hatip Kursları, şubat 1949 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı İlkđđretim Genel Mđdrlđđđ bđnyesinde İstanbul, Ankara, Seyhan (Adana), Erzurum ve Diyarbakır illerinde açılmıştır. Bu kurslara İstanbul'da 14, Ankara'da ise 6 kişi kayıt olmuřtur¹⁹⁰. CHP Van Milletvekili İbrahim Arvas bu kurslara rağbetin az olmasının nedenini derslerin hafta sonu ya da tatil gđnlerine denk gelmesine ve imam hatiplerin aldığı ücretin az olduğuna bađlamıřtır¹⁹¹. Kursların mđfredatı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından hazırlanarak, İl Milli Eğitim Mđdrlđđlerine gđnderilmiřtir¹⁹². Daha sonra ise bu kursların sayısı artırılarak Konya, Kastamonu, Bursa, Trabzon, Isparta, Afyon ve Urfa'da da açılmıştır. Kurslardaki dersler ise; Kur'an-ı Kerim, Hadis, Tefsir, Akaid, İbadet, Ahlak, Hutbe, Tđrke, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Sağlık Bilgisinden oluşuyordu. Fıkıh ise bu dersler arasında yer almamıřtır¹⁹³. Bir gđn içerisinde sadece sabah olmak üzere 4 ders okutulmuřtur¹⁹⁴. Ahmet Hamdi Akseki'nin "İslam Dini" adlı kitabı bu kurslarda ders kitabı olarak okutulmuřtur¹⁹⁵. Kurslara hafız olarak başlayan đđrenciler olduğu gibi Kur'an-ı Kerim bilmeyen đđrenciler de kayıt olmuştur. Kurslarda gđrevli đđretmenlerin¹⁹⁶ aylık maaşı 200 liraydı. 1949 yılı Mart ayının sonunda bu kursların ülke genelindeki sayısı 12 olmuştur. 1949 yılının sonunda 50 kişi bu kurslardan mezun olmuştur. Bu mezunlardan sonra kursun bir yıl olan eğitim-đđretim sđresi iki yıla ıkarılmıřtır¹⁹⁷.

¹⁹⁰ Ayın Tarihi, 3 Ocak 1949.

¹⁹¹ Ayın Tarihi, 3 Ocak 1949.

¹⁹² Ayın Tarihi, 3 Ocak 1949; A. ağlar Deniz, "Tek Parti Dđneminde Devrimsel bir Ric'at olarak Dini Açılımlar: İmam-Hatip Kursları Orneği", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/3, (2014), s.104.

¹⁹³ Gđnaltay Fıkıh dersinin mđfredatta yer almamasına ilişkin "Biz zaten fıkıhı kaldırdık, bizim hayata dair bđtđn kanunlarımızı Meclis yapar" açıklamasında bulunmuştur. Bkz. Deniz, s. 107.

¹⁹⁴ Akşam Gazetesi, 16 Ocak 1949.

¹⁹⁵ Yavuz, s. 68.

¹⁹⁶ Bu kurslarda ders vermek üzere Kilisli Rıfat, Celaledin ktem ve Zekai Konrpa tayin olunmuştur. Bkz. Akşam Gazetesi, 16 Ocak 1949.

¹⁹⁷ Duman, s.1355-1356.

2.8.6. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Açılması

Cumhuriyet döneminde ilk açılan İlahiyat Fakültesi 21 Nisan 1924 tarihinde İstanbul Darülfünun'da açılmıştır. Eğitim-öğretim süresi 3 yıl olan bu fakülte 1938 yılına kadar eğitim vermiştir. Günaltay, bu fakültede İslâm Dini Tarihi ve Metafizik derslerinin hocalığını yapmıştır¹⁹⁸. Daha sonra ise CHP iktidarında bu anlamda yapılan çalışmalar ışığında Günaltay döneminde Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi açılacaktır. Günaltay, din esaslarının devlet tarafından değil, İlahiyat Fakültesinde yetişecek gençler tarafından belirlenmesi kanaatindeydi. Bu amaçla 4 Haziran 1949 tarihinde İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasını kapsayan kanun değiştirilerek, bu fakültenin açılmasına zemin oluşturulmuştur¹⁹⁹. Günaltay Hükümeti dönemi eğitim politikasının temelini teşkil eden Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 21 Kasım 1949 tarihinde açılmıştır²⁰⁰. Bu fakülte ilk aşamada 85 öğrenci ile eğitime başlamıştır. İlk kurulduğu sırada eğitim-öğretim süresi 4 yıl olarak belirlenen ve sadece genel lise mezunu öğrencileri kabul eden fakülte, 1971-1972 eğitim-öğretim yılında tüm lise ve meslek lisesi mezunlarını kabul etmiştir. Ayrıca fakülte bu tarihten itibaren eğitim kalitesini artırmak amacıyla öğretim süresini 5 yıl olarak belirlemiştir. İlahiyat Fakültesi'nin 1949-1950 yılı eğitim-öğretimi ders programına bakacak olursak; Arapça, Farsça, Yabancı Dil (İngilizce, Fransızca, Almanca), Sosyoloji, Mantık ve İlimler Felsefesi, İslam Dini ve Mezhepler Tarihi, İslam Sanatı Tarihi ve Mukayeseli Dinler Tarihi dersleri müfredatta yer almıştır²⁰¹.

Günaltay'ın Ankara İlahiyat Fakültesi'ni açmasındaki amaç dinin özünden uzaklaşması ve bu öze dönmeyi bu fakültedeki eğitimle sağlayabilmektir. Diğer bir etken ise içtihadı tam anlamıyla uygulamaya koyabilmek adına İlahiyat Fakültesi'ndeki eğitimin temel oluşturacağı düşüncesiydi²⁰². Bu durum Günaltay'ın,

¹⁹⁸ Mustafa Öcal, "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S.1, C.1, (1986), s.113-114; Münir Koştaş, <http://dergiler.ankara.edu.tr> s. 7, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2018.

¹⁹⁹ Ensar Yılmaz, "1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları", <http://iibfdergi.bartın.edu.tr/wp-content/uploads/2016/07/Ensar-Yilmaz-1950-Seçimlerinin-Önemi-Öne-Çıkan-Özellikleri-ve-Siyasal-Sonuçları-31-45.pdf>, s.33, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2018; Murat Karataş, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Siyasal İktidar Anlayışı (1946-1950)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.29, s.518.

²⁰⁰ Öcal, s.116-117.

²⁰¹ Münir Koştaş, <http://dergiler.ankara.edu.tr>, s. 11, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2018.

²⁰² İbrahim Ethem Aydın, "Şemseddin Günaltay'ın Hayatı, Eserleri ve Dini Islah Düşüncesi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.5, (2002), s.167.

döneminin din eğitimi politikalarını yönlendiren önemli bir siyasetçi olduğunun göstergesidir²⁰³.

Günaltay, 8 Haziran 1949 tarihinde CHP'nin din konusundaki tutumuna ilişkin Meclis konuşmasında ise: *“İlk mekteplerde din dersleri okutturmaya başlayan hükümetin başkanıyım. Bu memlekette Müslümanlara namazlarını öğretmek, ölülerini yıkamak için imam-hatip kursları açan bir hükümetin başkanıyım. Bu memlekette, Müslümanlığın yüksek esaslarını öğrenmek için İlahiyat Fakültesi açan bir hükümetin başkanıyım... Bana kimse Müslümanlığa kasteden adam diye hitap edemez; ben bilerek inanan Müslümanım”*²⁰⁴ demiştir.

2.9. Şemseddin Günaltay Hükümeti'nin Eğitim Dışındaki Din Politikaları

Günaltay Hükümeti'nin dinle ilgili diğer bir hamlesi de bu dönemde türbelerin tekrar ziyarete açılmasıdır. Türbelerin kapatılması ile ilgili 677 sayılı kanunun 1.maddesi bu dönemde yeniden düzenlenmiştir. 1. Madde; Tekke ve zaviyelerle türbelerin seddine ve türbedarlıklarla birtakım unvanların menî ve ilgasını içermektedir²⁰⁵. Bu maddeye eklenen fıkra ise şöyledir: *“Türbelerden Türk büyüklerine ait olanlarla büyük sanat değeri bulunanlar Milli Eğitim Bakanlığınca umuma açılabilir. Buralara bakım için gerekli memur ve hizmetliler tayin edilir. Açılacak türbelerin listesi Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanır ve Bakanlar Kurulunca tasvip olunur”*²⁰⁶.

Bu düzenlemeye göre türbeler, MEB tarafından tekrar açılacaktı. Bu dönemde hangi türbelerin açılacağı oluşturulacak bir ilim heyetinin kararı ile MEB tarafından Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur. Ayrıca ziyarete açılacak bu türbelerde hangi Türk büyüklerinin ziyarete açılacağı milletvekilleri arasında tartışılmıştır. Bu tartışmalar üzerine söz alan Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu konuya şöyle açıklık getirmiştir: *“Sayın arkadaşlar; takdir buyurursunuz ki bu kanuna bir liste eklemek mümkün değildir. Bunu bir ilim heyeti yapacaktır. Bu listeyi tatbiki*

²⁰³ Zeynep Özcan, *İnönü Dönemi Dini Hayat*, Dem Yayıncılık, İstanbul 2015, s.133.

²⁰⁴ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 20, s. 596; Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000, s. 302; Kocabaş, s. 543-544; İlhami Ayrancı, “M. Şemseddin Günaltay'ın Fikirlerinde Meydana Gelen Değişiklikler”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7,7, (2015), s.153.

²⁰⁵ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 25, s. 36.

²⁰⁶ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 25, s. 36.

koymak salahiyetini hükümetinize vermiş oluyorsunuz. Takdir evvela bir ilim heyetine, sonra da Hükümetinize ait olacaktır. Onun için, biz, sadece, Türk büyükleri demekle iktifa ettik". Banguoğlu bu sözlerine ilave olarak; bu çalışmalar doğrultusunda Türk Tarih Kurumu'ndan da yardım alacaklarını ve bu türbelerde hurafelere yer verilmeyeceğini de belirtmiştir. Herhangi bir şeriatçılık odağı halinde de bu türbeleri kapatma yetkisine sahip olduklarının da altını çizmiştir. Bu kanun Meclisteki oylamada kabul edilerek 1 Mart 1950 tarihinde çıkarılmıştır²⁰⁷. Türbelerin yeniden ziyarete açılması seçim öncesi halkın dini hassasiyetlerini gözeterek yürütülen politika gereğidir²⁰⁸.

2.10. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi Sağlık Alanındaki Gelişmeler

2.10.1. Beşinci Patoloji Kongresi (14 Mayıs 1949)

1912 ve 1931 yıllarında Paris'te ilk toplantılarını yapan Patoloji Kongresi, 1936 yılında Atina'da ve 1939'da ise Roma'da benzer kongrelerini yapmıştır. Bu kongreler tıp, baytarlık ve nebatî alanlarında bilim insanlarının yürüttüğü ortak çalışmaların sentezlendiği toplantıları içermektedir.

Beşinci kongrenin toplanma yeri olarak ise Türkiye seçilmiştir. Uluslararası Beşinci Mukayeseli Patoloji Kongresi, 14 Mayıs 1949 tarihinde Yıldız Sarayı merasim dairesinde gerçekleşmiştir²⁰⁹. Günaltay, kongrenin Türkiye'de yapılmasından duyduğu memnuniyeti belirterek kongrenin açılış konuşmasına başlamıştır: *"Muhtelif milletlere mensup yüksek ilim adamlarının insanlığın hayır ve saadeti yolundaki müşterek gayretlerinin birleşmesine imkân veren bu gibi kongreler, yalnız ilmi verimleri bakımından değil, birbirlerinden uzak bölgelerde yaşayan milletleri yaklaştırmak, birbirlerine tanıtmak ve karşılıklı sevgi ve emniyet havası içinde hepsini insanlık camiasında kaynaştırmak imkânlarını sağlaması itibarıyla de çok faydalı ve lüzumludur.*

Hayati varlıkları tehdit eden türlü hastalıkları mukayeseli bir surette incelemenin feyizli neticeleri, tababet sahasında olduğu kadar ziraat alanında da büyük terakkilere, önemli keşiflere yol açmış ve açmaktadır. Bu parlak başarıları

²⁰⁷ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C.25, s. 36-38.

²⁰⁸ Rıfıkı Salim Burçak, *Son On Yılın Anıları 1950-1960*, Nuroi Matbaacılık, Ankara 1998, s. 40.

²⁰⁹ Zafer Gazetesi, 14 Mayıs 1949; Tan Gazetesi, 14 Mayıs 1949.

yaratanların temsilcileri olarak hepinize derin hürmetlerimi sunmakla büyük bir zevk duymaktayım.

Takdir buyuracağınız gibi insanlığı büyük ıztıraplar içinde kıvrandıran amiller, yalnız cismani hastalıklar değildir. Türlü sebepler ve sarsıntılar yüzünden bugün buhranlar içinde çarpınan beşeriyetin huzur ve tam bir sıhhata kavuşması için içtimai ve ahlaki hastalıkların da önlenmesi, bunların tedavileri çarelerinin aranması yolunda alakalı bilgilerin işbirliği etmelerine büyük bir ihtiyaç vardır” sözleriyle kongreyi ve bilimin aydınlatıcı etkisini değerlendiren Günaltay, tecrübe ve karşılaştırma sayesinde ilmin kat ettiği yola değinmiştir. Ayrıca ilmin manevi buhranlara da çözüm bulabileceğini belirterek, konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir: *“Muhterem Delegeler, bu kongrede bir daha karşılaşacak olan geniş bilgi ve tecrübelerinizin feyizli sonuçlar vermesini dilerken yüksek şahsiyetlerinizi ve temsil ettiğiniz memleketleri, Türk Milleti ve Cumhuriyeti Hükümeti adına selamlıyarak Beşinci Patoloji Kompare Kongresini açıyorum”* demiştir²¹⁰.

Kongrenin devam eden öğleden sonraki oturumunda tıp, baytarlık ve nebati şubeleri olmak üzere üç çalışma odası oluşturulmuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Kemali Bayizit’in verdiği yemekle kongre sona ermiştir²¹¹.

2.10.2. İşçi Hastanesi’nin Açılışı

5 Şubat 1949 tarihinde İstanbul-Nişantaşı’nda 60-70 yataklı, modern bir şekilde dizayn edilmiş bir işçi hastanesi hizmete açılmıştır. Hastanenin birinci katında hariciye, ikinci katında ise dâhiliye bölümü yer almaktadır. İşçi Sigortaları Kurumu Genel Müdürü Cemal Kiper, hastanenin başhekimi Opr. Sırrı Alıçlı ve İşçi Yönetim Kurulu Üyesi Rahmi Alp’in açılışında hazır bulunduğu hastanenin en önemli özelliği hastalardan para alınmayacak olmasıdır. Bu hastaneden sigortalı işçiler, müstahdemler ve aileleri faydalanabilecektir.

Bu hastaneye kabul edilecek hastalar ise; iş kazasına uğrayanlar, meslek hastalığı olanlar ve gebe kadınlardır²¹². Bu hastaneden sadece işçi sınıfı ve ailesinin

²¹⁰ *Başbakan Prof. Şemseddin Günaltay’ın Nutku*, 5 Congres International De Pathologie Comparee, Kader Basımevi, İstanbul 1949, s.3-4.

²¹¹ *Ayın Tarihi*, 16 Mayıs 1949.

²¹² *Akşam Gazetesi*, 5 Şubat 1949.

faydalanacak olması, hükümetin ihtiyaç sahibi kesime yönelik yaptığı önemli bir yatırım olmuştur.

2.10.3. Ankara Doğum ve Çocuk Evi'nin Açılışı

Ankara Doğum ve Çocuk Evi, 3 Mart 1949 tarihinde Başbakan Şemseddin Günaltay, Meclis Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, Trabzon Milletvekili Hasan Saka, milletvekilleri, Ankara Valisi, Belediye Başkanı, Emniyet Müdürü, Ankara Tıp Tesislerinin profesör ve idarecileri, doktorların katılımı ile hizmete açılmıştır. İstiklal Marşı okunarak başlayan tören, Sağlık Bakanı Kemali Bayizit'in açılış konuşması ile devam etmiştir. Daha sonra Hastane Başhekimi Zekai Tahir Burak da söz alarak böyle bir hizmetin sunulmasındaki katkılarından dolayı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye teşekkür etmiştir. Bu hastane 300 oda, 250 yatak ve üç ameliyathane kapasitelidir²¹³.

2.10.4. Ankara Çocuk Hastanesi'nin Açılışı

10 Nisan 1950 tarihinde Ankara Işıklar Caddesi'nde saat 11.00 itibariyle Ankara Çocuk Hastanesi açılmıştır. Açılış törenine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Kemali Bayizit, Kızılay Genel Başkanı Ali Rama Tarhan, Bilecik Milletvekili Memduh Şevket Esenal, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı çalışanları, belediye başkanı, askeri ve sivil doktorlar katılmıştır²¹⁴.

Ayrıca Günaltay Hükümeti döneminde sağlık sektörü alanında açılan diğer kurumlar da şunlardır: Gülhane Hastanesi, Harp Cerrahisi Müzesi ve Kan Verme İstasyonu'dur²¹⁵.

1950 Seçimlerinin bir yatırımı olarak açılan bu sağlık kurumları ve sağlıklıla ilgili yapılan çalışmalar, sağlıktaki aksaklıkların giderilmesi, halkın daha rahat hizmet alması ve bu alandaki eksikliklerin giderilmesi amacıyla hayata geçirilen faaliyetlerdir. Günaltay'ın sağlık gibi en temel konulardaki icraatları, bir yıllık iktidarının önemli yatırımları olmuştur.

²¹³ Ayın Tarihi, 3 Mart 1949.

²¹⁴ Ayın Tarihi, 10 Nisan 1950.

²¹⁵ Ayın Tarihi, 19 Ocak 1949.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

3.1. Truman Doktrini-Marshall Yardım Planının Şemseddin Günaltay Hükümeti'ne Yansımaları

II. Dünya Savaşı sonrası devletlerarasında barış ortamının sağlanması beklenirken, bir soğuk savaş dönemi yaşanmıştır. Bu dönemdeki süper güçler ABD ve Sovyet Rusya olmuştur. Sovyetlerin Türkiye ve Yunanistan üzerindeki baskıcı tutumu, Türkiye'den toprak ve Boğazlardan üs talebi gibi sebepler Türkiye'yi ABD'ye yaklaştırmıştır. ABD Başkanı Harry S. Truman 12 Mart 1947 tarihinde yaptığı açıklama ile Türkiye'yi her yönden destekleyeceğini belirtmiştir. Truman Doktrini olarak bilinen bu destek askeri, siyasi ve ekonomik alanları kapsıyordu. 9 Mayıs 1947 tarihindeki kongrede Truman'ın Türkiye ve Yunanistan'a yardım istekleri 22 Mayıs 1947 tarihinde kabul edilmiş ve Truman yardımları başlamıştır. Bu kapsamda 300 milyon doları Yunanistan'a, 100 milyon doları da Türkiye'ye olmak üzere 400 milyon dolarlık yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Bir sefere mahsus olarak verilen bu yardımlar daha sonra sürekli hale getirilmiştir²¹⁶. Mart 1947 tarihinde uygulanan bu yardım akabinde Haziran 1947 tarihinde de ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın teklifi ile diğer bir destek planı olan Marshall Planı faaliyete geçirilmiştir. Truman Doktrini Sovyet baskısına bir önlem amaçlı iken, Marshall Planı ise 16 Avrupa ülkesinin mali ve ekonomik yönden kalkındırılması amacını taşıyordu. Truman Doktrini ile başlayan süreç Marshall Planı ile devam etmiştir.

1949 yılından itibaren Türkiye'de ekonomik sorunların artması her alanda etkili olurken, okullarda öğrenci sayısında da azalma görülmüştür. Türkiye bu dönemde de Marshall Yardımı olsa bile yeterli olmadığı için 1950 yılına kadar ekonomide liberal politikalara yönelmiştir²¹⁷. Günaltay Hükümeti döneminde 6 Ekim 1949 tarihinde kabul edilen Karşılıklı Savunma Yasası ile Truman Doktrini ile gelen

²¹⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s. 258-259; Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 21, Haziran, (2009), s. 388-389.

²¹⁷ Filiz Meşeci Giorgetti-Betül Batır, "İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları", <http://www.academia.edu>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2018.

yardımlar değerlendirilerek Ekonomik İşbirliği İdaresi'nin kontrolüne girmiştir²¹⁸. Bu iki yardım planına da bakılacak olursa; Truman Doktrini kapsamında Türkiye'ye 1947-1951 yılları arasında 400 milyon dolarlık yardım yapılmıştır. Marshall Planı olarak ise 1948-1951 yılları arasında Türkiye'ye 3 milyon dolarlık teknik yardım yapılmıştır. Bu yardım % 60 oranında tarım alanında kullanılmıştır²¹⁹.

3.2. Avrupa Konseyi (Council of Europe) ve Şemseddin Günaltay Hükümeti

5 Mayıs 1949 tarihinde imzaya sunulmuş 3 Haziran 1949 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Konseyi Strazburg merkez olmak üzere kurulmuştur. Konsey, insan hakları, hukuk üstünlüğü ve demokrasiyi güçlendirmek ilkeleri doğrultusunda Avrupa kültürünün geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur²²⁰. Günaltay Hükümeti'nin dış politikasında önemli yer tutan Avrupa Konseyi'ne üyelik süreci, Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile entegrasyonunda önemli rol oynamıştır.

Avrupa Konseyi'nin kurulması akabinde Türkiye üyelik talebini konseye bildirmiştir. Türkiye'nin üyelik talebinin değerlendirilmesi ve Bakanlar Komitesi kararlarının neticesi Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalın'a iletilmiştir. Aynı tarihlerde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ile Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Schuman Türkiye'nin konseye katkılarından dolayı Sadak'a teşekkür etmiştir. Ayrıca bu görüşmede Türkiye-Fransa ilişkileri de detaylı olarak masaya yatırılmıştır. Necmettin Sadak, Türkiye'nin konseyin Ağustos ayındaki ilk toplantısına katılacağını, üyelik işlemlerinin de Haziran ayında tamamlanacağını belirtmiştir. 27 Temmuz 1949 tarihinde Paris'te yapılan toplantı ile üye devletlerin temsilcileri Türkiye'nin konseye kabulünü onaylamışlardır. Böylece 8 Ağustos'ta Strazburg'da yapılacak ilk toplantıya Türkiye de davet edilmiştir. Bu davet 30 Temmuz 1949 tarihinde Fransa'nın Ankara Büyükelçisi tarafından Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'a bildirilmiştir. Türkiye Konsey Genel Sekreterliği antlaşma metnini imzalamak üzere Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu'nu görevlendirmiştir. 8 Ağustos'taki toplantıda Türkiye'yi Necmettin Sadak temsil etmiştir.

²¹⁸ Mahmut Akkor, "II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrini'nin Ortaya Çıkışı", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Güz, (2017), s. 12-13.

²¹⁹ Ertem, s. 390-395.

²²⁰ "Avrupa Kongresi", http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_tr.mfa, Erişim Tarihi: 19 Aralık 2017.

13 Ekim 1949 tarihinde Başbakan Günaltay başkanlığındaki Bakanlar Kurulu toplantısında konsey statüsünün onanması ile ilgili meclise üç maddelik kanun tasarısı sunulmuştur. Bu tasarı;

“Madde 1-Avrupa Konseyi'nin kurulması hakkında 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da imzalanmış olan Statü onanmıştır.

Madde 2-Bu kanun Statüye katıldığımız 5 Ağustos 1949 tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 3-Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür” maddelerini içeriyordu.

Dışişleri Bakanlığı, kanun tasarısının gerekçesine Türkiye'nin konseye davetini kabul ettiğini de eklemiştir²²¹.

Bu kanun tasarısı Necmettin Sadak'ın da bulunduğu toplantıda görüşülerek genel kurulda görüşülmesi için meclis başkanlığına gönderilmiştir. 12 Aralık 1949 tarihinde görüşülmeye başlanan kanun tasarısı mecliste devam eden müzakereler sonunda tüm milletvekillerinin olumlu oyu ile kabul edilerek 5456 sayılı kanun ile onaylanmıştır. Bu kanun 17 Aralık 1949 tarihinde de resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir²²². Onay işlemi ve kanun kabulünden sonra 13 Nisan 1950 tarihinde Türkiye'nin üyeliği başlatılmıştır²²³.

Konsey üyelik süreci hakkında konuşan Günaltay, *“Bu işte bir başarı varsa bu, yirmi beş yıldan beri Batı dünyasına teveccüh eden Atatürk rejimine aittir”* demiştir²²⁴.

Ayrıca bu dönemde Türkiye, Avrupa'nın II. Dünya Savaşı'nın etkisinden kurtulması noktasında konseye olumlu katkılarda bulunmuştur. Bu anlamda Almanya Federal Cumhuriyeti ve Avusturya'nın konseye katılımını destekleyen bir tavır sergilemiştir. Dönemin milletvekilleri de Avrupa Konseyi Parlamento Meclisi'nde yer alarak Avrupa'nın savaş sonrası revizyonu çalışmalarına destek vermişlerdir²²⁵.

²²¹ Ali Servet Öncü-Erkan Cevizliler, “Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: “Avrupa Konseyi” ve Türkiye'nin Konseye Üyeliği Meselesi”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 7, S. 13, Kış, (2013), s. 25-26-27.

²²² Öncü, Cevizliler, s. 28-40-41.

²²³ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları*, Cilt II (1945-1990), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 309.

²²⁴ Ayın Tarihi, 15 Aralık 1949.

²²⁵ “Avrupa Kongresi”, http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_tr.mfa, Erişim Tarihi: 19 Aralık 2017.

3.3. Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi NATO (North Atlantic Treaty Organization)'ya Giriş Süreci

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı, Kanada ve Batı Birliği ülkelerinin büyükelçilikleri arasında 6 Temmuz 1948 tarihinde Kuzey Atlantik Pakti Görüşmeleri başlamıştır. 15 Mart 1949 tarihinde Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz de bu görüşmelere dâhil olmuştur. 4 Nisan 1949 tarihinde 12 devlet NATO (North Atlantic Treaty Organization) diğer adıyla Kuzey Atlantik İttifakı'nı kurmuştur. İttifakı içeren antlaşma ise 24 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması²²⁶ devletlerarası bir savunma birliği meydana getirmiştir. Bu savunma birliği ile ABD, Monroe Doktrini ile çekildiği kabuğundan çıkarken, Almanya da Avrupa güvenliğini tehdit etmeyecek şekilde bir silahsızlanma biçimini kabul etmiş oluyordu²²⁷. Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, Birleşik Krallık ve ABD, NATO'nun kurucu 12 ülkesidir.

NATO, devletlerarası askeri ittifakın yanısıra ekonomik, sosyal ve siyasi müttefikliği de kapsayan bir kuruluştur²²⁸.

II. Dünya Savaşı sonrası değişen dünya düzeninde yerini korumak isteyen Türkiye, Batılı devletlerin yer aldığı kuruluşlara yönelmiştir.

Hasan Saka Hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Amerika ile olan müttefikliği resmiyete dökmek istemişse de ABD'den olumlu yanıt alamamıştır. Bu anlamda Sadak'ın girişimleri devam etmiş ve ABD Dışişleri Bakanı Acheson ile görüşmüştür. Türk hükümet temsilcilerinin bu temasları da sonuçsuz kalmıştır²²⁹.

Dışişleri Bakanı Sadak, Amerika'daki temasları hakkında basına demeç vermiştir. Sadak demecinde, Amerika'daki Birleşmiş Milletler Toplantısı'ndan geldiğini, ABD merkezini ziyaret eden ilk Türk Dışişleri Bakanı olduğunu ve

²²⁶ Süleyman Ekici-Abdulkadir Baharçiçek, "NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri", *Birey ve Toplum Dergisi*, Bahar, C.6, S.11, (2016), s. 156; Düstur, Ter. III, C.31, s. 198. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Soysal, s. 309.

²²⁷ Ayhan Kamel, *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2014, s. 92.

²²⁸ Abbas Balcı, *Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci ve Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı 2017, s. 55.

²²⁹ Balcı, s. 57-58-59.

Amerika Dışışleri Bakanı Mister Acheson tarafından çok iyi karşılandığını anlatmıştır. Ayrıca Başkan Truman ile de görüşüğünü ve bu görüşmenin Türk-ABD ilişkilerine olumlu yansiyacağını da sözlerine eklemiştir. Bakan Sadak, daha sonra ABD ziyareti ile ilgili basının sorularını yanıtlamıştır. Bakana gelen Atlantik Paktı ile ilgili gelen sorular şu yöndeydi: *“Atlantik Paktı hakkında hiçbir görüşme oldu mu?”*

Bakan Sadak: *“Mister Acheson’la hiçbir pakt görüşmedim ve Vaşingtona böyle bir niyetle gitmiş değildim. Atlantik Paktı hakkındaki görüşlerimizi muhafaza ediyoruz. Amerika’da her yerde önüme kırk kadar gazeteci ve fotoğrafçı çıktı ve her biri soru sordu hepsine elimden gelen cevabı verdim, ne yazdıklarını görmedim ve bilmiyorum. Ben de Amerikalılar gibi gazetelerde atfen çıkan beyanatın mesuliyetini kabul etmediğimi söyledim”* sözleri ile cevaplamıştır²³⁰.

ABD, Yunanistan ve Türkiye’nin de yer aldığı bir Akdeniz Paktı’ndan yanaydı. İngiltere ise kendi kontrolünde Türkiye’nin de yer aldığı bir Ortadoğu Komutanlığı kurulması taraftarıydı. Tüm bu etkenler NATO’ya üyelik başvurularının olumsuz sonuçlanma nedenlerindedir²³¹.

Günaltay Hükümeti’nin iktidara gelmesiyle bu konu gündemdeki yerini korumuştur. Kamuoyunun bu süreç ile ilgili olumsuz eleştirileri artarak devam etmiştir.

Tan Gazetesi Muhabiri Ali Naci Karacan, 30 Nisan 1949 tarihinde Başbakan Günaltay ile görüşme talebinde bulunarak NATO’ya üyelik süreci ile ilgili şu soruyu yöneltmiştir: *“-Atlantik Pakta girilmedi. Bir Akdeniz Paktı da şimdilik mevzuu bahis olmadığı anlaşıldı. O halde bizim kati dış politika istikametimizi ve dış politikada bugün hangi vaziyette bulunduğumuz gerçeğini kavramak için şu iki cepheli suali sormama müsaade buyurunuz: Amerika ile bağlılığımızın-şifahi dostluk sözleri ve yardım malzemesi haricinde- herhangi bir maddi teminatı var mıdır?”*

²³⁰ Ayın Tarihi, Mayıs 1949.

²³¹ Mahmut Aslan, *ABD’nin İkinci Dünya Savaşı Sonrası Uyguladığı Dış Politikası’nın Türkiye’ye Etkileri (1945-1952)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s. 84.

Türkiye Dışişleri Bakanının memleketten hareket günü ile avdet günü arasında geçen müddet zarfında bu sahada, ileri bir adım atılmış mıdır?”

Günaltay'ın Muhabir Karacan'a cevabı ise : *“Atlantik Paktına girmek mevzuunda biz bidayetten beri pek hevesli davranmadık, mutlaka Atlantik Paktına girelim diye bir teşebbüste bulunmadık. Çünkü böyle bir pakta girmenin bizim için ameli bir faydası yoktu. Başka bir pakt yapmak da bugün için mümkün değildir. Bununla beraber, bugünkü vaziyetimiz, böyle bir pakt içinde bulunmaktan daha sağlamdır. Bize birtakım faydasız mükellefiyetler yükliyecek bir pakt içine girmekten daha emniyetverici bir vaziyette bulunuyoruz”* şeklinde olmuştur. Devamında muhabirin *“Bu emniyeti nereden alıyoruz”* sorusunu ise Günaltay, *“Bizim emniyetimiz dünya emniyetinin temelini teşkil ettiği kanaatindeyim. Emniyeti bu kanaatten alıyoruz”* şeklinde olmuştur...²³². 15 Mayıs 1949 tarihinde Günaltay'ın konuşmasına benzer bir konuşmayı da Necmettin Sadak yapmıştır. Sadak, ABD'ye gitme amaçlarının sadece NATO üyeliği olmadığını belirtirken, hükümetin dış politikasının temelini Atatürk'ün *“Yurtta sulh, cihanda sulh”* prensibine dayandığını söylemiştir. Konuşmasında demokrasi, istiklal ve hürriyet konularında batılı devletlerle aynı seviyede olduklarını da sözlerine eklemiştir.

Muhalefet partilerinden de NATO'ya üyelik süreci ile ilgili eleştiriler artarak devam etmiştir. Daha önce Saka Hükümeti döneminde sonuçsuz kalan başvurudan sonra bir başvuru da Günaltay Hükümeti döneminde 1950 Genel Seçimleri öncesi 11 Mayıs 1950 tarihinde yapılmıştır. Ancak bu başvuru da önceki başvuru gibi sonuçsuz kalmıştır. Türkiye'nin bu başvurusuna İtalya olumlu bakarken, diğer üyeler başvuruyu reddetmiştir²³³.

Günaltay, 1950 Genel Seçimleri yapılmadan önce Ankara Radyosu'nda gündemi değerlendiren bir konuşma yaparken NATO'ya üyelik sürecini de değerlendirmiştir. Günaltay, konuşmasında *“Truman Doktrini bu devrede ilan edilmiştir. Türkiye'ye silah yardımı hakkında ABD Devletleriyle yapılan antlaşma bu devrede imzalanmıştır. Avrupa'yı iktisadi bakımdan kalkındırmak için yapılan yardımdan Türkiye'nin istifade etmesi bu devrede temin olunmuş, Türkiye Avrupa*

²³² Tan Gazetesi, 30 Nisan 1949; Balcı, s. 60.

²³³ Mehmet Saray, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 128.

iktisadi işbirliğine girmiş, Amerika ile sıkı dostluk ve işbirliği geniş nispette artmıştır... İngiltere ve Fransa ile mevcut ittifakımız geçen yıl tekrar teyit edilmiştir. İtalya Hükümeti ile de son günlerde bir dostluk muahedesi imza etmiş bulunuyoruz. Gene geçen yıl, Türkiye bir Avrupa Devleti olarak Avrupa Birliği Konseyi'ne katılmaya davet edilmiştir... Dış siyasetimiz bakımından, Batı âlemi ile olan bugünkü işbirliğimiz tarihi hiçbir devrede görülmemiş derecede genişlemiş ve kuvvetlenmiştir” demiştir. Günaltay’ın bu konuşması seçimlere gitmeden önce kendi döneminin bir kritiği ve dış politikada gelinen noktanın genel bir değerlendirmesi olmuştur²³⁴.

Mayıs 1950 Genel Seçimleri ile iktidar olan DP döneminde bu girişimler devam etmiştir. Türkiye, 1952 yılında NATO’ya resmen üye olmuştur²³⁵.

Günaltay Hükümeti döneminde dış politika alanındaki diğer gelişmelere bakılacak olursa; Türkiye 28 Mart 1949 tarihinde İsrail’i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. Ayrıca Ağustos 1949 tarihinde de Güney Kore Cumhuriyeti tanınmıştır²³⁶.

1949-1950 yılları arasında bir yıllık geçiş hükümetinin Başbakanı olan Şemseddin Günaltay’ın icraatları incelendiğinde 1950 Seçimlerine giden sürecin bir hazırlığı olduğu görülmektedir. Günaltay Hükümeti’nin gerek seçim politikalarına ağırlık vermesi ve gerekse kısa süreli iktidar olması sebebiyle aktif bir dış politika izlemediği görülmektedir. 14 Mayıs 1950 Seçimleri ile 27 yıllık CHP iktidarı son bulurken, iktidar DP’ye devredilmiştir.

²³⁴ Aslan, s. 82-83.

²³⁵ Balcı, s. 61-62.

²³⁶ Özüçetin, s. 424.

SONUÇ

Bu çalışmada XVIII. Hükümetin Başbakanı, Sivas Milletvekili, Ordinaryüs Prof. Dr. Mehmed Şemseddin Günaltay'ın 1949-1950 yılları arası iktidarının iç ve dış politika icraatları anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma ile Günaltay Hükümeti'nin bir yıllık iktidar süreci ve hükümetin icraatlarının Türkiye siyasetine etkisi araştırılmak istenmiştir.

Günaltay'ın Başbakanlık Dönemi incelenirken, Türkiye siyasetinin yönünü belirleyen dış politika gelişmeleri de ele alınmıştır. Bu kapsamda II. Dünya Savaşı'ndan Günaltay Hükümeti'nin kurulmasına giden süreç ve bu süreci etkileyen önemli siyasi olaylar değerlendirilerek anlatılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası batı devletleri yanında yer bulabilmek ve Avrupa ile iyi ilişkilerin devamı adına Türkiye'de çok partili hayata geçiş çalışmaları başlamıştır. 1946 Genel Seçimleri çok partili hayatın tam olarak şekillendiği bir dönem olmuştur. Bu seçimlerden sonraki çok partili hayatın ilk Başbakanı Recep Peker'in bir yıl süren iktidarı akabinde istifa etmesi üzerine Hasan Saka yeni kabineyi kurmakla görevlendirilmiştir. 1947-1949 yılları arasında iki defa hükümet kurma görevi verilen Saka'nın istifası üzerine XVIII. Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından Şemseddin Günaltay'a verilmiştir.

Eğitimci ve akademisyen kimliği, Günaltay'ın iktidarı dönemindeki icraatlarının eğitim noktasında ağırlık kazanmasında etkili olmuştur. Eğitim faaliyetlerinin ağırlık noktası ise din eğitimi alanındaki eksiklikleri tamamlamak olmuştur. Bu alandaki ilk icraat ise 15 Şubat 1949 tarihinde ilkokul 4 ve 5. sınıflara isteğe bağlı olarak din derslerinin konulmasıdır. Bu dersler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan genelgenin valiliklere gönderilmesi ile başlamıştır. Din eğitimi politikası kapsamındaki diğer bir icraat da Hasan Saka Hükümeti döneminde önergesi verilerek, Günaltay Hükümeti döneminde açılan imam-hatip kurslarıdır. İlk olarak 1924 yılında açılan ve 1930 yılına kadar eğitime devam eden bu kurslar, Günaltay döneminde Şubat 1949 tarihinde yeniden açılmıştır. Günaltay'ın bu alandaki önemli diğer icraatı da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılmasıdır. Cumhuriyet döneminde açılan ilk İlahiyat Fakültesi 1924 tarihinde İstanbul'da açılmış ve 1938 yılına kadar eğitime devam etmiştir. Bu tarihten sonra

ise CHP iktidarında yapılan çalışmalar ışığında Günaltay döneminde 21 Kasım 1949 tarihinde açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile din esaslarının bu fakülteden mezun olacak gençler tarafından belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu dönemdeki halkevleri ve köy enstitüleri faaliyetleri de eğitim politikasının önemli bir ayağını oluşturmuştur. Bu kapsamda halkevleri ve köy enstitülerinin kuruluş aşamasından Günaltay Hükümeti'ne kadar olan süreci ve bu kurumların sonradan geçirdikleri değişim de kronolojik olarak ele alınmıştır.

Günaltay'ın eğitim noktasındaki diğer bir katkısı ise tarih, islâm tarihi ve felsefe alanlarında kaleme aldığı kitap ve makalelerdir. Hükümetin eğitim dışındaki diğer bir din politikası olan türbelerin ve din büyüklerinin mezarlarının ziyarete açılması, halkın dini hassasiyetleri göz önüne alındığında seçime yönelik bir politika olarak değerlendirilebilir.

Günaltay, hükümeti döneminde ekonomi alanında 1949 Bütçe Görüşmelerini yaparak bütçenin yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Günaltay, ekonomide istikrar ve sistemli bir mali politikayı içeren bir bütçe oluşturmuştur. Bu hükümetin ekonomideki diğer icraatları ise; Gelir Vergisi'nin çıkarılması, tarım ve hayvancılığa önem verilmesi ve yatırıma yönelik birçok doküman, iplik fabrikasının bu dönemde açılmış olmasıdır.

Ayrıca dönemin diğer ses getiren gelişmesi de Enver Paşa'nın kardeşi Nuri (Killigil) Paşa'ya ait silah fabrikası olan Söğütözü'deki yangın ve basında geniş yer bulan olayın döneme etkisidir.

Siyasi alanda yapılan en önemli ve temel icraat ise Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklik olmuştur. Yargıtay, Danıştay, Üniversite ve Barolardan seçilen bir komisyon tarafından oluşturulan Yeni Seçim Kanunu tek dereceli, eşit, gizli oy-açık tasnif, adli denetim ve çoğunluk sistemini kapsamıştır. Bu kanundaki değişiklik ile birlikte 27 yıllık CHP iktidarı son bulmuştur. 1950 Genel Seçim Sonuçları bu durumu teyit eder bir gelişme olmuştur. Siyasi alandaki diğer bir icraat ise laiklik karşıtı cereyanları cezalandırmayı içeren 163. Maddenin değiştirilmesi olmuştur. Bu maddede yapılan değişiklik ile dini kullanarak siyaset yapmanın önüne geçecek yaptırımlar uygulanması amaçlanmıştır.

Günaltay Hükümeti dönemindeki seçim faaliyetleri ise Günaltay'ın halkevi çalışmaları, katıldığı açılış ve sergilerden oluşmaktadır. Günaltay'ın bu kapsamdaki çalışmaları, hükümet politikalarını halka anlatmak ve bu brifingler ile seçime giden sürece daha iyi hazırlanmak amaçlıdır.

Günaltay Hükümeti'nin sağlık alanındaki faaliyetleri kapsamında halka daha iyi hizmet verebilmek adına birçok kurum açılmıştır. Bu kurumlar; Ankara Doğum ve Çocuk Evi, Gülhane Hastanesi, İşçi Hastanesi, Harp Cerrahisi Müzesi ve Kan Verme İstasyonu'nun açılışıdır. Ayrıca bilim adına önemli çalışmaların yürütüldüğü Patoloji Kongresi Çalışmaları da bu dönemdeki sağlığa yönelik önemli faaliyetlerdendir.

Dönemin dış politika temaslarında ise II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye ekonomisine destek amaçlı olan Truman Doktrini-Marshall Planı ve bu yardımların başladığı tarihten Günaltay Hükümeti'ne kadar olan süreç ele alınmıştır. Ayrıca NATO'ya üyelik girişimleri ve Avrupa Konseyi üyelik süreci ve bu alandaki çalışmalar da kronolojik olarak incelenen diğer konular olmuştur. Hükümetin dış politikadaki diğer faaliyetleri ise, bu dönemde İsrail ve Güney Kore Cumhuriyeti'nin tanınması olmuştur.

1950 Genel Seçimleri ile CHP iktidarı son bulurken, iktidar DP'ye devredilmiştir. Bu seçimler ile Günaltay'ın başbakanlık görevi sona ererken, Günaltay dönemin artık muhalefet partisi olan CHP'den Erzincan Milletvekili seçilerek siyaset yaşamına devam etmiştir. CHP içerisindeki siyasi faaliyetleri devam eden Günaltay, 1958-1959 yıllarında CHP İstanbul İl Başkanlığı, 27 Mayıs 1960 İhtilalinde Kurucu Meclis Üyeliği görevini sürdürmüştür. 1961 yılında ise CHP Senatörlüğü görevine getirilmiştir. Ancak 19 Ekim 1961 tarihinde vefat eden Günaltay, bu göreve başlayamamıştır.

Bu çalışma ile 27 yıllık CHP iktidarının son hükümeti olan Şemseddin Günaltay'ın hükümeti ve icraatları hakkında herhangi bir çalışmaya rastlanmaması ve bu alanın muallakta kalması sebebiyle, alandaki boşluğun bir nebze de olsa doldurulması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Türk Tarih Kurumu Arşivi

Türkiye İstatistik Kurumu Arşivi

2. Resmi Kurum Yayınları

Ayın Tarihi Dergisi, 1949-1950

Düstur, Ter. III, C. 31

Milletvekili Genel Seçimleri-1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara
2012

Resmi Gazete

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler,
Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

3. Ansiklopediler

Şahin, K., "Günaltay", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
1996, XIV, 286-288.

4. Süreli Yayınlar

a. Gazeteler

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

İkdam Gece Postası Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Tan Gazetesi

Ulus Gazetesi

Zafer Gazetesi

b. Dergiler

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Belgi Dergisi

Birey ve Toplum Dergisi

Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

e-Journal of New World Sciences Academy

Gazi Akademik Bakış Dergisi

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish
or Turkic

İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi

İslâm Araştırmaları Dergisi

İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları
Dergisi

Selçuk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Sosyal Bilimler Dergisi

Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi

Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

Umran Dergisi

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi

5. Araştırma İnceleme Eserleri

A. Kitaplar

Ağaoğlu, S., *Siyasi Günlük, Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, Yay. Haz. Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Armaoğlu, F., *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul 2012.

Atabey, F., *1939 Türk-İngiliz Fransız İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2014.

Atatürk, M. K., *Nutuk*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Okutman Yayıncılık, Ankara 2011.

Aydemir, Ş. S., *İkinci Adam 1938-1950*, C. 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 2013.

Başbakan Prof. Şemseddin Günaltay'ın Nutku, 5. Congres International De Pathologie Comparee, Kader Basımevi, İstanbul 1949.

Berkes, N., *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Burçak, R. S., *Son On Yılın Anıları 1950-1960*, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998.

- Burçak, R. S., *Türkiye’de Milli İradenin Zaferi*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1994.
- Cebesoy, A. F., *Siyasi Hatıralar*, C. 1-2, Temel Yayınları, İstanbul 2011.
- Çavdar, T., *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2013.
- Çoker, F., *Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- Demokrat Parti Programı 1946*, TBMM Kütüphanesi, Yıl: 1946.
- Ekincikli, M., *İnönü-Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, Berikan Yayıncılık, Ankara 2017.
- Eroğul, C., *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1998.
- Goloğlu, M., *1939-1945 Milli Şef Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- Günaltay, M. Ş., *İslam Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihler*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.
- Heper, M., *İsmet İnönü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- İnönü, İ., *Hatıralar*, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2009.
- Kamel, A., *1923’ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2014.
- Karpat, K. H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Karpat, K. H., *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- Kocabaş, S., *İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş 1938-1950*, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 2009.
- Koçak, C., *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- Lewis, B., *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011.
- Oktay, H. E., *Türk Tarihinin Kayıp Yılları İnönü Dönemi*, Akis Kitap Yayınları, İstanbul 2013.
- Ortaylı, İ., *İmparatorluğun Son Nefesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Özcan, Z., *İnönü Dönemi Dini Hayat*, Dem Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Pektaş, Ş., *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul 2003.
- Sander, O., *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.
- Soysal, İ., *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları*, Cilt II (1945-1990), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.
- Şeyhanlıoğlu, H., *Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Kadim Yayınları, Ankara 2011.

Tunaya, T. Z., *Türkiye’de Siyasi Partiler*, Doğan Kardeşler Yayınları, İstanbul 1952.

Turan, İ., *İsmet İnönü, Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944-1950*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2003.

Tunçay, M., *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

Turan, Ş., *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014.

B. Lisansüstü Tezler

Akdoğan, E. M., *Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum 2016.

Aslan, M., *ABD’nin İkinci Dünya Savaşı Sonrası Uyguladığı Dış Politikası’nın Türkiye’ye Etkileri (1945-1952)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.

Aşçı Çakmak, Z., *İsmet İnönü Döneminde Uygulanan İç Politikanın İktisadi, Sosyo-Kültürel Etkileri (1938-1950)*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

Ayrancı, İ., *Bir Tarihçi Olarak M.Şemseddin Günaltay*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Bahadır, Z., *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi*, (Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 1994.

Balcı, A., *Türkiye’nin NATO’ya Giriş Süreci ve Etkileri 1945-1960*, (Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı 2017.

Edi, A., *Türk Siyasi Hayatında Prof. Dr. Rıfki Salim Burçak*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015.

Kara Peköz, N. N., *Türk Siyasi Hayatında Recep Peker*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1999.

Karaköse, N., *Askeri, Siyasi ve Silah Sanayicisi Kişiliği İle Nuri Paşa (Killigil)*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2010.

Koç, A., *Mehmet Şemseddin Günaltay'ın Laiklik Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011.

Kömür, G., *Türk Siyasi Hayatında Çok Partili Siyaset Uygulamalarına Geçiş Hazırlayan Sebep ve Faktörler*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015.

Öztürk, F., *Hasan Saka (1885-1960)*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.

Özüçetin, Y., *Mehmet Şemseddin Günaltay'ın Hayatı İlmi, İdari, Siyasi Faaliyetleri*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

Unat, K., *Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim'in Siyasi Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2008.

6. Makaleler

Akkor, M., “II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrini'nin Ortaya Çıkışı”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 2, (Güz 2017), ss. 1-17.

Akıncı, A., Usta, S., “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1, (2016), ss. 275-288.

Aktaş, H., “ “Yavrularımıza Din Dersleri” Kitabında Ahmet Hamdi Akseki'nin Öğretim İlkeleri”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/7, Spring, (2016 Ankara), ss. 43-66.

Aydın, İ. E., “Şemseddin Günaltay'ın Hayatı, Eserleri ve Dini İslah Düşüncesi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.5, (2002), ss.143-167.

Aydın, M. Ş., “Mehmed Şemseddin Günaltay’ın Eğitim Anlayışı”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, S.5, (1988), ss. 237-252.

Aydoğdu, A. G., “Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Hayatına Katkısı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Ağustos 2016), ss. 393-408.

Ayrancı, İ., “M. Şemseddin Günaltay’ın Fikirlerinde Meydana Gelen Değişiklikler”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7,7, (2015) , ss.145-159.

Aysal, N., “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 35-36, (Mayıs-Kasım 2005), ss. 267-282.

Bakan, S., Özdemir, H., “Türkiye’de 1946-1950 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye Karşı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.14, S.1, (2013), ss. 373-397.

Benhür, Ç., “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP’nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S.17, (2007), ss. 61-75.

Bozkurt, B., “Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte CHP ve Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1946-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, IX/ 20-21 (Bahar-Güz/2010), ss. 213-231.

Çelebi, O., “Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 10, Winter, (2015 Ankara), ss. 251-272.

Çelik, H. S., “Gerçek Doxa’ya Karşı: Önü Dönemindeki Laikliğe İlişkin Politikaların Yeniden Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu 2017 Özel Sayısı, ss.132-155.

Çetinkaya, B. A., “Tek Parti Döneminin “İslamcı” Başbakanı M. Şemseddin Günaltay”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, (1998), ss. 437-444.

Deniz, A. Ç., “Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric’at olarak Dini Açılımlar: İmam-Hatip Kursları Örneği”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/3, (2014), ss. 95-110.

Dere, İ., “Tek Parti Döneminde Din Eğitiminin Yolunu Açan Bakan: Hasan Tahsin Banguoğlu”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 35, (2016), ss. 185-211.

Duman, D., “1950 Seçimleri Öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Politik Bir Manevrası Olarak İmam Hatip Kursları”, *Belgi Dergisi*, S.10, (Yaz 2015), ss.1343-1360.

Ekici, S., Baharççek, A., “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri”, *Birey ve Toplum Dergisi*, C.6, S.11, (Bahar 2016), s.156.

Eroğlu, B., “İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945) Türk Siyasetinin Köşe Yazıları Üzerinden İnşası: Cumhuriyet Gazetesi Örneği”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume:7, Number: 2, ss. 93-116.

Ertem, B., “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 21, (Haziran 2009), ss. 377-397.

Güngör, S., “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.21, (Mayıs, 2010), ss. 193-208.

Hafizoğulları, Z., “Laiklik ve TCK’nun 163. Maddesi Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 42, S.1, (Ocak 1987), ss. 1-21.

Kahraman, A., “Zor Zamanda Yapılabileceklerin En İyisini Yapan Bir İslâm Âlimi: Ahmed Hamdi Akseki (1887-1951)”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 6, (2005), ss. 297-312.

Karataş, M., “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Siyasal İktidar Anlayışı (1946-1950)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.29, ss. 505-524.

Kaştan, Y., “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP’nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 123-140.

Koçlar, B., “Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Hükümet-Muhalefet İlişkisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 16, Ankara 2002, ss. 754-764.

Öcal, M., “İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S.1, C.1, (1986), ss. 111-123.

Öncü, A. S., Cevizliler, E., “Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: “Avrupa Konseyi” ve Türkiye’nin Konseye Üyeliği Meselesi”, *Gazi Akademik Bakış*, C.7, S.13, (Kış 2013), ss.15-44.

Özçelik, M., “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 29, (2010), ss. 253-269.

Özdemir, Y., Aktaş, E., “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (Erzurum 2011), ss. 235-262.

Özüçetin, Y., “M.Şemseddin Günaltay’ın Hayatı, İlmi, İdari ve Siyasi Faaliyetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, ss.413-449.

Sönmez, N., “Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VI, (2013), ss. 437-461.

Şahin, M., “Nuri Demirağ, Milli Kalkınma Partisi ve İlk Muhalif Parti Gazeteleri; Yurdda Kalkınma, Tez Kalkınma ve Öz Kalkınma”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 40, (Bahar, 2015), ss. 32-47.

Şimşek, E., “Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (Erzurum 2013), ss. 391-414.

Uyanık, N., “Modernist-İslamcı Bir Aydın Olarak M.Şemseddin (Günaltay) ve Eğitim Kurumlarına Bakışı (1883-1961)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Konya 1998), ss. 213-235.

Yalçın, O., “Mühürdarzade Nuri Bey’in (Demirağ) Hayatı ve Çalışmaları (1886-1957)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.44, (Güz 2009), ss. 743-769.

Yavuz, K., “Din Eğitimi ve Öğretiminde A.Hamdi Akseki’nin Yeri”, *Ahmet Hamdi Akseki (Sempozyum)*, (Ankara 2004), ss. 67-71.

Yıldırım, E., “Kemalizm ve Türkçülük Arasında Şemseddin Günaltay’ın İslâmcılığı”, *Umran Dergisi*, S.235, (Mart 2014), ss. 1-15.

Yılmaz, E., “1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, (2010), ss. 31-45.

7. İnternet Kaynakları

<http://www.diyamet.gov.tr/tr.TR/Person/President>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2018.

<http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/670635>, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2018.

http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_tr.mfa , Erişim Tarihi: 19 Aralık 2017.

<http://www.ysk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2018.

<http://iibfdergi.bartın.edu.tr>, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2018.

<http://Dergiler.ankara.edu.tr>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2018.

<http://www.academia.edu>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2018

EKLER

Ek 1. BCA-030.10.14.8.9/Şemseddin Günaltay'ın Başbakanlığa Tayini

T. C.
BAŞBAKANLIK
YAZI İŞLERİ VE SİCİL MÜDÜRLÜĞÜ
Ozel No: 4-162
G. No: 6-136
Ekl : 1

17 Ocak 1949

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Bakanlıklara
Başbakanlığa bağlı dairelere

Hasan Saka kabinesi 14/1/1949 tarihinde çekilmiş ve Başbakanlığa Sivas Milletvekili Şemseddin Günaltay tayin buyurulmuştur .

Anayasanın 44 üncü maddesi gereğince hazırlanıp Cumhurbaşkanı tarafından onanmış olan Bakanlar listesi ilişik olarak sunulmuştur . Tomişen arz ederim .

Başbakan yerine
Müsteşar

Bu örnek Evrak, Levazım ve Daire Müdürlüğüne sunuldu.

Yazı İşleri ve Sicil
Müdürü

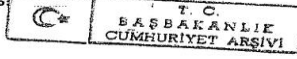
030	10			14	8	9
-----	----	--	--	----	---	---

1

Ek 2. BCA-030.10.14.8.9/Şemseddin Günaltay'ın Kabinesi

16

T. C.
BAŞBAKANLIK
AZI İŞLERİ VE SİCİL MÜDÜRLÜĞÜ
Özel No:
G. No:
Eski

Devlet Bakanı (Başbakan Yardımcısı)	Kocaeli Milletvekili	Nihat Erim
Devlet Bakanı	Antalya Milletvekili	Nurullah Sumer
Adalet Bakanı	Rize Milletvekili	Fuat Sirmen
Millî Savunma Bakanı	Samsun Milletvekili	Hüsnü Çakır
İçişleri Bakanı	Zonguldak Milletvekili	Emin Erişirgil
Dışişleri Bakanı	Sivas Milletvekili	Neomettin Sadak
Maliye Bakanı	Kocaeli Milletvekili	İsmail Rüştü Aksel
Millî Eğitim Bakanı	Bingöl Milletvekili	Tahsin Banguoğlu
Bayındırlık Bakanı	İzmir Milletvekili	Şevket Adalan
Ekonomî ve Ticaret Bakanı	Geziantep Milletvekili	Cemil Sait Barlas
Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanı	Maraş Milletvekili	Dr. Kemalî Bayizit
Gümrük ve Tekel Bakanı	Kocaeli Milletvekili	Dr. Fazıl Şerefettin Bürge
Tarım Bakanı	Seyhan Milletvekili	Cavit Oral
Ulaştırma Bakanı	Seyhan Milletvekili	Dr. Kemal Satır
Çalışma Bakanı	Sivas Milletvekili	Reşat Şemseddin Sırac

30 10 14 8 9

**Ek 3. BCA-030.01.12.72.7/Şemseddin Günaltay'ın Cumhuriyetin 26. Yıldönümü
Töreni Konuşması**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Amel

28.10.1951
Radyoda
yayın

A6

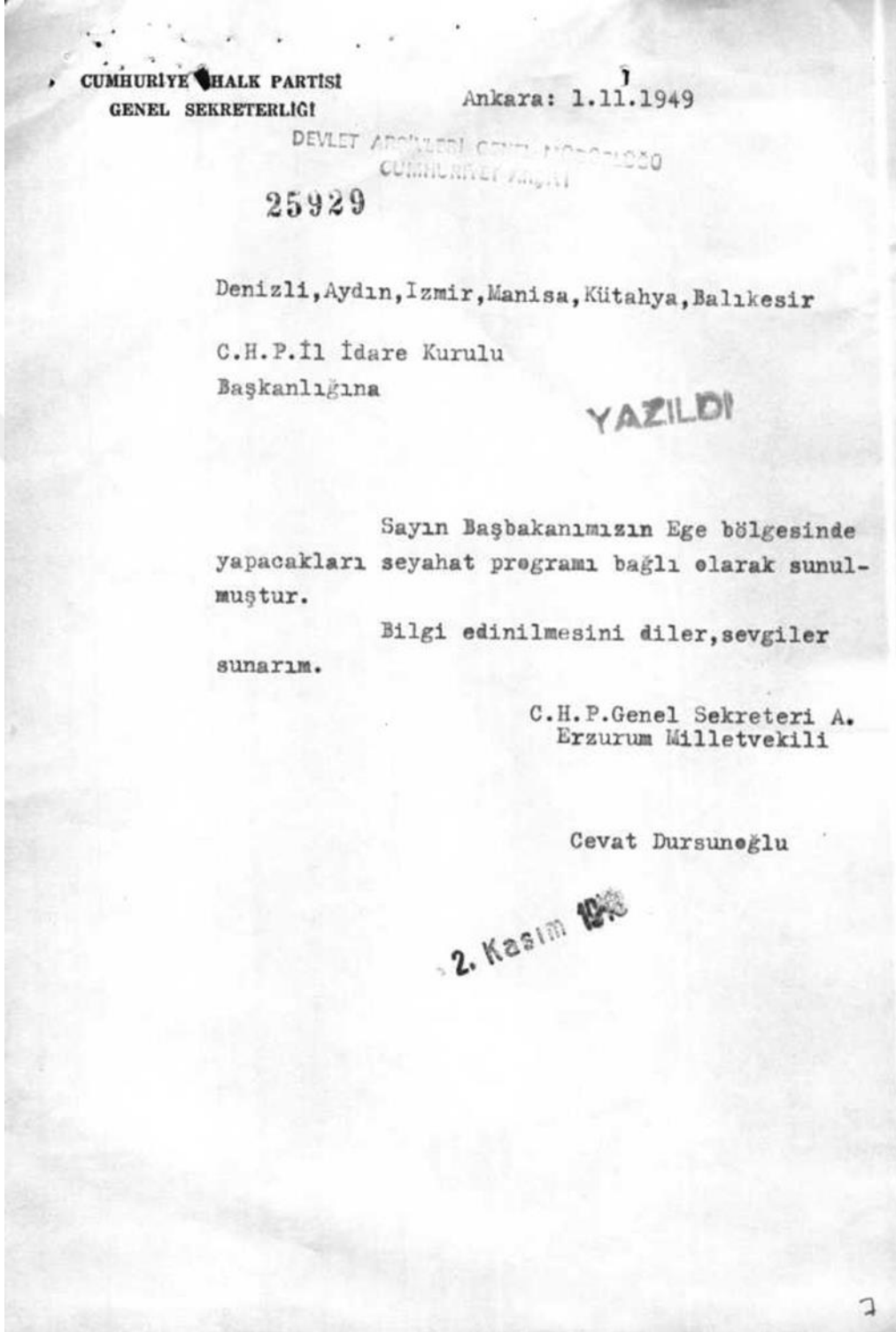
Sayın Vatandaşlarım;

Cumhuriyetin 26 ncı yıldönümü Bayramını kutlama törenini derin ve heyecanlı duygular içinde açıyorum . Büyük Bayram, aziz Türk Milletine kutlu olsun . 26 yıl evvel, 29 Ekim 1923 de kurulan Cumhuriyet rejimi ile Türkiye eski tekelkilerden sıyrılarak içtimai ve siyasî bakımdan çağdaş milletler arasında şerefli mevkiini almıştı . Geçirdiğimiz yıllar, millet'in yükselmesine, memleketin ilerlemesine imkân, tarihimize de şeref veren devrîlere sahne olmuş, baştanbaşa bir hamle ve mücadele devri olan bu kısa zamanda asırlara sığmayan inkılaplar yapılmış, geçilmez sanılan engeller aşılmış, emin adımlarla bugün bulunduğu mevhalere erişilmiştir . Bu merhalenin yeni bir tezahürü, bu yıl içinde Avrupa Milletleri camiasına filen girmemiz oldu .

Türkiye bugün medeniyet ve rejim bakımından müttekâmil Garp Milletleriyle müsavi hak ve sclahiyetle aynı masa etrafında yer almış bulunuyor . Bu şerefli neticeyi, Büyük Atatürk inkılabına, Sayın İnönü'nün bu inkılapları yerleştirmek ve yaşatmak yolundaki ıymanlı ve sürekli mesaisine ve nihayet bu iki ünlü vatan evladının

030	01			12	72	7
-----	----	--	--	----	----	---

Ek 4. BCA-490.01.729.498.1/ Şemseddin Günaltay'ın 1950 Seçimlerine Yönelik
Ege Bölgesi Gezi Programı

Ek 5. BCA-030.01.00.5.24.5/ Emile T. Rump'ın Şemseddin Günaltay'a
Gönderdiği Mektup

DEVLET ARŞIVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI

EMILE T. RUMPP
Poste Restante
Istanbul-Beyoğlu

le 8 Mai, 1950

Son Excellence Çamsettir Günaltay
Président du Conseil des Ministres
ANKARA

Votre Excellence,

A'ayant encore reçu aucune réponse à la lettre que je vous
ai adressée le 29 avril et dont je joins une copie, je vous
envoie cette petite note pour vous en rappeler.

Je suis depuis des années un ami sincère et épris de votre
pays, et, comme Pierre Loti, la Turquie a toujours été pour moi
une seconde patrie. Je suis venu ici non seulement avec les meil-
leures intentions personnelles mais d'être le plus utile possible
à la Turquie et de lui procurer une plus grande proportion de l'
aide technique et financière dont le génie américain peut lui don-
ner. J'ai visité aujourd'hui Son Excellence Wadsworth, l'Ambassa-
deur des Etats-Unis que je connais depuis une vingtaine d'années
et il m'a suggéré que je vienne à Ankara pour vous rendre visite.
Je voudrais savoir, Excellence, si vous êtes de cet avis et si
vous croyez que nous pourrions arriver à un accord mutuellement
satisfaisant. Il y a tant à faire ici en Turquie et surtout à Is-
tambul que la collaboration d'un Américain de mon type, connaissant
à fond nos deux pays et ayant des relations exceptionnelles tant en
Amérique qu'en Europe, est, comme l'a pensé votre Ambassade à Téhé-
ran, d'une nécessité presque absolue. Je serais très heureux de
recevoir un petit mot de votre Excellence le plus tôt possible.

Vous exprimant de nouveau ma plus haute considération et
ma plus haute estime, croyez moi, Excellence, à vous sincèrement,

Emile T. Rump Emile T. Rump

Ek 7. Akşam Gazetesi-19 Ocak 1949/ Şemseddin Günaltay'ın Hükümet Programı

Yarı AKŞAM'da
EV-KADIN-MODA

AKŞAM

Devlet Nüshası
Küçük İlanlar
Bugün 6 ncı sayıfede

Sayı 21 — No. 10873 — Fiyatı her yerde 10 kuruştur. ÇARŞAMBA 19 Ocak 1949 Bahçe: Hıncımdın Bahçe — Yanı İleriye Etilen — İstare eden: C. BÜDİC — Akşam Matbaası

Yeni Kabinenin programı Denk bir bütçeye ve sıkı bir tasarrufa dayanacak

Hükümetin üzerinde duracağı mühim işlerden biri de ekonomik halkınma plânlarının hazırlanması ve Amerikan yardımı ile dış krediler temini olacaktır

Lâikliğe ve inkılabı sadakat programında mühim bir yer tutacak

Yeni Kabinenin Programı Çarşamba'da Bahçe'de

Akşam 19 (Akşam) — Bakanlar Kurulu 18 Ocak'ta yapılan toplantıda yeni kabinenin programını tartışarak onayladı. Programın esasları şunlardır: **Ekonomik Program:** Halkın ekonomik durumunun iyileştirilmesi için sıkı tasarruflar ve bütçe denetimi uygulanacaktır. **Dış Krediler:** Amerikan yardımı ve dış kredilerin temini için çalışmalar yapılacaktır. **Lâiklik ve İnkılabı Sadakat:** Bu prensiplerin korunması ve geliştirilmesi için çalışmalar yapılacaktır.

Hükümette istikrar

Hükümetle Parti Grubu arasında ciddi konuşmalar oldu

Akşam 19 (Akşam) — Yeni Kabinenin kurulması ve bu kabinenin görev başına gelmesi için Hükümet ve Parti Grubu arasında ciddi konuşmalar yapıldı. Bu konuşmaların sonucunda Hükümetle Parti Grubu arasında istikrar sağlandı.

Parti Grubunda dünkü seçim Faik Barutçu Grup başkanı vekili seçildi Şeref Uluğ da Parti idare kurulu üyesi oldu

Akşam 19 (Akşam) — Cumhuriyet Halk Partisi Meclis grubunda dün yapılan seçimlerde Faik Barutçu Grup başkanı vekili Şeref Uluğ ve Parti idare kurulu üyesi Faik Barutçu seçildi.

Faik Barutçu

Şeref Uluğ'un başkanlığındaki Faik Barutçu Grubu, dün yapılan seçimlerde, Meclis grubunda, Faik Barutçu'nun başkanlığına seçildi. Şeref Uluğ ise Parti idare kurulu üyesi olarak seçildi.

Yahudi - Mısır müzakereleri Rodosta Necefin hudutları görüşülüyor

Yahudiler, Faluzada mahsur Mısır kuvvetlerindeki hasta ve yaralıların çıkmasına müsaade ettiler

London 18 (Akşam) — Rodosta'da yapılan Yahudi-Mısır müzakereleri, Faluzada mahsur Mısır kuvvetlerindeki hasta ve yaralıların çıkmasına müsaade ettiler.

Atif İnan meselesi

Tahkim komisyonu, eski Bakanın mesul görüyor

Akşam 19 (Akşam) — Tahkim komisyonu, eski Bakanın mesul olduğunu belirledi. Komisyonun raporuna göre, Bakanın görevi sırasında yapılan işlemler nedeniyle mesul olduğu görüldü.

Yunan Kabinesini yine Sofulis kuruyor

Koalisyon Kabinesini büyük küçük yedi parti destekliyor

London 19 (Akşam) — Yunan Kabinesini yine Sofulis kuruyor. Koalisyon Kabinesini büyük küçük yedi parti destekliyor.

Malî kalkınma plânı

Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan malî kalkınma plânı, hükümetin önünde. Plânın esasları şunlardır: **Ekonomik Kalkınma:** Üretim arttırılması ve ihracatın geliştirilmesi. **Sosyal Kalkınma:** Eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi. **Finansal Kalkınma:** Dış kredilerin temini ve bütçe denetimi.

Bir İngiliz uçmanın Adana civarına düştüğü sanılıyor

Bu haberin doğruluğu henüz bilinmiyor

London 19 (Akşam) — Bir İngiliz uçmanın Adana civarına düştüğü sanılıyor. Bu haberin doğruluğu henüz bilinmiyor.

GREV HAKKI TANINMALIMI?

Bu hakkı müdafaa eden Hukuk ekibi münazarayı kazandı

London 19 (Akşam) — Grev hakkı tanınmalı mı? Bu hakkı müdafaa eden Hukuk ekibi münazarayı kazandı.

Yeni tefrikamıza yakında başlıyoruz:
İpekler İçinde...
Aşk ve macera romanı
Yazan: Eserleri Amerika'da çok okunan zabota romani ünlü yazarı Bryan Craig Rice, Tercüme eden: (Vâ - Nû)

Dün geceki yaralama

Gabriel eski metresine araya giren beklendi

London 19 (Akşam) — Dün geceki yaralama Gabriel eski metresine araya giren beklendi.

Tarikat ve zühriyet

Yazarı Halide Edib İsmail'dir

London 19 (Akşam) — Tarikat ve zühriyet Yazarı Halide Edib İsmail'dir.

Ek 9. Akşam Gazetesi-1 Şubat 1949, Şemsa Günaltay Hükümeti Dönemi İlkokullarda Din Dersleri

1 Şubat 1949
AKSAM DAN AKSAM
Aynı odun bir yerde '2 lira, bir yerde 19 lira, bir yerde 24 lira...

İstanbul tarafta, taşınışın bir aile, her sene şu vakti olduğu edimaya baş vurdu; şu evde oldu.
— Mevsim, şubat için 1949 Şubat gününe, yine aynı gırtlak hatırlama için 1949 Şubat. Çeki buğuru bir 20 ra araba parası. İhtiyaç de, çeki buğuru bir 10 lira ihtiyar. Güneşin bir mi?

— Demek, mevsim için 21,30 lira, gırtlak.
— Oyle emelisin.
— Peki ama, buş devründe çekim 15 bin civarında yastıkları rakamıdır. Bu, nasıl bir...
— O adınlar, beldeyişin...
Tasınan satılan raporlar... Bu mevsim, otuzdan azdır.
— Demek, şubat 1949 ya olan mal, beldeyişin de ilgili devründe 15 civarında yatıyor.
— Bu sene mal satılmıyor da buyle.
— Beldeyişin otuzdan fazla yastık, fakat buğuru bu sene de...
— Hayır... Her beldeyişin sene fazla yatıyor. Yatın güllük her...
— Demek, her sene 20 kadar yatıyor veriyoruz. İhtiyaç bu sene de...
— Bu sene yatılacak vakti de...
— Peki ama, a cırtınlar, a vira pahalı odunlar bir ahar? Depo sahibi güldü.
— İhtiyaç buğuru güllük parnası (bu parnasından gelir) diğ...
— Fıkhat, hatırladın, (bu parnas) yemek, okulların fakirler. Bu...
— Maaşlar, maaşlardan fark...
— Ahah de, maaşlar da, işle, her...
— Maaşlar, maaşlardan fark...
— Ahah de, maaşlar da, işle, her...
— Maaşlar, maaşlardan fark...

Üniversitede sömestr tatil

Bugünden itibaren bir ay devam edecek

Tenzilatlı tatil

İlkokullarda din dersleri

Milî Eğitim Bakanlığının tamimi

Dersler ihtiyarı olacak, sınıf geçme durumuna tesir etmeyecek

Meskenizlere arsa tevzi

Şimdiye kadar bulunan arsalar beş bin ev inşasına kâfi

Süngerlik Kooperatifi

İSTANBUL HAYATI

Köpek istatistiği

Likör fiatleri

İlerde zam yapınmaz lüzum gelecektir

Abah de, maaşlar da, işle, her...

Abah de, maaşlar da, işle, her...

Abah de, maaşlar da, işle, her...

Likör fiatleri

İlerde zam yapınmaz lüzum gelecektir

Abah de, maaşlar da, işle, her...

Abah de, maaşlar da, işle, her...

Abah de, maaşlar da, işle, her...

Sabah gazeteleri ne diyor?

Plan hazırlanıyor

Measuliyet hudutları

Realist hükümet

İstikbalin yapı malzemesi

Gripe karşı

Alınan tedbirler, fenni temizlikler ibaret kalyon

Tüccar Derneğinin geliri

Türkiye İş Bankası

Bakırköyde dün bir uçak parçalandı

Şehrimiz okullarında grip salgını

Patrikanenin kapıları saat 20 de kapanacak

Umumi meclis bugün toplanıyor

Meclis 1949 bütçesini görüşmeğe başladı

Maliye Bakanı etraflı izahat verdi Meclis her gün 3 oturum yapacak

Demokrat Parti namına Adnan Menderes, Millet Partisi namına Suphi Batur, Müstakil Demokratlar namına Ahmet Öğüz söz aldılar. Diğer birçok hatipler tenkidlerde bulundular

Ankara 21. — Başbakan Menderes Meclis'te 1949 bütçesini görüşmeğe başladı. Başbakan Menderes, Meclis'te 1949 bütçesini görüşmeğe başladı. Başbakan Menderes, Meclis'te 1949 bütçesini görüşmeğe başladı.

Maliye Bakanı Adnan Menderes

1949 bütçesi Meclis'te görüşmeğe başladı. Başbakan Menderes, Meclis'te 1949 bütçesini görüşmeğe başladı. Başbakan Menderes, Meclis'te 1949 bütçesini görüşmeğe başladı.

Vergi sistemi

Veri gelirlerinin artması ve vergi sisteminin iyileştirilmesi için Maliye Bakanlığı'nın çalışmaları...

Hayat pahalılığı Adnan Menderes'in Meclis'te yaptığı konuşma...

Atlantik paktının tahakkuku için adımlar

Amerika ayanı paktı büyük çoğunlukla kabul edecek

Londra 21 (Öz) — Atlantik paktının tahakkuku için adımlar atılmaya başlandı. Amerika ayanı paktı büyük çoğunlukla kabul edecek.

Adnan Menderes'in tenkidleri

Başbakan Menderes'in Meclis'te yaptığı konuşma tenkid edildi.

Filistin meselesi

Mısır - İsrail konuşması sona erdi

Londra 21 (Öz) — Rodos'ta İsrail ve Filistin meselesi konuşuldu. Mısır - İsrail konuşması sona erdi.

Amiral Conolly

Amerikanlı Londraya döndü

Londra 21 (Nüsh) — Amerikan Amiral Conolly, Londra'dan ayrıldı.

Rusya'nın Fransa'ya bir notası

Paris 21 (Öz) — Sovyet İttifakı'nın Fransa'ya bir notası geldi.

Cenp vilayetlerimizin Filistine giden Museviler

Bahadır 21 (Nüsh) — Cenp vilayetlerimizin Filistine giden Museviler hakkında haberler.

Haydarabad Nizamının emvili

Bahadır 21 (Öz) — Haydarabad Nizamının emvili hakkında haberler.

DIKKATLER

Gayri memurları azaltmak Adnan Menderes'in Meclis'te yaptığı konuşma...

Necmeddin Sadak'ın demeci

Bütün hür Avrupa milletleri birleşmelidir

"Coğrafi sebeple bazı milletleri müsterek eserden hariç bırakmak tehlikelidir."

Paris 21 (A.A.) — Türkiye Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Paris'te yaptığı konuşmada...

İtalyan barış antlaşması değişecek mi?

Amerikan delegesi antlaşmanın işlemeğe hale geldiğini söyledi

Paris 21 (A.A.) — İtalyan barış antlaşması hakkında haberler.

Ağaçlı kömür madeni

Bir aya kadar işletilmeğe başlanacak

İstanbul 21 (A.A.) — Ağaçlı kömür madeni hakkında haberler.

Sezar siyaset alanında

Paris 21 (A.A.) — Sezar siyaset alanında haberler.

Sezar siyaset alanında

Paris 21 (A.A.) — Sezar siyaset alanında haberler.

Sezar siyaset alanında

Paris 21 (A.A.) — Sezar siyaset alanında haberler.

Sezar siyaset alanında

Paris 21 (A.A.) — Sezar siyaset alanında haberler.

Sezar siyaset alanında

Paris 21 (A.A.) — Sezar siyaset alanında haberler.

Sezar siyaset alanında

Paris 21 (A.A.) — Sezar siyaset alanında haberler.

Sezar siyaset alanında

Paris 21 (A.A.) — Sezar siyaset alanında haberler.

Sezar siyaset alanında

Paris 21 (A.A.) — Sezar siyaset alanında haberler.

**Ek 11. Akşam Gazetesi-3 Mart 1949, Şemseddin Günaltay Hükümeti Dönemi
Silah Fabrikası Yangını / Sütlüce Patlaması**

BUGÜN
EV - KADIN - MODA
Sahife 6 da

AKŞAM

Yarın
Küçük İlanlar

№ 19113 - FİYAT: her yerde 10 kuruştur.

PERİYODİK: 3 Mart 1949

Sahibi: Necmeddin Akbaş - Yayıncı: Necmeddin Akbaş - Adres: C. Hüyük - Akşam Matbaası

Karaağaç'ta Nuri Killigil fabrikasının tiftiklikten sonraki hal, (havadan fotoğrafının bu sabah çekildi) ruahlerinde fabrika binasının tamamı tamamen ıptıya geçmiştir.

Karaağaç'da Nuri Killigil tapa ve fişek fabrikasında müthiş bir patlama oldu

**Fabrika tamamen harap oldu, ölenlerin
sayısı henüz belli değildir**

**İnfilak bazı ezanm ateş alması yüzünden çıktı ve
sehrin her tarafından duyuldu. Karaağaç ve
Sütlücedeki binaların camları kırıldı**

**İtfaiye büyük fedakârilikle çalıştı ve bir kaç kurban verdi. İnfilak
anında fabrikada 125 kişi çalışıyordu. Fabrikanın sahibi kayıptır**

Bu sabahki vaziyet

**Yangın tamamen söndürüldü, fakat enkaz
henüz kaldırılmıyor**

Sabahın ilk saatleri yerini gümüşten bir sis kaplamıştı. Bu sis, fabrika binasının tiftiklikten sonraki halini gösteriyordu. Fabrika binasının tamamı tamamen ıptıya geçmişti. İnfilak anında fabrikada 125 kişi çalışıyordu. Fabrikanın sahibi kayıptır.

İtfaiyecilerin kalbine bir yara, ateşin bacasından gelen tozların habercileridir. Yangın söndürme çalışmaları devam ediyor.

Atlantik paktı müza- keresi bitmek üzere

**İtalyan ve Danimarkın da bu pakta
katılmaları muhtemel görülüyor**

**Fransa ve İtalya'da komünistlere karşı
sıkı tedbirler alınıyor**

Atlantik paktı müzakereleri, Paris'te devam ediyor. İtalyan ve Danimarka'nın da bu pakta katılmaları muhtemel görülüyor. Fransa ve İtalya'da komünistlere karşı sıkı tedbirler alınıyor.

Güney ekspresi tehlike atlattı

**Büyük bir hızla geçen
inzerken güçlükle
kaptırdıldı**

Güney ekspresi, tehlike atlattı. Büyük bir hızla geçen inzerken güçlükle kaptırdıldı.

Aklensiz paktı

**Fransa ve İtalya'da komünistlere karşı
sıkı tedbirler alınıyor**

Aklensiz paktı, Fransa ve İtalya'da komünistlere karşı sıkı tedbirler alınıyor.

Marshall orduna döndü

**Yüksek Komutan Marshall, Amerika
Kongresine katılmak üzere
Washington'a gitti**

Marshall orduna döndü. Yüksek Komutan Marshall, Amerika Kongresine katılmak üzere Washington'a gitti.

500 ünlü yıla hazırlık iyi ama, ya 300 ünlü

500 ünlü yıla hazırlık iyi ama, ya 300 ünlü

500 ünlü yıla hazırlık iyi ama, ya 300 ünlü.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Melike YARDIMCI
Doğum Yeri ve Tarihi	Doğubayazıt- 05.06.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	MEB Yetiştirme ve Destekleme Kursları
İletişim	
E-posta Adresi	history5261@gmail.com
Yüksek Lisans Mezuniyet Tarihi	
27.06.2018	